

Оголений нерв
Світлана Талан

Мирне й спокійне життя, міцна родина, вірні друзі... Усе, що здавалося непохитним, перевернулося догори дном. Війна роздирає навпіл усі зв'язки, і рідні люди й вірні друзі стають ворогами... Кілька місяців 2014 року Северодонецьк перебував під владою ополченців. Цей короткий проміжок часу став нездоланим для родини Насті Агафонові, чиї син і дочка опинилися по різні боки барикад... Так само розійдуться й шляхи друзів Геннадія, нерозлучних змалечку хлопців. Бо війна проходить і по родинах, і по душах...

Світлана Талан

Оголений нерв

Передмова

Почути Лугандію

Даунбас і Лугандон, сепари й укrops – 2014 рік ввів до нашого вжитку цілу зливу емоційно забарвлених новотворів. Колишні Луганщина і Донецчина, підігріті і підтримані зацікавленими політичними силами, заговорили до світу ультиматумами, пострілами та «Голосом Новоросії». Про хаос, що виник у головах і серцях луганчан і дончан, які потребують перекладачів з мови насильства і зради, – новий роман Світлани Талан.

Це саме той рідкісний випадок, коли факт біографії автора невідривний від твору. Письменниця живе в Северодонецьку, вона не виїхала на період окупації і все, що відбувалося в місті, відчула на собі. Колись дослідники вирахують відсоток вигадки в біографії головної героїні роману Анастасії, але вже зараз цей розлогий твір доречніше називати художньо-документальним.

Звісно, компанія з сімох хлопців і восьмої дівчини (Гена, Льоня, Яків, Іван, Денис, Антон, Нік та Уля) і особливо їхнє кодове слово «Лугандія» – чистої води вигадка. Але в ситуації, коли звідусіль розтікаються потоки бруду, чиста вода – незамулена й трохи ідеалістична вигадка – зростає в ціні.

Лугандію треба було вигадати бодай для того, щоб протиставити Лугандону. Вона мала з'явитися, щоб прозвучати і «радісно, замість вітання», і «сумно, але ствердно», і як «бувай», і як «все буде добре». Лугандія повинна була виникнути, щоб прості слова бардівської пісні пролунали як божественне одкровення. Вона мусила проявитися, як проявляється добро в ситуації, коли здається, що зло запанувало безроздільно.

Ще одне слово, яке Світлана Талан вигадала, а фактично народила, – бидлота. Здається, що воно було завжди, довелося навіть звірятися з академічним одинадцятитомним тлумачним словником – ні, нема там такого слова. Але зневажливе «бидло» і відразлива «бридота» переплелися в ньому гранично органічно, потрапили в нерв часу й означили жужмом усіх ополченців і «дурналістів», чорноротих бабок і продажних міліціонерів, зрадників явних і прихованих – усіх, кому на цій піщаній, але такій рідній землі хочеться не жити, а воювати.

Але, як справжній творець, Світлана Талан вклала в нове слово стільки ж люті, ненависті й огиди, скільки й любові. Бидлота – це не тільки ота хмара духовної сарани, яка накрила Луганщину й Донеччину, а й одна людина, тендітна жінка, яка протистоїть навалі, маючи таке неблагозвучне прізвище – Бидлота. Варто прочитати кілька сотень сторінок цієї сповіді северодонецької душі, щоб почути, з якою гордістю й теплом головна героїня називає себе Бидлотою. На таке спроможна тільки людина, котрій відкрився справжній сенс слів і подій.

В «Оголошеному нерві» є все, що, на щастя чи на жаль, є в житті: кохання і зрада, пристосуванство і щирість, вбивство і переродження душі. І, хоч як цинічно прозвучить, за це варто подякувати війні, адже саме під її крижаним подихом спадають маски і проявляється суть.

Одна київська журналістка-профі з промовистим псевдонімом зізнавалася, що після Майдану кілька місяців перечитувала гору документальної, публіцистичної та художньої літератури, щоб «почути» і зрозуміти Донбас. Героїня роману Світлани Талан спробувала себе в ролі журналіста-аматора, під красномовним ім'ям Віра Северодонецька пишучи про земляків для тих, хто щиро хотів почути Донбас. Власне, «Оголений нерв» є спробою письменниці зрозуміти батьківщину. Якщо завдяки роману бодай одна людина знайде відповідь бодай на одне з цілої хмари запитань про ополченців, АТО, бомбування і просто загадку українського Сходу, – отже, ці кілька сотень сторінок досягли лікувального ефекту. Терапія душі, тим паче душі народу, короткою не буває.

Ольга Хвостова

Від автора

Я почала писати цей роман, коли:

1. Жила в окупації і щодня чула вибухи та автоматні черги, тому доводилося працювати в коротких проміжках затишшя.
2. Коли зник мобільний зв'язок, Інтернет, а на зміну українським каналам прийшли російські радіо- та телебrehуни і правду можна було побачити лише на власні очі.
3. Коли вмить змовкли галасливі заводи, з вулиць зникли діти, проте в кожного вдома з'явилися запаси води, свічок, крупів, цукру та солі, а документи і найнеобхідніше були завжди наготові у валізі.

4. Коли стало правилом щодня зідзвонюватися з близькими і впадати у паніку, якщо зникав зв'язок або хтось не брав слухавку.
5. Коли вдавалося в Інтернеті подивитися українські новини, а за загиблими воїнами плакалося, як за своїми рідними синами.
6. Коли на собі відчула тяжкі кайдани неволі, бо навіть у соцмережах не можна висловити свою думку, адже її ціна – власне життя.
7. Коли на рідну мову накладено табу, а за привітання «Слава Україні!» отримують кулю в серце.
8. Коли маргінали запльовували на базарі українські вишиванки і, вирячивши очі, оскаженіло репетували «Росія!».
9. Коли під повну заборону потрапила рідна мова, а якщо вона ненароком злетить з твоїх вуст, тебе заб'ють на місці як бандерівку або члена Правого сектора.
10. Коли зняли українські прапори і замінили їх на чужі.
11. Коли вулицями мого рідного міста на БТР каталися чужинці з прапорами Росії, Чечні, самопроголошених ЛНР, ДНР і Новоросії.
12. Коли місто було оточене блокпостами з озброєними людьми на них, а серед дерев понад улюблену рятівницю в спеку – річкою Боровою – сиділи снайпери.
13. Коли невеликі крамниці щільно зачинили жалюзі, а в супермаркетах на тебе дихало холодом дуло автомата в руках чужинця.
14. Коли страшно жити, тому відчуваєш на собі, яке то солодке слово «життя».
15. Коли ми всі швидко навчилися тримати язика за зубами і розмовляти впівголоса, бо не знали, хто поруч із тобою – свій чи чужий.
16. Коли відчувала себе беззахисною і безпорадною, бо на землі, яку полив своєю кров'ю мій рідний дід 1943 року, звільняючи її від загарбників, з'явилися чужинці й прийшло жахливе усвідомлення, що дідові перемоги вистачило на сімдесят із гаком років.
17. Коли не знала, чи настане для мене завтра.
18. Коли слово «Росія» перестало асоціюватися з Лермонтовим та Пушкіним, натомість поєдналося з Бесом, Мозговим, Бабаєм та іншою нечистю.
19. Коли оголилися всі почуття і я осягнула, як щиро, до щему в серці люблю свою Україну, традиції народу, народні пісні, вбрання, звичаї, коли на собі відчула, що значить усе це втратити.
20. Коли прийшло розуміння, наскільки мені дорогий двоколірний прапор, як його не вистачає (раніше не надавала цьому особливого значення) – і який огидний триколор.
21. Коли виникло бажання написати книгу не для того, аби «почули Донбас», а щоби правдиво викласти події в цьому регіоні.

22. Коли щодня мешканці масово покидали місто, ми з чоловіком не вагаючись прийняли рішення лишитися тут, незважаючи на те, яка доля спіткає нас, бо Северодонецьк[1 - Северодонецьк – саме таку назву вживають жителі цього міста і використовують в офіційних документах. Орфографічна норма – Северодонецьк.] – НАШЕ місто і ми живемо на СВОЇЙ землі.

* * *

Мое рідне місто, народжене серед пісків і збудоване з піску! Обласкане суховіями і зігріте пекельним сонцем... Ти маєш магнетичну силу: хто потрапив до тебе одного разу, той уже не покине. Ти вабиш своїми струнками вулицями, широкими проспектами, своєрідною архітектурою.

Мое любе місто, зболене, зранене, зражене, обдурене, згвалтоване! На твоєму тілі ще лишилися рубці від гусениць військової техніки та рани від вирв, але ти вже звільнене і можеш дихати легко. Ти знову всміхаєшся сонцю, поблискуючи золотавими дзвіницями церков, підводиш голову до неба. Ти все ще здригаєшся від вибухів, що лунають неподалік, і в твоїй пам'яті ще свіжі спогади про нещодавні події.

Мое місто! Твої руки-мости ще кровоточать, але ти вже гостинно простягнуло руку допомогти біженцям. Ти вбране у синьо-жовті прапори, що їх полощуть східні вітри, хоча нещодавно здивовано поглядало на штандарти чужинців.

Мое миле місто! Кожен з нас винний перед тобою, тож прости, що не вберегли, не змогли, не захистили. Радій разом з нами кожному мешканцю, який повернувся додому з чужини, і першому крику новонародженого. Пробач тим, хто помилявся, хто ходив на референдум і зустрічав хлібом-сіллю окупантів. Даруй вічну славу тим, хто поклав голову за твою свободу.

Мое любе місто! Ми всі разом допоможемо тобі здолати вірус сепаратизму. Сонячні промені вб'ють мікроби, і ти вже не будеш злякано дивитися на світ темними очима-вікнами і протягнеш руки-гілля до чистого мирного неба. Знай: ми любимо тебе і ніколи не покинемо!

Збіг прізвищ та імен мешканців міста прошу вважати випадковим, окрім прізвища полковника Олександра Радієвського

* * *

І настане час, коли один скаже: «Слава Україні!» – і мільйони відповідатимуть: «Героям Слава!»

Степан Бандера

Частина перша

Любіть Україну, як сонце любіть, Як вітер, і трави, і води... В годину щасливу і в радості мить, Любіть у годину негоди.

Володимир Сосюра

Розділ 1

Настя прийшла з роботи стомлена – нічна зміна видалася неспокійною. Постійно виходило з ладу старе обладнання. З полегшенням передала зміну своєму чоловікові, тепер його черга попрацювати.

Настя з неабияким задоволенням прийняла душ. Добре, що поки є гаряча вода, бо із закінченням опалювального сезону в Северодонецьку її вимкнуть. Почнеться сезон кастрюлок з окропом. Скільки часу збираються установити вдома електробойлер для підігріву води, та все відкладається на потім. Завжди не вистачає то часу, то грошей, то бажання щось змінити. А треба! Конче потрібно влітку зробити хоча б якийсь косметичний ремонт у цій сорокарічній трикімнатній старушенції-хрущовці. Досить шукати собі виправдання на кшталт того, що їх у цій квартирі, як оселедців у бочці. Врешті-решт, діти можуть пожити влітку в матері в селі.

А чому б і ні? Село тихе, зовсім поруч, привітне, повітря свіже і чисте, є ліс і річка. Матері допоможуть по господарству, і ім життя на незабрудненій хімічними заводами території піде на користь. Свекруху нікуди не виселиш із її кімнати, хіба що сонну винести разом з ліжком. Цілими днями сидить перед телевизором, прикипіла до нього і клацає пультом з ранку до вечора. Щоправда, щоранку та щовечора у неї за розкладом посиденьки з подружками біля під'їзду. Іноді вони затагуються на кілька годин, іншого разу вистачає й півтори. Усе залежить, скільки і чого за добу відбулося в будинку, у сусідніх помешканнях, у місті, загалом у країні та з родичами в інших містах. Дізнатися про те, хто до кого приходив, де ночував, з ким спить і чия донька хвойда, – то святе. Хоча останнім часом розмови починаються, як і всюди, з обговорення останніх новин, які відбулися в країні, тобто з дворової політінформації. І хоч кого візьми з тих бабусь – кожна і політолог, і економіст, а часом і сам президент.

Настя ввімкнула електрочайник і постукала у двері кімнати свекрухи.

– Заходь! – почула вона крізь галас ввімкненого телевизора.

– Мамо, снідати будете? – спитала Настя стомлено.

– Не зараз! – буркнула Лідія Іванівна, не відриваючи погляду від екрана телевізора. – Бачиш, зараз ідуть новини по П'ятому каналу, а за десять хвилин треба послухати, що про це по Росії передадуть.

– Я не можу чекати, зміна була важка, я за ніч не присіла ні на хвилинку, – спокійно і терпляче пояснила жінка. – Може, вам сюди принести поїсти?

– Іди! Не заважай! – відмахнулася від невістки Лідія Іванівна і витягла ший в бік телевізора.

– Баба з воза – кобилі легше, – мовила тихо Настя і прикрила за собою двері. Добре, що свекруха готує їжу, коли нема нікого вдома, – і на тому спасибі.

Чайник уже пустив струминку пари. Настя вкинула одноразовий пакетик «Ахмаду» в чашку, залила окропом. Відчула: сил не вистачить підігріти їжу, очі злипалися, гули ноги, перед очима все розпливалося, ніби в густому тумані. Вона хотіла зробити бодай бутерброд, але й на це не вистачило сил. Настя неквапливо сьорбала гарячий напій, не помітивши, що він без цукру. Вона поглянула на настінний календар. Червоний пересувний квадратик вказував дату – перше березня. Ще сім днів нестерпного чекання – і вона нарешті зможе обійняти сина. Гену вона не бачила місяць. Здавалося б, що таке розлука у тридцять днів із уже дорослим, двадцятидворічним сином? Якби ж то він був десь на відпочинку, то місяць минув би непомітно. Але цей місяць був найдовшим за все її сорокадворічне життя. Тридцять днів – як цілий рік, бо кожен день був для них усіх як іспит на міцність. Та що там день?! Кожна хвилина наповнена хвилюваннями та надіями. Гена був у Києві на Майдані, де вирішувалася доля країни, і від того рішення залежала доля їхнього сина. Він телефонував двічі на день – вранці і ввечері, але часто не було зв'язку. Тоді Настя не знаходила собі місця і ладна була сама летіти на Майдан, аби лише Гена повернувся додому. Жінка відчувала, що може трапитися з дітьми на Майдані щось лихе, недобре, що їх можуть побити, скалічити або навіть убити тітушки. Здавалося, що страшнішого, ніж пожежа у Будинку профспілок, уже нічого не буде, але навіть у моторошному сні вона не могла собі уявити того, що сталося вночі проти двадцять першого лютого. Людей, зовсім юних хлопців, незахищених, незброєних, розстрілювали снайпери. Ні, не треба знову повертатися спогадами у той жакликий час саме зараз, бо не зможе заснути. Усе життя, до самого скону, її будуть мучити кошмари, бо не приведи Боже таке пережити матерям, які чекали своїх синів. Після того кривавого дня були наповнені нестерпним душевним болем ще три доби – син не телефонував, зв'язок із ним перервався. А потім був довгоочікуваний дзвінок від Гениного друга Петруся. Він сповістив, що Гена поранений, його прооперували і зараз він у лікарні. Настя поривалася негайно їхати забирати сина, але хлопець запевнив її, що Генку вони самі привезуть до лікування додому, щойно йому стане ліпше і дозволять лікарі. Уже за тиждень Настя зустрінеться з сином, і тоді вже нікуди його не відпустить.

– Ось і поснідала, – сказала вона сама собі, ставлячи порожню чашку в раковину.

Можна зателефонувати матері і нарешті йти відпочивати. Настя забрала мобільник із собою в спальню, впала на ліжку, простягла ноги, на які, здавалося, начепили пудові гирі. Дивно, але з матір'ю не було зв'язку. Настя спробувала ще кілька разів набрати її номер, але нудний голос був невблаганним: «Вибачте, зараз абонент не на зв'язку». Втома взяла гору: рука в'яло опустилася на постіль,

телефон випав і завмер поруч із жінкою, яка швидко поринула в міцні обійми сну.

І знову той жахливий сон! Майдан, ущент наповнений людьми, які тримають у руках ввімкнені мобільники та запалені свічки, тужлива пісня «Плине кача», що роздирає душу на шматки... Разом з нею повільно плывуть труни із вбитими майданівцями. В одній із них Настя вгадує свого сина. Обличчя його бліде, безкровне, руки складені на грудях і зв'язані мотузочкою.

– Генику! Синку! – несамовито кричить вона і прокидається в холодному поту. Серце шалено калатає, намагаючись розірвати грудну клітку, на лобі рясний піт.

Погляд Насті зупиняється на червоних цифрах електронного годинника. Вона поспала лише годину – й отаке наснилося. Настя намацала рукою телефон і знову набрала мамин номер. Нема зв'язку з абонентом. Під впливом кошмарного сну їй стало тривожно. Мати хворіла, тож була домовленість, що вона завжди носитиме з собою мобільник, щоб зв'язатися з нею можна було будь-якої миті. Таке вперше, щоб зв'язку не було. Настя телефонувала цілу годину – марно. Подзвонила чоловіку на роботу. Добре, що у них на заводі дозволяють користуватися мобільним зв'язком. Не всюди так. На днях зустріла свого однокурсника, який працює в Рубіжному на «Зорі», то він сказав, що вони здають свої телефони на прохідній перед зміною...

– Як справи, Валеро? – спитала чоловіка.

– Та поки що добре, працюємо. А ти чому не спиш? – поцікавився чоловік. – Телевізор у мамі голосно ввімкнений?

– Ти ж знаєш, що він мені не заважає, коли я стомлена. Справа в іншому: я не можу додзвонитися мамі.

– Як то? Не бере слухавку?

– Взагалі нема з нею зв'язку.

– Напевно, забула поставити телефон на зарядку.

– Але я телефоную з самого зранку, і все марно. Ти ж знаєш мою маму, вона нічого ніколи не забуває, а телефон ставить на зарядку кожного вечора, – зітхнула Настя. – Щось мені на душі неспокійно.

– Не накручуй себе. Подзвони її сусідці, та напевно все знає. Принаймні може сходити до матері та подивитися, чи все там гаразд, – порадив чоловік.

– Дякую. Яюсь я не подумала про Валентину Петрівну.

– Передзвониш мені?

– Звичайно!

Сусідка матері обізвалася одразу.

– Приїзди в село, я тобі листа віддам, – сказала Валентина Петрівна після вітання.

– Лист зачекає, – сказала Настя, – мене цікавить, що з мамою? Чому з нею нема

зв'язку? Ви її бачили сьогодні? З нею все гаразд? – Настя посипала питаннями.

– А я тобі про що торочу?! Лист від матері, приїдь забори і прочитай, бо я не можу, він щільно заклеєний.

– Що з нею?! – тремтячим голосом спитала ще раз Настя, не розуміючи, про який лист меле сусідка.

– Богдана Стефанівна вчора зібрала валізу і кудись поїхала, а тобі лишила листа.

– Як... поїхала? Куди? – Настя нічого не могла збагнути. – Чому вона мені не подзвонила?

– Сама не знаю, куди її понесло, – невдоволено сказала жінка. – Весь вік прожили поруч, дружили, ніяких таємниць у нас не було, а тут...

– Вона не сказала, куди збирається?

– Про те й я тобі! Питала куди, так не зізналася, – дорікнула Валентина Петрівна. – Можна подумати, що я колись зайве язиком плескала! Просила кота погодувати, поки ти приїдеш. А що з ним за день трапиться?! Він уже як кабан жирний!

– Добре, – зупинила її Настя. – Я сьогодні приїду і привезу їжу Барсику.

– Так ти сьогодні приїдеш?

– Так.

– Привези мені маленьку, я тобі одразу гроші віддам, – попросила Валентина Петрівна.

– Добре, – пообіцяла Настя, зрозумівши, що мова йде про горілку.

– Тільки ж не забудь!

Сусідка п'яницею не була, але не гребувала перекинути чарчину-другу за вечерею, особливо коли знаходилися вільні вуха. Треба таки купити для неї чвертку горілки, бо образиться. Настя сповістила чоловікові те, що дізналася від маминої сусідки.

– Я зараз поїду в село і все дізнаюся, – сказала вона чоловіку.

– Дочекайся мене з роботи, з'їздимо вдвох автівкою.

– Не можу чекати до вечора. Щось мені не подобається така таємничість.

– Можливо, подалася до якоїсь давньої подруги?

– І про це не можна було мені сказати? – хмикнула Настя.

– Не могла вона поїхати на свою батьківщину?

– У Стрий? На Львівщину? Ти ж знаєш, що вона не була там понад сорок років,

навіть не поїхала на похорон матері, – зітхнула Настя. – То чому б тепер мала їхати? І до кого?

– Ось бачиш, є у неї таємниця, чому не може поїхати у рідні краї, тепер ще одна буде, – зіронізував чоловік.

– Припини. Мені й так важко. Бувай!

Настя натиснула на телефоні червону кнопку і почала вдягатися. В животі загурчало, нагадуючи про їжу. Вона відрізала шматочок вареної ковбаси, вкинула до рота.

– Мамо, передайте Іванні, що я поїхала у село до матері, – сказала вона свекрусі, намагаючись перекричати телевізор.

– Що ти там забула? Прийде донька з технікуму, чоловік з роботи, що вони будуть їсти? – пробурчала свекруха, втупившись у телевізор. – Знову мені паритися біля плитки?

– Передайте, будь ласка, Іванні, щоб приготувала поїсти собі, вам і батькові, – сказала спокійно, але наполегливо Настя і швидко зачинила двері. Вона надто добре знала свекруху: побурчить задля годиться і далі робить своє.

Розділ 2

Валентина Петрівна вже чекала Настю. Як завжди, вона сиділа на лавці біля паркану, схрестивши руки на грудях і витягнувши вперед ноги. Настя знала, що вони в тієї пухлі й покреслені випуклими синіми мережами вен, ніби географічна мапа з позначками річок. Тому сусідка завжди, коли сідала, протягала ноги вперед, щоби вони відпочивали. Настя привіталася, стомлено зітхнула та присіла поруч.

– Де лист? – спитала тихо.

– У хаті. Де ж йому бути? – хмикнула сусідка. – Подихаємо свіжим повітрям чи одразу підемо в дім?

– Валентино Петрівно, яке там повітря?! Я місця собі не знаходжу, не знаю вже, що й думати, – зітхнула Настя.

Валентина Петрівна зіперлася руками на лавку і лише тоді важко, ойкаючи, підвелася.

– Здавалося, за стільки років узнала твою матір, як облуплену, а тут на тобі, такі таємниці, – ображено мовила сусідка і, перевалюючись з боку на бік, подибала у двір. – Детектив, та й годі! Якись листи, ніби не можна подзвонити, таємниця за сімома замками. І це після стількох років дружби та сусідства! Коли вона приїхала в село до мого сусіда Івана, Царство йому Небесне, то я вже того дня знала, що Богдана приїхала не сама, а з немовлям, тобто з тобою. І я не плескала язиком по селі, хоча знала, що ти не його дитина. Скажеш, я тобі

донесла, що в тебе не рідний батько? – вголос розмірковувала сусідка, запрошуючи Настю до хати. – Я б ніколи тобі не зізналася, але знайшлися добрі люди... Хоча навіщо зараз копирсатися у минулому? Тримай! – Валентина Петрівна подала конверт з написом «Для Насті».

– Спасибі! – жінка схопила конверт і швидко пішла.

– Стривай! – зупинила її сусідка. – А ключі, які мати тобі передала? А чвертка де?

Настя дістала з сумочки пляшку, тикнула в простягнуті руки, схопила ключі й майже побігла з хати.

– Ти хоча б зайди, скажи мені, куди мати подалася, – невдоволено крикнула навздогін ображена жінка.

– Добре! – механічно відповіла Настя вже за порогом.

Як на зло, замок довго не піддавався. Настя тремтячими руками ледь упоралася з ним. Хвилювання наростало з шаленою швидкістю, в голові шуміло, кров прилила до скронь. На ходу кинула «Зачекай, Барсику!» чорному зеленоокому котові, який привітав її протяжним «Ня-а-в!». Всілася за стіл біля вікна, розірвала пухкий конверт.

«Доню, моя Настуня, – почала читати лист, написаний на папері з учнівського зошита в клітинку, – ти ж знаєш, як я люблю тебе, Іванну та Геніка. Чи мені тобі розповідати, скільки я пережила, скільки сліз пролила і прочитала молитов, поки Гена був у Києві на Майдані? Як я хотіла його дочекатися, обійняти і сказати, що він та такі, як мій онук, – справжні герої! Тепер я буду відчувати свою провину, що не дочекалася його лише кілька днів. Сподіваюся, що і він, і ти мені пробачите, якщо дізнаєтесь про причину мого таємного від'їзду. Але все по порядку.

У мене двоє дітей: ти і твоя сестра Ніна. Ти – моя гордість, Ніна – мій вічний біль, мій пожиттєвий хрест, але ви обое – мої діти і, хай би що сталося, я люблю вас однаково. Та що мені тобі пояснювати? У тебе теж двоє діточок, і, хоч би які вони були, ти завжди любитимеш їх однаково.

Сьогодні рівно три роки, як останній раз я чула в телефонній слухавці голос Ніни, яка поїхала в ту кляту Москву на заробітки. За три роки мовчання та невідомості мое серце стлілося. Якби хоч щось я знала про її долю! Можливо, і ти, доню, вже не віриш у те, що вона жива, лише заспокоюєш мене. Але я ні на мить не переставала вірити, що Ніна жива, лише з нею трапилося якесь лихо, а я не можу їй допомогти. Я дуже тобі вдячна, що ти їздила в саму Москву на передачу «Жди меня», намагаючись хоча б щось дізнатися про долю сестри. Шкода, що вона не відгукнулася, не знайшлася і ніхто інший не розвіяв туман невідомості.

Я тобі не розповідала, що об'їздила всіх навколишніх ясновидців, екстрасенсів та гадалок, щоб дізнатися про Нінину долю. Лише одна з гадалок сказала, що її вже нема серед нас, а всі інші говорять, що вона жива, але в біді.

Пам'ятаєш, я тобі розповідала про свій сон? Ніби я йду вулицями великого

незнайомого міста. Навколо людей, як у мурашнику, все гуде, шумить навколо, а я крізь гамір чую такий тужний голос Ніни. «Мамо, допоможи мені!» – благає він так, що аж мурахи по шкірі! Я шукаю очима Ніну серед потоку людей і не знаходжу. Подумки питаю: «Де ти?» А вона мені у відповідь: «Не знаю, лише бачу годинник на стіні будинку навпроти, а над годинником – хлопчик у крилатому капелюсі. Знайди мене! Допоможи». Цей сон я бачила багато разів. Прокидалася і плакала. Серцем відчувала, що не просто так сні повторюються, що Ніна потребує моєї допомоги, але що робити, де її шукати – не знала.

Навіть не знаю, як усе витримало мое серце за роки чекання, як не розсипалося попелом. А це нещодавно підказали мені добрі люди, де живе один дідусь. Він уже старенький і не приймає людей, але розповідають, що він багато років провів у монастирі і у нього відкрився дар провидця. Поїхала я до нього, слізно попросила вислухати мене, а він навіть не дав до кінця все розповісти, як каже: «У неволі твою доньку тримають уже три роки. Стала вона рабою і заточена в підвалі, а в щілинку бачить годинник навпроти, а над тим годинником дитина, зліплена з гіпсу, стоїть. Якщо знайдеш той будинок, то будь певна – твоя кровинка навпроти нього. Поспішай, бо буде пізно!» – отак наказав. Я спитала, де ж мені шукати ту будівлю, а він каже: «Куди поїхала, там і зараз знаходиться». Старий наказав йти, бо я його виснажила, я й подибала, але хоча б зрозуміла, що потрібно їхати в Москву і там шукати Ніну».

Настя зітхнула. Треба ж таке утнути! Хвора, самотужки вирішила знайти в мегаполісі будинок з годинником! Невже не можна було зачекати, поки повернеться Гена, і поїхати разом? Безглуздо і зопалу вирушити в таку небезпечну подорож! Ніна он яка моторна та шустра – і та, напевно, вляпалась у халепу, а мама, яка ніде не бувала... Настя продовжила читання.

«Старий сказав, що потрібно поспішати, тож я прийняла рішення їхати негайно, щоб не спізнитися. Знаю, доню: ти дорікнеш, що не сповістила тебе. Ти повинна дбати про свого сина, зайнятися його лікуванням та відгодовуванням, а не возитися зі мною. Хильнула я лиха від Ніни, але ж вона все одно залишається моєю донькою. Я серцем відчуваю, що знайду її і ми повернемося додому разом. Ще раз пробач мені, Настуню, попроси вибачення у Геніка і передавай мої щирі вітання. Не забувай вчасно годувати мого вірного друга Барсика. Ми повернемося вдвох, і все у нас буде добре.

Цілую. Мама».

Настя не помітила, як сльозинки горохом скотилися з очей, капнули на папірець, розпливлися плямою. То за Ніну хвилювалися, то за Гену, а тепер ще й мама подалася хтозна в яку далечінь. Невже не можна було зачекати кілька днів, якщо чекали вже три роки? І коли вона зателефонує? Чи здогадається купити нову СІМку?

Знову невідомість, чекання, нервова напруга. Настя відчувала неймовірну втому: і фізичну, і моральну. Ніна молодша від неї на два роки. Вона мала вроджену схильність потрапляти у всілякі халепи. Але дитячі негаразди та прикрі випадки були лише квіточками. У десятому класі Ніна завагітніла і сама намагалася позбутися плода. Все розкрилося після того, як у неї почалася кровотеча. Після лікарні вона спробувала покінчити з життям і наковталася пігулок, бо її хлопець заявив, що вона завагітніла не від нього. Потім було два заміжжя з весіллями,

великими витратами, весільною сукнею та фатою. За ними не забарилися два розлучення і народження сина Володі від жонатого чоловіка. Далі ще гірше. Ніна стала одержимою знайти гарного чоловіка і вийти за нього заміж. Кілька разів вона залишала сина на виховання матері, жила з різними чоловіками, але ніяк не складалося її життя. Вона поверталася додому з очима побитого блудного собаки, слізно просила пробачення у матері, цілувала сина і клялася, що ніколи їх не покине заради якихось там штанів, але незабаром історія повторювалася.

Попри все, Настя любила свою сестру. Іноді вона сама не знала, чого більше має до сестри: жалості чи любові. Ніна не отримала вищої освіти, закінчила професійне училище і працювала муляром-штукатуром, але не завжди диплом про вищу освіту визначає рівень інтелекту. Ніна дуже багато читала. Вона завжди за собою тягала якусь книгу. Могла забути вдома приготівлений на роботу тормозок, але не забувала прихопити недочитану книгу. Вона могла ніч не спати перед робочим днем, читаючи книгу, або останні гроші витратити на нову книгу. Їй важко було знайти цікавого співрозмовника, бо Ніна могла заткнути за пояс будь-кого і в різних сферах знань. З нею Насті було цікаво, бо сестра, як ходяча енциклопедія, завжди у звичайній побутовій розмові могла видати щось цікавеньке або таке, про що ніхто й не чув.

Разом із книжками Ніна завжди носила нотатник. У нього записувала незнайомі слова та їхні значення. Вдома вона заносила матеріал у великі товсті зошити, мріючи колись усе упорядкувати та видати книгу для кросвордистів. Знаючи її слабкість до розгадування кросвордів, сусіди та знайомі вирізали їх з газет та приносили Ніні. Напевно, не було жодного кросворда, який би сестра не заповнила до останньої клітинки.

До позитивних рис Ніни без сумніву можна було додати її вміння смачно готувати та бути чуйною до людського горя. Про таких кажуть: «Останню сорочку зніме й віддасть». Але жодна людина не може бути досконалою. Тому, напевно, Бог наділив її й негативними рисами для рівноваги. Сестра швидко і палко закохувалася у чоловіків і кожного разу вважала своє захоплення справжнім та останнім у житті. Тоді зникали десь за горизонтом і син, і мати, і книжки, і кросворди...

– Можна? – роздуми Насті перервав голос Валентини Петрівни.

– Заходьте, – зітхнула Настя.

Нетерплячка взяла сусідку. Не минуло й півгодини, як приперлася дізнатися, де мама. Жінка важко перенесла своє масивне тіло через високий поріг, присіла на стілець навпроти Насті. Барсик не розгубився, одразу ж стрибнув їй на коліна, задоволено замурчав.

– Нема твоєї господарки, котяро, – почухала за вухом кота. – Подалась кудись і не простилася.

– Поїхала в Москву, – сказала Настя, складаючи вчетверо аркуші листа.

– Куди?! В Москву? Чому? – Рука сусідки завмерла на спині Барсика, і кіт, довго не роздумуючи, почав тертися спиною об руку.

– Поїхала шукати Ніну, – відповіла коротко Настя.

– Не розумію, – знизала плечима Валентина Петрівна. – Як? Сама? Вона отримала

якусь звістку від Ніни?

– Нічого вона не отримувала. Знала, що я її саму нікуди не відпущу, то й не сказала про свої наміри ні вам, ні мені. Незабаром Гена повертається, мама добре розуміє, що потрібно його доліковувати після поранення та двох тяжких операцій, то вирішила їхати таємно від усіх.

– Можна було почекати трохи.

Настя коротко переповіла зміст листа.

– От Стефанівна! – скрушно похитала головою сусідка. – Повірила якомусь аферисту. Цих екстрасенсів розвелось, як у собаки бліх! Їм аби гроші з людей здирати. Розумна жінка, а повелася. Скажу тобі, як на духу: не вірю я ні в які передбачення, гороскопи та гадання. Ось як тобі написано на роду, так і буде. І нічого людина змінити не в змозі, – Валентина Петрівна вже встигла потягнути чарчину, тому була така говірка. – Взяти, наприклад, твого батька. Він був гарною людиною і на своєму місці. Це зараз народ ненавидить міліцію, а раніше в органах працювали за покликанням, ночами не спали, ловили бандитів та грабіжників. Іван на затриманні злодія отримав кулю в груди, злодія посадили за ґрати, а ваш батько так і не поправився. Кашляв весь час, аж заходився, потім кров'ю почав харкати, та так і... Ти хоч трішки пам'ятаєш його?

– Дуже погано. Залишилося в спогадах, як він маленьку Ніну колисав на руках, а я ображалася, що мене не помічає, – відповіла Настя.

– Іван, звичайно, не панькався з тобою, але й не зобижав. Воно й зрозуміло: нерідна дитина. І удочерив тебе, і з твоєю матір'ю розписався у сільраді, все як положено, – розмірковувала сусідка. – І прізвище своє тобі дав і матері.

– Ой, Валентино Петрівно, – Настя всміхнулася куточками вуст. – Бидлота. Соромно промовляти таке прізвище. Краще б уже мамине лишилося – Краса! Хто ще має таке прізвище? Бидлота скажеш, а люди думають, що я їх обзиваю, – зіронізувала Настя. – Ледь дочекалася, щоб змінити на чоловікове. Тепер Агафонова, а Бидлота вже в минулому. Знаєте, як у школі сміялися з мого прізвища? А в інституті позаочі хихикали. Неприємно.

– Не кажи так! У пам'ять про батька ти не повинна так говорити. Чи справа в тому, яке прізвище людина має? Головне – яка вона всередині. Бува, що прізвище красиве, а людина гнила, недобра. Часом яблуко зовні таке гарне, соковите, привабливе, а надкусиш – а там черв'яки, одразу й не помітиш, що є в ньому дірочка паразита. Хіба прізвище Бидлота змусило твого батька прожити життя бидла? Ні! А твоя мати? Хто про поштарку Стефанівну скаже лихе слово? Ні в кого язик не повернеться, бо завжди ласкава до людей, привітна, жодного разу ні з ким у селі не посварилася, а прізвище у неї Бидлота. Ось так!

Валентина Петрівна замовкла, склала руки на грудях і поважно стисла губи.

– Як там мама сама? – Настя змінила тему. – Навіть не можу уявити. Взагалі в голові не вкладається, як можна знайти людину в багатомільйонному місті?! Я вже навіть не знаю, чи хвилюватися за неї, чи лаяти за такий безглуздий вчинок? Від думок уже мізки закипають!

– У тебе киплять, а у твоєї сестри їх взагалі нема. Вибач, але у всьому Нінка

винна.

– У чому її провина?

– По-перше, навіщо їй було зв'язуватися з ув'язненим рецидивістом?

– «Заочницею»[2 - Заочниця – так називають жінок, які познайомилися за листуванням із ув'язненими чоловіками.] стала вона випадково, – Насті хотілося якось виправдати сестру. – Хтось дав Максиму адресу, Ніна, наша добра душа, не змогла відмовити, відповіла, потім поїхала до нього на побачення, він почав писати такі листи кохання, що Ніна й справді повірила в його добрі наміри.

– Які можуть бути наміри в зека? – махнула рукою жінка. – Потрібно було знайти дурепу, щоб возила йому передачки, а Нінка й повелася. Я їй казала, що ті листи один писака пише, а усі в камері у нього переписують і адресують таким, як твоя сестра.

– Вона насправді закохалася у Максима, чекала його, писала, навідувала. Хто ж знав, що він провів за ґратами стільки років?

– Можна було здогадатися, – з розумним виглядом парувала сусідка.

– Кохання сліпе. Ніна вірила його запевненням, що все у них буде добре. Спочатку й було все добре, – зітхнула Настя.

Їй одразу не сподобався і сам обранець сестри, і його зеківський жаргон, і бажання спочатку відпочити, а потім шукати роботу. Бідна мама! Вона мужньо терпіла небажаного зятя-ледащо, все ще сподіваючись, що лихо обійде їхню оселю. Не минуло, завітало. Максим казав, що не може влаштуватися на роботу, хоча всі розуміли, що він просто не хоче. Всі, окрім Ніни, яка закоханими очима заглядала в очі чоловікові і свято вірила його щоденній брехні. Маминих грошей на життя не вистачало, тож Ніна запропонувала поїхати на заробітки в Росію. Максим сказав, щоб поїхала, влаштувалася сама і на місці дізналася, чи беруть на роботу колишніх в'язнів. Півроку мати годувала сина Ніни Володьку та зятя. Ніна приїхала з чималенькою сумою грошей, які заробила на будівництві котеджів у Підмосков'ї, та купою подарунків. Гроші швидко закінчилися, просипалися, як пісок крізь пальці, тож Ніна знову поїхала на заробітки.

Максим обіцяв незабаром приєднатися до неї, але вибрав легших шлях заробітку. Він підбив Володю пограбувати місцевий магазин. Ніхто не знає, які слова чи доводи підібрав для підлітка Максим, але хлопець пішов з ним на справу. Вони не очікували, що тієї ночі господар крамниці посварився з дружиною і вирішив заночувати в підсобці. Коли грабіжники натрапили на чоловіка, той здійняв галас. На очах Володі Максим забив чоловіка лопатою до смерті, потім забрав виторг, набрав горілки та ковбаси і потягнув шокованого хлопчину додому. Вранці їх обох забрала міліція. Максим встиг зателефонувати Ніні та попросив заплатити за послуги адвоката. Грабіжники опинилися за ґратами, щоправда, в різних місцях, а вже за тиждень замовк на три роки телефон Ніни.

– А потім, – продовжуючи думки Насті, сказала сусідка, – цей зек споганив життя Володьки. Він винен у всьому, що сталося. Я так гадаю, що Ніна хотіла заробити більше грошей і скоїла щось протизаконне. Я вже твоїй матері казала, що скоріш за все Ніна кудись вляпалася і сидить за ґратами.

– Чому ж вона не напише листа? Та й до міліції у Москві я подавала заяву про зникнення.

– Дуже там ми потрібні! – хмикнула Валентина Петрівна. – Хто там хохли? Раби! А сестра не пише, бо не хоче хвилювати матір – у неї хворе серце, виразка шлунку... і нервів уже не лишилося.

– Можливо, й так, – невпевнено мовила Настя.

– Якщо за три роки не отримали ви жодної звістки від Ніни, то нема її вже серед живих, – зітхнула жінка. – Я не раз про це натякала твоїй матері, але вона не хоче мене слухати. Скільки людей ідуть у ту Росію, щоб продатися в рабство і заробити копійчину, а потім не повертаються, зникають безвісти, назавжди. А тепер ще й Стефанівна поїхала... Що ж воно буде? – скрушно похитала головою.

– Валентино Петрівно, вибачте, але я стомлена. – Настя дала знати, що розмова закінчена. – Мені ще треба Барсику їсти наварити, він такий ненажера!

– Може, підемо до мене остограммимося для заспокоєння нервів? – запитала сусідка, важко підводячись.

– Дякую. Я переночую тут, а завтра поїду додому, – сказала Настя, проводжаючи жінку до дверей.

– Зателефонує мати, то накажи їй негайно повертатися! – промовила наостанок сусідка.

– Добре! – кивнула Настя.

Валентина Петрівна пішла, а Настя вийшла надвір, щоб зателефонувати чоловіку – в хаті не завжди був мобільний зв'язок.

– Валеро, я заночую в селі, – сказала йому Настя і пояснила, в чому річ.

За низьким парканом, який відділяв садибу від сусідів з іншого боку, Настя помітила тітку Дусю та її чоловіка дядька Івана.

– Добридень, сусіди! – крикнула Настя.

– О! Настенько, ти приїхала в гості до мами? – привітно запитала жінка, витираючи фартухом руки. – І тобі доброго дня!

Сусід усміхнувся і помахав рукою. Дядько Іван був глухий. Мати розповідала Насті, що він дитиною тяжко перехворів і втратив слух. Та це не завадило йому одружитися з сільською красунею, за якою упадав не один юнак. Їхньому сімейному щастю можна було позаздрити. Подружжя майже ніколи не розлучалося, їх усюди бачили разом, ніби вони прив'язані одне до одного невидимими мотузочками. Одна біда була в родині – жінка не могла довго завагітніти. Але сталося диво: вже коли втратили надію, бо жінці було сорок п'ять років, народився первісток.

– Як там ваш Стьопа? – поцікавилася Настя. – Служить?

– Добре, дитинко, – усміхнулася сусідка. – Залишилося служити до осені.

– Уже недовго.

– Як сказати... Для календаря півроку мало, а для матері розлука зі своєю дитиною така, що місяць здається роком. А де це Стефанівна? – поцікавилася жінка. – Щось я її сьогодні не бачила. Чи, бува, не захворіла?

– Мама поїхала шукати Ніну, – відповіла Настя і розказала про лист.

– Ризиковано, ой як ризиковано! – похитала жінка головою. – Але така вже в неї вдача: як щось надумала, то її не зупиниш. Що поробиш? Мати є мати. Дай Боже, щоб нічого з нею не трапилося та швидше вернулася! А коли ж повернеться наш герой?

Настя ще трохи погмоніла з тіткою Дунею й пішла до хати.

– Барсику, сходи хоч провітрися. – Вона випустила кота надвір і почала варити бичків з пшеничною крупю. Риба неприємно пахла, але що вдієш, якщо котяра любить лише таку їжу?

Розділ 3

Настя не була на першому весняному мітингу в місті, бо саме тоді, першого березня, їздила у село. Кілька днів до цього, починаючи з восьмої ранку, головними вулицями міста роз'їжджав вухастий «запорожець» зеленого кольору з червоним прапором. Люди звикли до нього, бо в місті був великий осередок комуністів, які мали свій офіс на вулиці Федоренка. Не раз помічали, як туди приїздили члени комуністичної партії на дорогому «мерседесі», ховали його за будівлею офісу, а звідти вже виїжджали на старенькому «запорожці» з гучномовцем. Вони вмикали здавна відомі пісні часів Радянського Союзу. Бабусь розчулювали до слів такі знайомі слова «Вышел в степь донецкую парень молодой» або «Синенький, скромный платочек...». Часто з гучномовця лунало патріотичне «Вставай, страна огромная, вставай на смертный бой», а вже між піснями далекого «совка» лунали заклики приходити на мітинги. Свекруха Насті разом із подругою Семенівною майже ніколи не пропускали такі заходи. Вони святково вбиралися й чимчикували до будівлі виконкому, де на Білий дім зі свого постаменту навпроти поглядав Ілліч. На площі Леніна комуністам завжди вдавалося зібрати невеликий натовп людей, які продовжували жити в Радянському Союзі, та нечисленних роззяв, які випадково йшли повз і зупинилися поплескати язиками.

Утім, першого березня ініційований комуністами мітинг підтримала місцева влада, тому на площу Леніна прийшло близько тисячі людей. Населенню міста хотілося дізнатися правду про те, що відбувається в Криму і які плани у Росії. Свекрусі мітинг сподобався, хоча мало ймовірно, що вона там щось зрозуміла. Настя проглянула відео з мітингу в Інтернеті, прослухала чергові байки комуністів та представників місцевої влади. Промовці славили Донбас та «Беркут», не забули хвалебних слів про Росію, висували вимоги провести референдум, спочатку всеукраїнський, потім регіональний, лунали відкриті заклики до федералізації. І все це після того, як наприкінці лютого в Криму з'явилися мовчазні «зелені чоловічки» без розпізнавальних знаків?! Після того, як Верховна Рада Автономної Республіки Крим уже проголосувала за проведення референдуму?! Невже нічого не

навчило хоча б те, що в Криму вже теліпаються російські триколори?!

Настя ще раз переглянула запис мітингу, порахувала прапори: по одному український, прапор міста, КПУ, «Союзу росіян Донбасу» – і вісім прапорів Росії. «Невже так можна не любити свою країну? – думала Настя, завмерши перед монітором. – Де поділася гордість українців, які захоплено кричать «Расія!» й розмахують на українській землі прапором іншої держави? А чого варті заклики не визнавати київську владу й звернутися до Путіна!» Вона не розуміла своїх земляків. У тих ніби вселилося щось лихе, зловіще, від чого розум відмовився працювати, аналізувати події та робити висновки. Вона завжди вважала северодончан пасивними та спокійними, їх основним принципом – «моя хата скраю», а тут наче греблю прорвало, тільки вода пішла не у своє русло.

– Що там було? – запитав жінку Валерій, коли та в задумі сиділа за комп'ютером, підперши підборіддя руками.

– Повна маячня, – відповіла вона, – згаяний час і все. Все одно Україна буде єдина, хай би що вони там плели.

– Але ж людей, погодься, було немало.

– Так, – відказала Настя, – але в натовпі багато комунальників. Враховуючи те, що у нас «рулять» комуністи в тісному зв'язку з Партією регіонів, то їм неважко було зігнати на мітинг і робітників комунальних підприємств, й опозиційні партії.

– Який їм сенс збирати людей?

– Парламент почав швидко й плідно працювати, приймати закони, а влада на місцях злякалася, – розмірковувала Настя. – Напевно, ними й досі керує екс-бос – президент, який сховався в Росії. Прихвосні швидко кинулися виконувати вказівки вже неіснуючого президента, зібрали людей, розмахували російськими прапорами й запустили нову казку жхів про Правий сектор і бандерівців. Хочуть не дати реально оцінити ситуацію в країні, тому створюють ілюзію перед жителями міста про те, що сюди прийдуть західняки, щоб захопити владу. Добра нагода зіштовхнути лобами людей, які виконують вказівки, отримані згори.

– Ти так гадаєш? – Валерій сів поруч.

– Можливо, я помиляюсь, – погодилася Настя. – Але це моя особиста думка. І взагалі, нагнітання протистояння почалося ще наприкінці лютого, коли поширилися чутки, що хочуть знести пам'ятник Леніну, й люди стали на його охорону. Вже тоді був запущений штучний механізм протистояння.

– Не сидиться їм спокійно, – зауважив Валерій, хоча Настя так і не зрозуміла, кого він мав на увазі.

Усі наступні дні вухаста автівка комуністів без упину волила на всі вулиці, закликаючи на черговий мітинг, запланований на п'яте березня.

– Треба не пропустити, – сказала свекруха, проводжаючи поглядом з вікна автівку.

– І не забудьте взяти в руки червоні прапорці, – пустила шпильку Настя й додала: – Можна й червоні кульки прихопити.

Свекруха невдоволено зиркнула на невістку.

– Нікому нема діла до долі країни, – мовила вона, дивлячись у вікно, – лише комуністи вболівають за нас.

– А як же Партія регіонів? – не втрималася Настя.

– Її обрав сам народ, отже, довіряють. І як не вірити, коли то наші обранці?

– Можливо, ваші особисто, – сказала Настя якомога спокійніше, – але нас на підприємстві змусили за них віддати голос. Чи ви забули, як я розповідала, що на роботі попередили про звільнення всіх, хто не проголосує за Партію регіонів? Я спочатку вирішила, що піду мовчки й проголосую за кого хочу, але не вийшло. Нам кожному під розписку давали перед голосуванням мобільні телефони, щоб ми в кабінці могли сфотографувати заповнений бюлетень, а потім здавали їх для перевірки фото. Нас нахабно змусили проголосувати так, як їм було потрібно. А якщо порахувати кількість працівників держпідприємств, то вийде велика кількість голосів.

– Нехай я дурна, – дратівливо огризнулася свекруха, – а твоя подруга Аліса? Скажеш, її теж змусили проголосувати за Януковича?

– Ось Аліска точно дурна, – відповіла Настя. – Намагалася їй довести, що не можна допускати до влади людину, яка скоїла тяжкі злочини, у якої руки в крові. Так повелася, як і всі «риночники», на те, що у владі повинна бути «своя людина, яка зробить для Донбасу все можливе». Ось і зробив. Обідрав країну, як липку, й утік з награбованим. І що тепер має Аліса? Бізнес зазнав краху, а замість десяти тисяч доларів кредиту тепер тридцять.

– По-перше, кожна людина може помилятися. Янукович по молодості наламав дров, але ж він чесно відбув покарання й не став гнидою, а залишився людиною, – свекруха вже перейшла на високі тони.

– І де зараз та людина? – Настя скептично посміхнулася. – Рахує награбоване?

– А ті, що зараз у владі, не так будуть грабувати?! – уже верещала свекруха. – Такі ж самі злодії! Та ще й фашисти! Не можна допустити на нашу землю київську хунту! Я сама кістками ляжу, а бандерівців не пушу на донбаську землю!

– То й біжіть на свої мітинги! – нервово кинула Настя й поспішила до своєї кімнати.

Їй не хотілося чути нісенітниць про Януковича, який втік з країни, як шур із корабля. До того ж з його наказу стріляли в її сина й таких самих беззахисних людей. Коли це зрозуміє свекруха? Чому їй дорожчий президент-втікач, ніж розстріляні діти на Майдані? Не можна любити ката свого онука! І що в неї в голові замість мізків? Як про це сказати Генику, коли він повернеться додому? Він гадає, що всі його підтримували, але помиляється: усі хвилювалися за його життя – лише це об'єднувало родину.

Настя вийшла на балкон, запалила цигарку. Побачила на вулиці юнаків, схоже, студентів, які розклеювали на стовпах листівки. «Впевнена, що то заклики прийти на мітинг», – подумала вона і не помилилася. Ввечері Настя пішла в магазин, і її

припущення підтвердилося: то були листівки із запрошеннями на мітинг п'ятого березня. Свекруха не пропустила й цей захід. Попри всі старання комуністів, на мітинг прийшло не більше трьохсот осіб.

– Ось і добре, – подумала Настя, слухаючи оповідки свекрухи про мітинг, – напевно, люди зрозуміли, що захист міста від неіснуючого ворога в образі Правого сектора та бандерівців, яких тут ніхто в очі не бачив, – це нісенітниця. До того ж цього разу на заході не було представників влади, тому є надія, що у людей спаде полуда з очей і вони побачать правду.

Розділ 4

Петро впевнено вів свій «опель» рівною трасою. Ще трохи – і Харків залишиться позаду. Поруч Марк, ще один друг Гени. Їх здружив Майдан, надовго і міцно. Того дня, коли яйцеголові «беркутівці» та снайпери почали стріляти у беззбройних майданівців, Марк і Гена опинилися в самому пеклі, оточені по всьому периметру озброєними людьми, – ні увійти, ні вийти. Тріскіт автоматних черг, постріли, зойки, крики, поранені, що стікають кров'ю, вбиті, яким стало байдуже до пекла, що розвезлося прямісінько в центрі міста, в серці країни, – все набрало швидкість, замигало перед очима, витісняючи кудись страх.

Разом з усім, що відбувалося навкруги, шалено швидко запрацював мозок. З надзвичайною, не властивою людині швидкістю він охоплював усе навколо, фіксував усе до дрібниць: землю, що всотувала густу, ще гарячу кров, червоні хрести на одязі медиків, кулі, що безжально впивалися в беззахисні людські тіла, приціл снайперської зброї. Включені надможливості мозку шукали захисту від смерті, бо навіть у тому пеклі неймовірно хотілося жити. Напевно, саме завдяки ввімкненим резервам організму Геннадій помітив снайпера, який цілився з містка прямісінько в них. Геннадій умить, швидше пострілу снайпера, відштовхнув Петра за дерево, яке було поруч. Геннадій і зараз ладен був поклястися, що тієї миті встиг роздивитися дрібні тріщини кори. Від несподіванки Петя впав на Марка, а той не втримався на ногах – і вони опинилися за стовбуром дерева. І лише Генка не встиг відскочити вбік. Вмить ніби хтось йому гострим лезом ножа безжально розпанахав живіт і в нутроці на рану одразу ж сипонув жменю солі. Усе навколо захиталося, ніби почався землетрус, постріли стали глухішими, а небо навалилося на нього чорною важкою брилою. Останнє, що пам'ятав Геннадій, – липка й гаряча кров на руці та думка про те, що його життю кінець.

Пізніше він дізнався про все, що сталося того дня, від своїх друзів. Хлопці в лікарні сказали Генці, що він врятував ім життя, тож вони повинні тепер «витягати» його. Вони приходили до палати, чергували біля пораненого друга, годували, подавали судно і знову бігли на Майдан. Дві тяжкі операції на черевній порожнині, реанімація, висока температура, гарячка, марення, дикий біль. Друзі, їхня підтримка, навіть просто присутність, зробили свою справу: Генка помалу, але почав одужувати. А коли вже зміг підвестися і дибати згорблено по палаті, захотів їхати додому і там долікуватися. Лікар підготував епікриз, і Петро підігнав до лікарні свого «опеля».

– Карету подано! – сказав він Генці. – Якщо до цього часу не спалили мою автівку, значить, так було треба. Знали палії, що моя конячка ще знадобиться,

щоб доправити додому нашого рятувальника, – шуткував хлопець, допомагаючи другу зручно всістися на задне сидіння. – Але я не знав, що цього дармоїда теж доведеться катати на своїй автівці, – посміхнувся Петро, кинувши оком на Марка.

– Дармоїд? – брови хлопця підскочили вгору. – Ось приїдеш до мене у Львів, я тобі це пригадаю – будеш у мене голодним жити, і рісочки не дам, і краплинки водички!

Петро розсміявся. Ось так завжди! З ними ніколи не засумуеш...

Гена, поправивши подушку під правим боком, відкинувся на сидінні й стулив повіки. Можна було скоротити шлях, але мати Петра передала ліки своїй знайомій з Харкова, тож вирішили їхати через Харків. Так трохи довше, але пусте, до того ж дорога додому завжди здається довгою.

Геннадій поглянув на годинник. Зараз мало хто носить наручний годинник, а до нього перейшла ця звичка від батька. Спазми кишківника нагадали про те, що настав час випити знеболювальне, але хлопець вирішив потерпіти ще півгодини. Щоб переключити думки і не заціклюватися на болю, він почав думати про повернення в рідне місто. Що той біль? Його можна стерпіти, перечекати, доки відпустить, або випити пігулку. Врешті, біль минеться і він знову повернеться до звичного життя. Гена не став частиною Небесної Сотні, як багато його побратимів, для яких слово «життя» вже не існує. Іноді виникало почуття провини перед загиблими, особливо тоді, коли в лікарні по телевізору побачив багатолюдний вечірній Майдан із запаленими свічками, вогниками від мобільників і трунами товаришів по боротьбі, які пливли крізь натовп згорьованих людей під журну, тужну пісню «Плине кача», яка рвала натягнуті струною нерви...

Хотілося відволіктися – а знову спогади. Вдома чекають батьки. Найбільше переймалася його долею мама – чутлива, вразлива, любляча. Годі й думати, що вона пережила, дізнавшись про найстрашніший день Майдану, про кривавий четвер, коли за один день тілами назавжди прикрили Майдан майже сто найкращих його синів. Геннадій намагався не думати, що робилося в багатій уяві матері, коли телефон сина замовк.

Батько. Він навчався разом з мамою в хіміко-технологічному інституті, і досі вони разом і живуть, і працюють, лише мама – майстер зміни, а батько – механік на тому ж хімзаводі. Він більш стриманий, не такий емоційний, як мама, почуття не любить виставляти назовні. Вони вибухають хіба що тоді, коли грає його улюблена футбольна команда «Шахтар». Особливо пристрасті вирували, коли улюблена команда батька грала з «Динамо», за яке вболівав син...

Напевно, батько теж перехвилювався, коли з сином обірвався зв'язок, та, скоріше за все, зберігав спокій і заспокоював маму. Чи дорікав, що вона була не проти, щоб син поїхав у Київ? Батько був категорично проти, бо вважав, що Майдан не зможе зламати міцну, спресовану роками структуру влади. «Це як голими руками переламати кістяк велетня», – сказав тоді батько. А мама вірила. Вона вважала, що доля країни не може вирішуватися однією людиною при владі. Народ, кожна людина повинні вирішувати її долю, і не можна пасивно сидіти і чекати, що зміни на краще відбудуться самі по собі. Звичайно, ні батько, ні мама не могли уявити, що у нелюдів здійсниться рука спрямувати зброю у бік мирних демонстрантів. Ніхто не чекав такої підлості від влади...

Геннадій уявив, як зараз мама готується до його приїзду. Маленька кухня

наповнена запахами смаженого-вареного. Бабуся щось бурмоче, роздає вказівки на всі боки, але допомагає матері. Сестра Іванна, скоріш за все, зайнята переїздом в іншу кімнату. Коли були дітьми, то жили в одній кімнаті, потім Іванну переселили до бабуні, а за відсутності Гени вона швиденько перетягла свої речі в його апартаменти у дванадцять квадратних метрів. Чебурек – так жартома називав її брат. У свої дев'ятнадцять Іванна була схильна до повноти. Не назвати її товстухою, але дівчина мала округлі форми тіла, притаманні вже дорослим жінкам. Іванна навчалася в місцевому технікумі, але не ходила на різні студентські заходи та тусовки, бо дуже комплексувала щодо своєї повноти. Коли у неї був гарний настрій, то на братові кпини вона реагувала спокійно, хіба що у відповідь могла запустити в нього диванною подушкою та жартома дорікнути: «Ще побачимо, якою стане твоя Оксана, коли народить!»

Оксана – подруга або кохана, можна назвати по-різному, але зміст від того не зміниться. Геннадій навчався з нею в одному класі, але шкільного кохання не було. Воно прийшло трохи пізніше, коли «розвоювався» зуб мудрості і Гена пішов до приватної стоматологічної клініки. У високій, стрункій медсестрі він не одразу впізнав колишню однокласницю. Лише її виразні великі карі очі, які визирали з-над марлевої маски, так довго «свердлили» пацієнта, що змусили хлопця згадати дівча з чорною косою.

Вони домовилися ввечері зустрітися за чашечкою кави й відтоді почали зустрічатися. У свої двадцять два Оксана встигла побувати в офіційному шлюбі, розлучитися, бо щось там не зрослося, і рік у цивільному. Але Гена цим не переймався: дівчина була з ним і їм було добре разом. Геннадію подобалася гіпертрофована акуратність дівчини. Його смішило те, як вона подовгу вивчала написи та маркування на продуктах, які купувала. У них не повинно бути «ешок, барвників та шкідливих домішок», ніби й справді можна знайти в супермаркетах стовідсотково екологічно чисті продукти. Оксана сама не забувала мити руки перед їдою і Гени не дозволяла сидати, не вимивши їх ретельно з милом. Вона приймала душ вранці і ввечері, час від часу протирала руки дезінфекційними засобами та вологими серветками, а у квартирі, яку винаймала, регулярно перевіряла наявність неіснуючого пилу.

Іноді Геннадій жартував, що на ній не приживеться жодний мікроб, якщо й захоче. На цьому ґрунті у них одного разу виникла сварка. Оксана вимагала, щоб Гена ковтнув пігулки від глистів, а він був проти, бо вважав такі заходи безпеки повною дурістю. Два дні дівчина не відповідала на дзвінки, а потім змирилася з непокірністю коханого. Зараз Геннадій думав про те, як він скучив за своєю дівчиною, навіть забув запах її волосся. В Оксани й зараз була довга коса, яка сягала до пояса. На ніч вона розплітала її, і він любив вткнутися обличчям у хвилясте густе волосся і вдихати запах чи то його, чи дорогого шампуню. Незабаром вони зустрінуться. Як їй відмовити в близькості? Пошрамований живіт болить так, що не можна вільно рухатися... Нічого, вона зрозуміє, якщо не як жінка, то як медпрацівник. Якось порозуміються. Внизу живота аж заніло, коли згадав гаряче оголене тіло коханої...

А як хочеться побачити, потиснути руку найкращому другу Льоньці! Його мати, Інга Вікторівна, була їхнього першою вчителькою. Першого вересня їх посадили за однією партою, й хлопчаки здружилися назавжди. Іноді вони сперечалися, але жодного разу не побилися і ходили надутими не більше одного дня після сварки. Геннадій знав, що Льоні можна зателефонувати навіть серед ночі і він не образиться, прийде на допомогу. Їхня дружба перевірена роками, в ній нема ні фальші, ані таємниць. Льонька збирався їхати на Майдан разом з Геннадієм, але

захворіла його мати. У жінки різко піднявся тиск, і вона перенесла мікроінсульт. Досі Геннадій пам'ятає винуватий та сумний погляд друга, який прийшов його провіджати. Скоріше б побачити Льоню та міцно потиснути велику натружену автослюсареву лапу!

Обов'язково прийде на зустріч із другом Яків. Він добряк і такий кумедний. Яшка навчався в паралельному класі й пристав до їхньої компанії десь у п'ятому чи шостому класі. Волосся руде аж жовте, як розквітлий сонях, проте зовнішність хлопця рятували зовсім не руді брови та вії. Яшка, кремезний, високого зросту, працював де міг, але подовгу не затримувався на жодній роботі. І не тому, що був ледащо, – він просто був невдахою. І з дівчатами у нього не клеїлося. Ще зі школи він був об'єктом для кпинів. Коли хлопці подорослішали, жартували вже обережніше, щоб не образити, бо Яшка на ділі довів свою відданість.

Хто там далі? Іван, син подруги матері, тітки Аліси. Він на два роки молодший за Геннадія і, можливо б, ніколи не прибився до їхнього берега, якби не дружили його мати та тітка Аліса, яка частенько до них приходила разом із сином. Поступово хлопці здружилися, у них з'явилися спільні інтереси. Івана друзі жартома називали «бізнесмен», бо він, як і вся їх родина, був підприємцем.

Денис – найстарший у їхній компанії, йому тридцять років, має родину, двох діточок. Колись його батьки, кримські татари, переїхали з Криму в Северодонецьк і пустили тут корені. Денис часто повторював, що він татарин, хоча й народився вже в Україні. Він мав мікроавтобус, власне житло і металевий контейнер на ринку, де за будь-якої погоди торгував поливними шлангами та електроінструментами. Іноді він казав друзям: «Це ви ледарюги, бо не маєте дітей і не поспішаєте одружуватися, а я вже все встиг: і одружитися, і дітей настругати, тож повинен працювати, не покладаючи рук: за себе, дружину, за одну дитину, за другу, а, можливо, й третю». Друзі часто зустрічалися з Денисом, бо кожен із них ходив на базар скуплятися й обов'язково забігав перекинутися слівцем чи випити разом каву. Він був не лише найстаршим, а й більш розсудливим, можливо, навіть мудрішим. Кожен із хлопців хоч раз та й кинув йому щось на кшталт того, що доживемо до твоїх років – теж розуму наберемося.

Антон – ровесник Геннадія, хоча навчався в іншій школі, проте жив у будинку навпроти, тож, можна сказати, що їх здружив двір. Відслуживши в армії, він вступив до юридичного на заочне відділення й одразу почав працювати у міліції. Спочатку патрулював вулиці, потім пішов на підвищення. Друзі жартували, що скоро можна грабувати банк і їм нічого за це не буде, мовляв, є свої «зв'язки» у ментівці, Антон «відмаже».

Никон, або Нік. Можна і Китаець. Неординарна, цікава, непередбачувана особистість. З ним хлопці познайомилися в спортзалі, їх здружив спорт. Усі друзі вже не один рік знаходили час двічі на тиждень ходити на заняття в тренажерний зал. Батько Ніка обіймав високу посаду начальника служби охорони великого підприємства в Лисичанську. Батьки хлопця розлучилися, і кілька років Никон жив з батьком, який дуже любив свого сина й надмірно ним опікувався. На вісімнадцятиріччя Никон отримав від батька подарунок – однокімнатну квартиру в сусідньому Северодонецьку. Мати підкинула грошенят на меблі, тож Никон зайняв серед друзів чи не найвигідніше положення, бо, окрім Дениса, якому придбали житло в складчину родичі з його боку та з боку дружини, ніхто не мав заповітних квадратних метрів. Хтось жив з батьками, хтось винаймав житло.

До статків сина батько додав китайський джип «ксинкай», і вже від автівки Никону

дісталось прізвисько Китаєць. Не сказати, що Никон був у захваті від такого подарунка. Автівка темно-зеленого кольору була не нова, але в досить доброму стані. Батько Ніка добре знав, що син мріє про «хонду», але сказав: «Ти ще не доріс до «хонди», а ця теж дуже на неї схожа».

Нік тямив у комп'ютерах та різних програмах, а ще займався ремонтом мобільників і планшетів. Никон мав великі плани на майбутнє. Він вирішив самотужки придбати омріяну «хонду», але згодом. Першочерговим завданням для Ніка було організувати свій реп-гурт. Він написав і виконував уже багато пісень, але цього йому здалось замало. Никон знайшов однодумців, виконавців та музикантів, які в складчину придбали музичні інструменти. Гурт під назвою «Нік» проводив репетиції в порожньому підвалі гуртожитку. Хлопці виступали на місцевих святах, дали кілька безкоштовних концертів для молоді, й одразу ж на них звалилася слава. Але то був успіх на місцевому рівні, а Нік мріяв стати відомим реп-музикантом та виконавцем.

Нік не був писаним красенем, але його голена голова, реперська бейсболка з прямим козирком, широкі штани з заниженою талією і безліччю накладних кишень, мішкуваті яскраві футболки та балахони – все притягало до нього увагу дівчат. Він не мав з ними довготривалих стосунків, і лише зараз Геннадій подумав, що не знає, чи то у друга не складалось з подругами, чи справа в його легковажності. Здавалось, що Нік нічого не робить, лише здатен на жарти і катання на автівці, але він встигав робити за добу стільки справ, що іншому знадобився би принаймні тиждень. Можливо, він усе встигав, бо робив це з усмішкою? І взагалі, Нік був душею компанії і мав ту невидиму силу, яка притягає людей.

Льоня, Антон, Никон, Яшка, Денис, Іван та він, Генка, – семеро нерозлучних друзів, які могли покластися один на одного і вдень, і вночі. Усі такі різні, але вже багато років разом, і їхня дружба пройшла випробування часом. Вони зустрічалися в спортзалі, у когось вдома, частенько на дачі у Геннадія, любили ходити з ночівлею на рибалку. Кашу або юшку завжди варила Уля. У суто чоловічій компанії вона була єдиною дівчиною. Все почалося з підліткового віку, коли хлопці почали збиратися вечорами у дворі, щоб потай від батьків викурити цигарку, спробувати на смак пиво чи просто потусуватися своєю компанією. Їй було років чотирнадцять, коли вона приєдналась до їхніх посиденьок. Уля приходила, сідала десь збоку і мовчала. Спершу її проганяли, бо нема чого слухати хлопчачі розмови. Вона відходила і сідала неподалік. Іноді вона діставала тоненьку жіночу цигарку і мовчки нею пихкала. Коли хлопці звикли до її мовчазної присутності, вона поступово, але наполегливо почала освоювати територію, наближаючись до компанії. У неї було дивовижне терпіння. Напевно, з півроку знадобилося дівчині, щоб хлопці дозволили їй встрявати у їхні розмови. Взагалі, вона була мовчазна, зовсім не схожа на тих дівчат, які прагнуть за будь-яку ціну опинитися в центрі уваги. Згодом Уля почала приходити до хлопців із блокнотом та олівцем. Вона сідала збоку і робила замальовки. Іноді Уля відривала листок і дарувала портрет моделі.

Дівчина завжди вдягала джинси, носила чоловічі светрики і навіть коротко стригла волосся. Негласно Уля була прийнята до хлопчачої команди тоді, коли пішла з ними в тир постріляти й обійшла їх усіх разом узятих.

– Так нечесно, – зауважив ображений Денис. До цього він вважався найкращим серед них стрільком. – Ти добре малюєш, тому попадаєш у ціль без промаху.

– Бери, – Уля простягла йому блокнот, – малюй, стрілятимеш влучніше.

Денис почервонів, але Уля була така зворушлива у своїй простоті, що всі розсміялися.

– Здаюсь! – Денис підняв руки. – Ти найкращий стрілок!

Дівчина так прижилася у їхньому колективі, що могла вільно спілкуватися. Коли вони по-чоловічому в розмову вставляли міцне слівце (як без цього?), Уля не робила зауважень, не затикала пальцями вуха – вона стала справжнім товаришем.

Чотири роки тому сталася подія, яка назавжди приєднала Улю до хлопчачої групи. На вихідні вирішили поїхати відпочити у Слов'янськ на солоні озера. Ввечері біля багаття гріли руки та розмовляли про щось несуттєве. Тоді Геннадій запропонував чимось скріпити їхню дружбу.

– Ми ж не діти, щоб різати долоні і скріпляти дружбу власною кров'ю, – скептично посміхнувся Денис, підкидаючи поліно у вогнище. – Втім, якщо хтось із нас ще залишився в підлітковому віці, можу знайти ножичок.

Тоді наймолодшому, Ніку, було сімнадцять, решті по вісімнадцять, тож Никон зрозумів натяк.

– Якщо камінь у мій город, – без зла обізвався він, – то я не збираюся різати руки. Але потрібно подумати над ідеєю Геніка.

– Можемо розпалити люльку миру, – запропонував Яків й одразу зрозумів, що бовкнув нісенітницю.

Уля, як завжди, щось мовчки малювала, поклавши блокнот на коліна.

– А якщо придумати якийсь пароль, – після довгої паузи сказав Льоня, – щоб його знали лише ми?

– Пароль? – скептично посміхнувся Денис. – У нас не війна.

– Справді, навіщо нам пароль? – знизав плечима Антон.

– Ось ти мент, то й вигадай щось путяще, – зауважив Нік.

– Якщо мент, то в голові у мене щось інше? – огризнувся Антон.

– Може, вигадати якесь кодове слово? – тихо подала голос Уля. – Вигадують назви груп по інтересах, спілок, вокальних гуртів і таке інше. Тож чому нам не придумати назву? Скільки нас? Восьмеро. Можна придумати, взявши, наприклад, перші букви наших імен.

– І що ми будемо з тим кодовим словом чи назвою робити? – Геннадій підкинув ідею, а тепер не розумів для чого.

– Спочатку давайте придумаємо, а потім вирішимо для чого, – пояснила дівчина. – Усі любимо спорт, ведемо здоровий образ життя, то маємо право якимось називатися. Давайте разом напружимо мізки, може, щось і вийде.

Настала тиша. Десь у траві сюркотів коник, та тихенько потріскували дрова в

багатті.

– Генику, – Уля підвела очі, поглянула у його бік. – Пам’ятаєш, як ти нещодавно приїхав з Харкова і розказав, що водій машини підібрав попутника, який їхав до Рубіжного. Як він назвав Луганщину? Нагадай мені.

– Лугандія, – розсміявся Гена. – Я також вперше почув, що так називають нашу місцевість, і довго сміявся. Втім, мені сподобалося слово, прикольне!

– Дивіться, що я придумала! – У неї горіли очі. Можливо, то був відблиск вогнища, але вона була така натхненна, ніби щойно написала поему. – Л – це Льоня. У – це я, Уля. Г – Геник. А – Антон. Н – Нік. Д – Денис. І – Іван. Я – Яшка. Лугандія! Ось наше слово! – захоплено сказала дівчина. – Я навіть знаю, навіщо воно нам потрібне! Ми можемо вітатися, промовляючи це слово. Воно може бути замість слова «Бувай!». Цим словом можна обізвати когось, якщо промовити лайливо, ним можна огризнутися. Якщо комусь із нас буде дуже самотньо, можна зателефонувати другові, без зайвих пояснень просто зітхнути у слухавку і сказати тихо «Лугандія», і буде зрозуміло, що комусь скрутно. Можна покликати на допомогу, і ми будемо знати, що потрібна поміч. Можна сказати це слово з болем, якщо боляче.

Уля обвела поглядом присутніх.

– А що, друзяки? Мені така ідея подобається! – переварив почуте першим Льоня.

Геннадій підхопився з місця, підбіг до дівчини, чмокнув її в щоку.

– Улья, ти – геній! – сказав він. Дівчина почервоніла, опустила очі. Рум’янець залив щоки, це було помітно навіть при червоному світлі, яке сіяло вогнище.

– Треба цю добру справу якось скріпити, – потер долоні Ванька. – Може, я збігаю та пошукаю чогось?

– Пити не будемо! – одразу зауважив Денис. – Ви сюди приїхали відпочивати чи жерти горілку?

– Ну що, новостворене товариство під назвою «Лугандія», – сказав Никон, – у мене є краща пропозиція. Сьогодні остання субота вересня. Пропоную щороку, хай би де ми були, збиратися цього дня разом.

– А якщо ми розсваримося? – запитав Гена.

– Навіть тоді. Заради минулої міцної дружби. Згода?

Хлопці ствердно закивали.

– Нехай ми будемо десь далеко одне від одного, мусимо покинути все і знову зустрітися разом, – продовжив Льоня. – Можливо, ті, хто розсварилися, приїдуть на зустріч, скажуть просто «Лугандія» – і це слово буде як вибачення, без жодних пояснень і з’ясування відносин. Якщо хтось не забажає примирення, може просто привітатися цим словом, посидіти біля вогнища і згадати щасливе минуле.

– Так і зробимо. Зустрічатимемося останньої суботи вересня на цьому місці, – підбив підсумки Никон. – Я тут нещодавно написав нову пісню, – продовжив він, –

називається «Золота осінь». Якщо сподобається, можемо поставити рингтоном на телефони – ні в кого такого немає.

Усі полізли в кишені за телефонами...

– Агов! – Голос Петра вирвав Геннадія зі спогадів. – Хто тут місцевий? Ти спиш, брате?

– Ні, – відповів Геннадій, – згадував друзів.

Він дістав з кишені ліки, пошумів блістерами, вкинув пігулки в рот і ковтнув, не запиваючи водою.

– Ми вже в Лугандії? – запитав він машинально, вдивляючись у дорогу.

– Як ти сказав? – посміхнувся Марк. – Лугандія?

– Так жартома називають нашу область, – пояснив Геннадій. – Потрібно не заснути, бо незабаром буде Рубіжне, а там такі ями на дорозі, мама-не-горюй!

– Та й дорогу я тут не знаю, – зауважив Петро, – а машина – не жаба, ями не переплигне.

Розділ 5

Іванна вже кілька днів ходила насуплена, як сич на негоду. Насті було прикро через таку поведінку доньки. Складалося враження, що дівчина не дуже радіє поверненню брата додому. З одного боку, її можна зрозуміти: вона молода, хочеться мати хоч мінімальний власний простір, куди можна запросити подружок чи принаймні послухати музику, а не дивитися бабусин телевизор і вимикати світло об одинадцятій вечора, бо бабуня не може спати при світлі. З іншого боку, брат іде додому живий, нехай після поранення, але він приїжджає, а Небесна Сотня вже ніколи не повернеться.

Раніше в одній із кімнат на правах господарки мешкала свекруха, в другій – Настя з чоловіком, а третя була дитячою. Іванна непогано уживалася з братом в одній кімнаті. Все було, як у звичайних дітей: інколи сварки з приводу черги прибирання кімнати, миття посуду та підлоги або навіть поділу робочого стола, який у них був один на двох. Коли Іванна досягла підліткового віку, Настя не раз пропонувала їй подумати про те, щоб перейти до кімнати бабці.

– Не хочу! Не піду! – репетувала дівчина. – Бабуня хропе, як трактор! Вона буде змушувати мене вимикати світло і лягати з курми спати, а я хочу перед сном почитати книгу!

– Ми слухаємо разом музику! – підпрягся Геннадій. – Я Чебурека не відпускаю!

Іванна не піддалася на вмовляння. Зробити небажане, але необхідне переселення змусив випадок. Одного дня у Насті була перша зміна, тож вона пішла з дому, коли діти ще спали, свекруха кілька днів поспіль ночувала на дачі за містом, вдома

залишився чоловік, у нього був вихідний. Вранці батько розігрів сніданок і пішов будити дітей. Валерій торкнувся плеча сина, а той аж палає.

– О-о-о! Та ти, друже, захворів? – батько приклав руку до гарячого чола сина. Поміряв температуру. Так і є! – Сьогодні у тебе буде вихідний, – сказав він хлопцеві, – а ти, доню, збирайся швиденько, сніданок на столі.

Валерій викликав лікаря і знову повернувся до дітей.

– Чому валяємося? – спитав він доньку, яка доти не підвелася з ліжка. – Генику, йди снідати, – покликав сина.

– Я не хочу, – прохрипів він.

– Я теж не хочу і сьогодні не піду до школи, – заявила Іванна, натягуючи ковдру до самого підборіддя.

– Та ти теж хвора! – промовив батько, помітивши червоні щоки доньки. Він хотів підійти до неї, щоб подати термометр, але дівчина істерично скрикнула: «Дайте мені спокій! Покличте маму!» Чоловік сказав доньці не вередувати, бо вже не маленька, але дівчина ще більше дратувалася. Він багато разів намагався додзвонитися до дружини, але марно, бо у неї зламався телефон. Стаціонарний телефон у робочому кабінеті теж мовчав, і це не дивно: Настя рідко була там, бо корпусів багато і потрібно бути на місцях, щоб керувати процесом роботи.

Врешті-решт, опівдні прийшов дільничний педіатр і спочатку оглянув Геника. Лікар діагностував у нього застуду і виписав рецепти на ліки. Іванна в цей час мовчки замоталася в ковдру, ніби в кокон, та блискала переляканими очима. Коли лікар зробив спробу до неї наблизитися, вона зарепетувала:

– Не чіпайте мене! Дайте мені спокій! Де мама?!

– Доню, що трапилося? – стривожився батько, бо ніколи не бачив нападів істерики.

– Вийдіть усі з кімнати! Негайно! Зараз же! Геть усі! – кричала дівчина та трусилася всім тілом.

– Добре, заспокойся, – спокійно сказав батько. – Ми з лікарем уже йдемо. Зараз із нами піде Геник. Так, синку?

– Ні, не піде! – заперечив хлопець. – Я сестру не покину. Нехай вередує, може мені роздрятати пику, але я її в такому стані не покину.

– Потрібно викликати психіатра, – порадив лікар Валерію, коли вони вийшли з кімнати. – З дівчинкою не все гаразд.

Тоді вже психанув Валерій і, ледь стримуючи себе, виставив лікаря за двері.

За дверима кімнати чулося, як досі істерично вже не кричить, а плаче донька, обзиваючи брата бовдуром і роблячи заяви, що усім їм на неї начхати, що вона нікому не потрібна і вона хоче негайно бачити маму. Довелося телефонувати керівництву і відпросити з роботи дружину хоч на дві години.

Вдома Настя негайно виконала головну вимогу доньки – звільнила кімнату від

сторонніх.

– Замкни двері, – схлипуючи попросила Іванна.

Настя виконала і це прохання, хоча знала, що ніхто сюди не зайде. Іванна вилізла зі свого «кокона», і мати побачила закривавлені штанці доньки.

– І ось, дивись, – дівчина відкинула вбік ковдру і вказала на кров'яну пляму на простирадлі.

– Моя крихітка! – Настя обняла доньку, поцілувала в маківку. – Ти стала дорослою, у тебе почалися місячні, а ти нас так усіх перелякала.

Іванна притислася усім своїм гарячим тілом до матері.

– Мій халат залишився там, – кивнула туди, де біля дверей на стільці висів її одяг. – Як я могла його взяти, коли вони прокинулися раніше за мене? Мені потрібно було вдягтися і пройти до ванної, але вони вперто не хотіли вийти з кімнати. Я хотіла обмотатися ковдрою і підвестися, але ж простирадло теж брудне, – розповідала донька, обнявши матір, – до того ж вони би причепилися з питаннями, чому я так ходжу, а Генік міг взагалі відібрати в мене ковдру. Що б я тоді робила?

– Можна було б лікарю шепнути на вушко, що в тебе почалася менструація.

– Він теж чоловік. Як йому я мала показати оце?

Того ж дня Іванна перенесла свою постіль та речі до кімнати бабуні.

– Мамо, як ти думаєш, – прошепотіла дівчина на вухо матері, – вони ні про що не здогадалися?

– Звісно, ні, – в тон їй тихо відповіла мати, – чоловіки не дуже здогадливі...

Дзвінок у двері сповістив про гостя. Настя відклала картоплину, яку не дочистила, пішла відчиняти.

– Можна? – на порозі з усмішкою та величезним прямокутним тортом стояв Вадим. Не чекаючи дозволу, зайшов у вузький коридор. «З поверненням!» – Настя прочитала шоколадний напис по діагоналі поміж квітів, які прикрашали виріб. – Це мо`лоді, нехай смакують, – пояснив чоловік, передаючи торт Насті.

– Навіщо ти витрачався? Ми стільки всього готуємо, що не поїдять.

– Ось побачиш, нічого не залишиться! Компанія велика, усі молоді, тільки давай їсти! – промовив Вадим жваво, проте Настя добре знала його, тому таки почула нотки суму в голосі. Вона ледь знайшла вільне місце в холодильнику, щоб вмістити там об'ємний торт. Настя подякувала і спитала: «Підемо посмалимо?»

Вони вийшли на балкон, де стояли дві табуретки та попільничка. У ній було кілька недопалків, як жартувала Настя, «жіночки» – тонкі залишки її цигарок – та «чоловічки» – товщі, Валерки. Настя присіла, а Вадим запалив цигарку й обперся на поручні. Звідси відкривався вид на головну вулицю.

– Гарний краєвид, – сказав він, порушивши мовчанку. – У мене на першому поверсі все чути, але нічого не видно.

– І що ти там таке цікаве побачив? – запитала Настя, помітивши, як пильно Вадим на щось задивився.

– Пішов третій місяць, як зник мій Левко, – відповів чоловік, глибоко затагнувшись димом. – Я постійно вдивляюся в натовп людей, шукаючи його постать. Вночі прислухаюся до кроків за дверима, очікуючи, що ось зараз теленькне дзвінок і він зайде. Геник повертається, а з ним – надія на те, що мій син також повернеться.

– Не треба втрачати надію, – сказала Настя, хоча сподівання на повернення Лева танули з кожним днем.

Вісімнадцятирічний син Вадима наприкінці листопада минулого року поїхав у Київ на Євромайдан, коли почалися мітинги. Батькові сповістив уже тоді, коли стояв із студентами на головній площі Києва. Левко телефонував щодня, а в ніч на перше грудня о четвертій ранку батько востаннє чув його голос. Вадим не відходив від увімкненого телевізора, дивлячись новини, де показували, як трьохсот беззахисних студентів-євромайданівців нещадно били кийками дві тисячі спецназівців. Він по сто разів передивлявся відео, викладені в Інтернеті, намагаючись серед натовпу побачити сина, аби хоч щось дізнатися про його долю. Далі були пошуки сина. Вадим чотири рази їздив до Києва, писав заяву до міліції, роздавав листівки з фотографією Лева, звертався до волонтерів, шукав по лікарнях і моргах. Усе марно. Сина не було ані серед живих, ані серед загиблих. І все-таки Вадим вірив, що Левко живий. За кілька днів до того син сказав йому, що познайомився з гарною дівчиною, студенткою, навіть натякнув, що, можливо, переведеться на навчання в столицю, щоби бути поруч із нею. Тоді Вадим зауважив, що йому ще рано думати про одруження, на що син відповів: «Кохання не має віку». Пізніше, напруживши пам'ять, Вадим згадав, що син називав її ім'я. Дівчину звали Юля. Вадим дуже шкодував, що не дізнався від сина її прізвище або адресу – можливо, Юля могла щось прояснити.

– Ось дочекаюся Гену, потім візьму відгули і ще раз поїду у Київ, – сказав Вадим.

– Незабаром у нас буде своє бюро розшуку, – лягнула Настя й одразу ж прикусила язика. – Вибач за недоречний жарт, – сказала вона, – від'їзд матері вивів мене з рівноваги. Сама вже думаю, що мені робити. У першу чергу потрібно вилікувати сина, поставити його на ноги. Не знаю, скільки часу піде на його одужання, викличу лікаря, тоді вже буде видно. А тут іще мама таке утнула...

Настя зітхнула, зробила затяжку й розчавила недопалок у попільничці.

– Я її не засуджую, – сказав Вадим, – вона хоче знайти свою доньку. І ти повинна це розуміти.

– Та хіба я проти?! Але ж безглуздо кидати все і їхати туди – не знаю куди.

– Які звістки від неї?

– Каже, що все добре, шукає Ніну, розпитує місцевих про той містичний будинок, який бачила уві сні.

– А де вона зупинилася?

– На вокзалі.

– У неї ще не вмерла віра, тож є надія.

– Знаеш, Вадику, що я помітила? – Настя підвелася, стала з ним поруч. – Раніше я говорила «Ніна любить...», «Ніна робить...», тобто вживала дієслова в теперішньому часі, ніби вона є, лише кудись вийшла з дому ненадовго і зараз повернеться. А потім, навіть не замислюючись, не усвідомлюючи, почала говорити про неї в минулому часі. Це було після одного року мовчання сестри. Тоді я подумала, що її вже нема серед живих, що якась невидима сила підказала моїй підсвідомості, що її життя вже обірвалося.

– Тобто ти хочеш сказати, що люди, які не поруч із нами, живі, поки ми не почнемо говорити про них у минулому часі? – запитав Вадим, зупинивши пильний погляд на Насті.

– То лише мої здогадки. – Настя тяжко зітхнула. – Я розумію маму, бо невідомість – тяжка ноша. Досі ми не знаємо, чи за здоров'я Ніни ставити у церкві свічку, чи за упокій. Ставимо за здоров'я, хоча, можливо, її душа в цей час не має спокою. Господи, що я плету?! – Настя схаменулася. – Я зробила тобі боляче?

– Я живу в постійному болю вже майже сто днів. Ти пропонувала матері повернутися?

– Вмовляю щодня, коли телефоную, але марно. Сказала, що повернеться тільки з Ніною. Не виключено, що мені самій доведеться їхати в Росію та забирати маму силою, – Настя ледь усміхнулася куточками вуст.

– Наша домовленість залишається в силі? – Вадим перевів розмову на інше. – Залишаєте з Валеркою молодь наодинці, а самі приходите до мене. Пиво за мною, обіцяю свіженьке та холодне.

– А я прихоплю рибку до пива, – пообіцяла Настя, – а також Алісу з Андрієм. Ти не проти?

– Ти що?! Я не уявляю тебе без подружки-товстушки! – усміхнувся Вадим. – Зберемося разом, як завжди, посидимо, відпочинемо, не будемо заважати молоді. До речі, а свекруху куди подінете? Дачний сезон іще не відкрився.

– У сусідній під'їзд до Семенівни спровадимо, – пояснила Настя. – Її Натан познайомився з черговою подружкою, живе у неї, тож Семенівні самотньо. Ходімо, бо я вже змерзла, – сказала жінка, – та й картопля лежить нечищена.

– Я тобі допоможу, – викликався Вадим.

Настя не заперечувала. Вона розуміла, що Вадим шукає будь-який привід, аби не залишатися наодинці з сумними думками. Син Левко – єдине, що було в його житті. Дружина померла під час пологів, тож Вадим самотужки виховував сина, без бабусь та дідусів, без няньок і коханок. Він так і не одружився, хоча мав тисячу шансів. У свої сорок чотири роки чоловік виглядав набагато молодшим, бо привабливе обличчя з правильними рисами ще не поорали зморшки, волосся не

засивілося. При широких плечах, високому зрості, без випуклого черева, Вадим притягав до себе погляди жінок. До того ж чорний позашляховик та трикімнатна квартира у «Мріївському» будинку[3 - «Мріївські» будинки – ті, які збудувала МЖК «Мрія-Інвест».] з автономним опаленням та сучасним ремонтом змушували тріпотіти жіночі серця. Напевно, не одна була готова стати дружиною самотнього красеня та господаркою ошатної затишної квартири, і навіть матір'ю Левка. Але вдівець не поспішав одружуватися. Чому? Настя не наважувалася сама запитувати, проте Вадим іноді сам пояснював розриви стосунків дуже коротко: «Не склалося», «Не зрослося», іноді кидав щось філософське, на кшталт того, що сімейне життя – мистецтво, а в нього руки не звідти вирости.

За студентських часів у Насті з Вадимом був короткий роман. То було кохання палке, пристрасне, всепоглинаюче, гаряче, як спалах сірника – швидко розгорілося, засвітилося, обдало жаром. Настя гадала, що на все життя, але не судилося. За два місяці вона вийшла заміж за однокурсника, який уже довгий час упадав за нею. З Валерієм інше кохання: неквапливе, розмірене, спокійне. Вадим навчався на четвертому курсі, а Настя з Валеркою на третьому, коли вона погодилася вийти заміж за свого давнього залицяльника. Після одруження вона ніколи не розповідала чоловікові про свій короткий, але такий гарячий студентський роман. Вона навіть не знала, чи були чоловіки знайомі в ті роки.

Коли Настя вийшла з декретної відпустки на роботу, то дуже здивувалася, побачивши свого чоловіка разом з Вадимом. Валерій сказав, що то його колега і друг і він уже запросив його на вечерю до них додому. Відтоді Вадим став другом сім'ї, як і її подруга Аліса зі своїм чоловіком. Так утворився маленький дружний колектив з трьох родин, які час від часу збиралися разом, щоб попитувати пива та відпочити.

Одного разу з дітьми вибралися на Азовське море і два тижні вилежувалися на піску в Бердянську, давши малим удосталь нахлюпатися в теплих мілких водах моря. Більше їм зібратися гуртом та поїхати туди на відпочинок так і не вдалося, хоча щозими планували. Приходило літо зі своєю неймовірною донбаською спекою, але завжди щось заважало. Тепер уже й не вийде, бо діти стали дорослими, їм нецікаво відпочивати разом з батьками, вони вже вирости з моря, яке по коліна тягнеться далеко-далеко. Життя внесло свої корективи, і діти, як виявилось, вже не дітлахи, а справжні борці за свободу своєї країни. Ось тільки б знайти Левка!

Розділ 6

Звісно, першою прибігла Оксана. Вони прискіпливо оглянула друзів Геннадія, зупинила погляд на коханому і вмить опинилася поруч. Товста довга та пухнаста коса дівчини лягла на груди Геніка, коли вона припала гарячими губами до його вуст. Він не втримався, легенько торкнувся кінчиками пальців її волосся.

– Привіт, моя люба, – тихо сказав він.

– Мій коханий, – почув у відповідь гаряче шепотіння дівчини, яка знову зажадала поцілунку.

– Нам вийти чи спостерігати далі? – озвався Марк.

– Ні, ми зараз запишемо на камеру короткометражку з порнухою, – засміявся Петро.

– Яке порно? – цілком серйозно спитав Марк. – Він ще ходити сам як слід не може! Зараз не до сексу.

– А ти його мама? – Оксана запитала з усмішкою, але Генник помітив, що їй не сподобалися такі необразливі наївні зауваження Марка і дівчина ледь стримує себе, щоб не відповісти грубістю.

– Познайомтеся, – рятуючи становище, сказав Геннадій. – Це мої друзі, побратими, навіть брати: Петро мешкає у Києві, а Марк зі славетного міста левів.

– Зі Львова? – скинула вгору нитки-брови дівчина.

– Так! А що? – запитав хлопець.

– У нашому місті краще не зізнаватися, що ти западенець, – порадила дівчина, – і українською не розмовляти. Прислухайся до моєї поради, щоб потім не казав, що тебе не попереджали.

– Це правда? – Марк кинув погляд на Гену.

– Дурня! То Оксана так пожартувала, – усміхнувся друг.

Марк щось хотів заперечити чи пояснити, але почали приходити гості. Геннадій не підводився, сидів за столом, який ломився від наїдків, тож Оксана взяла на себе обов'язки господині й бігала відчиняти двері.

– Лугандія! – привітався Льоня, міцно потис руку, обійняв друга. І так привітно це слово злетіло з його вуст, що в Геннадія одразу потепліло на душі. – Я радий, що ти вдома!

– Я також, – Гена довго не відпускав руку друга. – Так довго мріяв про мить, коли зможу потиснути твою руку з мозолями.

– Вибач, що не був поруч, – тихо та якось винувато сказав Льоня.

– Ти що, друже! – усміхнувся Гена. – Ти потрібний був тут, біля матері, а ми й без тебе впоралися. Знайомся, це мої побратими.

Оксана встигла кілька разів клацнути фотоапаратом, коли друзі віталися.

– Колись це фото ввійде в історію! – пафосно промовила вона і хотіла продовжити, але у двері знову подзвонили.

Никон також привітався кодовим словом «Лугандія», проте наспівав його у стилі реп. За ним майже одночасно прийшли Денис, Антон та Іван. Усі були щиро раді зібратися разом. Здійнявся галас, всіх переповнювали почуття, розмовляли збуджено та голосно, аж здавалося: гудить вулик роздражнених бджіл.

– Ша! Тихо! – Оксані вдалося перекричати всіх. – Можна трохи спокійніше? – Вона стояла біля столу з великою тарілкою в руках. – Зараз або сусіди завітають, або взагалі не почуємо, коли останні гості прийдуть.

Яків прийшов разом з Уляною. Дівчина підійшла до Геннадія, простягла тоненьку руку.

– Лугандія! – промовила вона. – Я так рада тебе бачити! З поверненням додому!

Уля нахилилася, торкнулася губами щоки хлопця. Вона зашарілася, ніби її обдали окропом, а Гена помітив, як невдоволено стисла губи Оксана. Він ледь помітно підморгнув своїй подружці, мовляв, все добре, не хвилюйся, потім привітався з Яковом.

– Спізнюєшся, – зауважив Геннадій, – он у Ніка матня на штанях висить до колін, і то раніше за тебе прийшов.

– Так треба, – віджартувався Никон. – І чому ви звертаєте увагу на матню, а не на самі штани? Вони широкі, бо так я демонструю широту своєї думки та душі.

– Так я ж Ульку чекав біля під'їзду, – не звернувши увагу на розповідь Ніка та зрозумівши жарт Геніка, виправдовувався Яшка. – Сам знаєш, які дівчата: то тут підвести брівки, то вії підмалювати та подовжити, то помаду підібрати в тон черевичкам.

– Взагалі-то, Яшо, ти дуже неуважний, – тихо промовила Уля. – Стільки років ми знайомі, а ти не помітив, що я не користуюся косметикою і не ношу черевички на підборах.

– Жінка завжди повинна бути жіночною, – не дуже голосно, але з явним натяком зауважила Оксана.

Уля зрозуміла натяк і ще більше знітилася. Вона опустила очі, розглядаючи свої кросівки, потім кинула швидкий погляд на свіжий манікюр Оксани і поклала руки на коліна, сховавши їх під столом від прискіпливого погляду дівчини Геннадія. «Потрібно зробити манікюр. Негайно, – майнула думка. – Нігті покриті прозорим лаком, коротко стрижені, тому розфарбована розумниця Оксанка не помітила і зробила натяк».

Уля нишком роздивлялася Геніка. Він був ніби таким, як раніше, – і все-таки став іншим. Замало сказати, що подорослішав чи став більше схожим на чоловіка, ніж на юнака. І раптом вона зрозуміла, що відрізняло колишнього друга від сучасного. Очі! В його красивих карих очах із дівчачими густими чорними віями вже не було хлопчачої відчайдушності та пустотливого виразу. То був відважний погляд дорослої людини, яка багато побачила і тепер мала повне право дивитися на світ очима з виразом сили, мудрості та смутку одночасно.

– Принцесо, – Уля почула насмішкуватий легковажний голос Оксанки, – бери келих, шампанське вивітриться.

Звичайно, перший тост був за Геннадія. Він подякував усім друзям за те, що часто йому телефонували, цікавилися справами та підтримували. Звісно, всім кортіло почути правду про події на Майдані з вуст очевидця. Геннадію важко було згадувати кожен день, проведений на морозі, тим більше, розповідати про загибель побратимів. Він коротко поділився враженнями, додавши, що в них буде ще багато часу, щоб поспілкуватися.

– І все-таки, – сказав Іван, – мені, наприклад, хочеться дізнатися хоч у двох словах: що тебе та інших привело на Майдан?

– Новини не дивився, чи що? – знизав плечима Марк.

– Я хочу жити у правовій державі, – відповів Геннадій, – і всі, хто приходили туди, теж прагнуть цього. Невже тобі подобається жити у країні, де розкрадається все що можна? Ти працюєш, сплачуєш податки, а твої кошти осідають десь у Межигір'ї. Хіба це справедливо? По закону грабують державну казну...

– Сказати відверто? – Іван зіщулив очі. – Так влаштовані люди. В усьому світі рвуться до влади, щоб більше під себе підгребти. Хай би хто прийшов до влади, будуть красти, а мені байдуже, хто буде при владі і хто забиратиме в кишеню мої податки.

Гена побачив, як міцно стис кулаки Петро, який сидів поруч, як від таких слів зблід Марк.

– Ось тому й стояли, щоб прийшли до влади не казнокради, – продовжив Геннадій, – щоб забезпечити незалежність судової системи від керівництва держави. Можна ще багато говорити, але я потім тобі наодинці розповім ще багато чого.

– Справді! Ось тоді й продовжите дискусію, – сказала веселим голосом Оксана. – Ти краще зізнайся, окрім тебе з Донбасу ще хтось там був?

– Зізнаюся, що мені було соромно за моїх земляків, – промовив Геннадій, і за столом запала тиша. – Тітушок звозили з усього Донбасу, були там і з нашого міста. Як ви вже знаєте, ми були з ними по різні боки барикад. Спочатку запроданці не показували носа з Маріїнського парку, а потім вночі приходили до нас на Майдан, казали, що у нас дівчата гарні.

– Он як! – Оксанка манірно закотила вгору очі. – Кращі за мене?

Геннадій пропустив повз вуха недоречну репліку подруги і продовжив:

– В основному приїздили за гроші студенти, безробітні, навіть спортсмени та наркомани. Вони були якісь пришиблені злиднями. Мерзли, іноді голодували, щоб отримати омріяні п'ятсот гривень за добу. Пізніше таксу ім зменшили до двохсот сімдесяти гривень, потім почали платити ще менше, а іноді організатори втікали, прихопивши гроші, а на Майдан їх перестали пускати. Уявляєте, я зустрів одного знайомого з нашого міста! Він стояв у парку, ми з ним здалеку привіталися, домовилися сходити в кафе на нейтральній території. Виявляється, його пригнало не переконання, а нестача грошей. Він мені розповів цікаву річ. Виявляється, багато тітушок хотіли, щоб Майдан стояв якомога довше. Для чого? Щоб заробити більше грошей. Для них мітинги – спосіб заробітку.

– А що для тебе Майдан? – спитав Никон.

– Друже, для мене Майдан – невеличкий острів, територія свободи. Так, ми всі мерзли, відстоюючи свободу там, щоби вона поширилася на всю країну, – говорив він із запалом та пристрасно. – Відмова Янека підписувати угоду про асоціацію з Євросоюзом була лише сірником. Терпець у людей урвався, і щодня, навіть щогодини людей прибувало більше й більше, Майдан ріс, як снігова куля. Люди, які там були поруч зі мною, добре усвідомлювали, що їх можуть побити, заарештувати, «пришити»

справу, але ще більше боялися жити з таким президентом. Кожен з нас відкинув страх і байдужість, коли прийняв рішення захистити своє право називатися Людиною з великої літери. Це було народне повстання. Так, саме народне, не проплачене, не замовлене. Це був безпрецедентний сплеск Людяності та Добра. Саме тому Майдан був наповнений позитивом та шаленою енергетикою, яка, ніби кола на воді, охопила всю країну. Люди стали кременем у своїх переконаннях, і на тому маленькому острові свободи почала зароджуватися нація. Там не було байдужих людей, там відстоювали свободу всієї країни справжні українці.

Геннадій замовк і знітився від надмірної уваги до себе. За час його палкої промови ніхто не поворушився, не цокнув вилкою, не промовив ані слова. Він одним залпом випив склянку холодного компоту, оглянув своїх друзів.

– Я не засуджую, що вас не було на Майдані, навіть не запитую, чому так. Я вдячний вам усім, що ви мене не забували, телефонували, запитували, як справи, – сказав Геннадій тихим голосом і вже зовсім спокійно.

– Ми вболівали за те, щоб з тобою було все добре, – уточнив Денис.

– Я сам зробив свій вибір, а коли з ним визначаєшся – страх відходить вбік. Ми вистояли там, зламали хребет старому ладу, але тепер нас чекає не менше роботи. Потрібно побудувати нове суспільство, вільне від казнокрадів, корупції, продажних суддів та прокурорів. Кожен з нас може небагато, бо окрема людина – то крапля в морі, але кожен з нас повинен робити свою маленьку справу, важливу та корисну для країни.

– Знаєте, – сказав Марк, – мені запам'ятався один плакат на знесеній барикаді. Там було написано «Рабів до раю не пускають». Справді, державна машина перетворила нас на покірних рабів, які повинні мовчки ходити щодня на роботу, за яку платять копійки. Нас привчили боятися міліції, прокуратури, податкової інспекції і так далі, але не навчили жити за законами. Ось ти, Антоне, працюєш в міліції, то скажи мені, чи завжди ви дотримуетесь закону?

– Як вам сказати? – Антон пом'явся, прокашлявся. – Звичайно, я не можу всього розповісти, але наведу один приклад. Коли працював у патрульній службі, нам давали план, яку суму коштів за місяць потрібно зібрати на штрафи, а яку сплатити керівництву. Нікого не хвилювало, де взяти ті кошти. Найлегше було здирати штрафи, дівчатка, вибачте, зі сцикунів. Замість того, щоб слідкувати за порядком на вулицях, ми стирчали під барами, пивнушками та забігайлівками, вичікуючи мить, коли комусь приспичить подзюрити під будинком.

Оксана пирснула, але Гена непомітно для інших стис її руку і вона притихла.

– Це ще не все, – продовжив Антон. – У плани нам ставили вилучення зброї. А де її взяти? Іноді купували в складчину і доповідали, що зброю відібрали, а злодій втік. Але далі ще цікавіше! Нам наказали раз на квартал «зливати» одного з нас, щоби показати чистку наших лав.

– Тобто ви повинні були здавати свого, якщо він навіть нічого не скоїв?! – запитала Уля, не приховуючи здивування. – Але ж це підло!

– Улю, патрулювання вулиць – це як іспит для мента, як перевірка його на профпридатність. Через це ми всі повинні пройти, щоб залишитися працювати в органах.

- І ти здав свого товариша? – запитала вона, свердлячи його очима.
- Здогадайся сама з трьох разів, – відповів Антон, не відводячи погляду.
- Вас посилали у Київ? – запитав Петро.
- Так, – схвально кивнув Антон. – Але ніхто не хотів їхати. Нас навчили брехати, і ми робили це вправно. Хтось купував собі лікарняний, хтось ішов у відпустку, хтось приносив довідку про хронічне захворювання, яке саме тоді було у стадії загострення. Дехто взагалі звільнився з роботи. Так, можливо, ми непорядні, бо нам не дають чинити інакше, але їхати на Майдан, щоб вбивати людей? Цього ніхто не хотів.
- Але ж ти не звільнився, як інші, – кинула шпильку дівчина.
- Я навчаюся в юридичному, – пояснив Антон. – Коли закінчу, піду працювати адвокатом.
- І будеш чесно захищати від таких, як ти зараз? – не вгамовувалася Уляна.
- Послухайте мене, – звернувся до присутніх Петро, щоб зупинити наростаючу сварку, – мені теж в’ївся в пам’ять напис: «Вони не дають нам жити – ми не дамо їм правити!» Гарно сказано! Влучно.
- А правда, що Майдан проплатила Америка і туди вийшли лише западенці? – поцікавився Іван.
- Маячня! Повна дурня! – майже в один голос відповіли майданівці.
- Хто таке тобі наплів? – запитав Гена.
- Усі тут так кажуть, – чітко карбуючи кожне слово, відповіла Оксана.
- Я вже казав, що там були люди з усіх регіонів, – відповів Геннадій, – хоча, звісно, що із заходу країни була більшість мітингувальників.
- Тому що там немає роботи і всі ідуть на заробітки до Європи? – спитав Іван.
- Тому що ми знаємо, що за ті ж самі відпрацьовані вісім годин можна отримувати достойну зарплатню і жити по-людськи, – пояснив Марк. – Ми на власні очі бачимо життя в європейських країнах, де працюють закони і люди живуть гідно. Невже вам тут не хочеться так жити?
- Нам і тут добре, – знизав плечима Іван. – Головне, щоб була робота і вчасно з нами розраховувалися.
- Ти говориш так, бо не бачив, як живуть люди в цивілізованих країнах, – сказав Марк.
- Якщо ти хочеш сказати, що Україна потрібна Європі, то помиляєшся. Ми нікому не потрібні, а Донбас, вибач мене, годує всю Західну Україну.
- Уля зрозуміла, що починається суперечка, яка може перерости у сварку. Потрібно

було рятувати ситуацію.

– Я вам, хлопці, ще не таке розкажу, – втрутилася вона в розмову. – Розповідають, що на Майдані вас напували чаєм з наркотиками.

– Точно! – підхопила естафету Оксана. – Розповідала одна клієнтка, що її син постояв на Майдані тиждень, повернувся, а вона бачить, що з ним щось негаразд. Вона за сина і до лікарні! Зробили аналізи крові, а там три види наркотиків! Уявляєте?

– І цю казку розповідає не одна жінка про свого сина або сина своєї кращої подруги, – насмішувато сказала Уля. – Уявляєте, є такі, хто вірить!

– А що? Це неправда? – скривилася Оксана. – У мене нема підстав не довіряти порядній жінці.

– І це говорить медпрацівник? – спитав із усмішкою Гена й обійняв подругу за плечі. – Може, досить балачок? Давайте вип’ємо ще шампанського за те, що ви нас підтримували, – запропонував Геннадій.

– По-перше, тобі багато не можна, – зауважила Оксанка, – а по-друге, ми підтримували не Майдан, а тебе, мое сонечко!

– Не розписуйся за всіх, – тихо, але вперто промовила Уля.

– Я б теж був із тобою поруч, якби не обставини, – зітхнув Льоня.

– А я ні! – сказала Оксана. – Я не боець і не революціонерка, я – просто жінка. Тож давайте вип’ємо за нас, жінок, і за вашу чоловічу дружбу!

За столом стало жвавіше. Заторохтіли виделки, ложки, тарілки, хтось відкоркував шампанське.

– Підніміть келихи і всміхніться! – Оксана підвелася. – Я хочу вас сфоткати.

– За Лугандію! – весело сказав Геннадій.

– За Лугандію! – повторили голоси друзів.

– Слава Україні! – голосно й урочисто промовив Петро.

– Героям слава! – відповіли не всі.

Розділ 7

Лікар оглянув Геннадія, призначив лікування, сказав, що повторний огляд потрібний за тиждень, потому чемно відкланявся й пішов. Настя переглянула рецепти.

– Так, – сказала вона, – здається, все зрозуміло. Наймемо медсестру, щоб вранці

тобі робила уколи, а ввечері буде приходити Оксанка і ставити крапельниці. Здогадуюся, що вона не відмовиться... – з натяком мовила вона.

– Я теж так думаю, – якимось невесело відповів Геннадій.

– Тоді я йду до аптеки.

– Мамо, зачекай, – попросив син. – Скажи мені, будь ласка, навіщо ти лікарю засунула в кишеню двісті гривень?

– Як навіщо? – сказала вона здивовано. – За те, що прийшов на виклик.

– Тобто ця послуга стала вже платною? – прозвучало з легкою іронією.

– Синку, ти ж знаєш, що не помажеш – не поїдеш. Не натякнула б йому, що віддячу, довелося б чекати кілька днів. Як каже дядько Вадим: «У Северодонецьку потрібно дати двадцять гривень, а потім привітатися».

– І не факт, що до тебе поставилися б з належною увагою, – додав батько, зайшовши до кімнати з чашкою чаю. Він сів на стілець біля ліжка сина, голосно відсорбнув гарячого напою. – Можливо й таке, що тобі призначили б не ті ліки чи лікар виписав би рецепт на найдорожчі ліки. У нас на роботі працює жінка, у якої чоловік лікар, так вона якимось хвалилася, що він отримує відсоток від проданих аптекою медикаментів, на які виписує рецепти. Лікарі домовляються з аптеками і співпрацюють настільки активно, що іноді доходять до бійок. Як результат, її чоловік отримує від аптек удвічі більше, ніж його зарплатня від держави. Ти б не хотів, щоб на тобі заробляли лікарі?

– Тату, він уже заробив, – сказав Геннадій. – Його обов'язок надавати хворому допомогу, він давав клятву Гіпократата.

– Сину, не сміши, – усміхнулася Настя. – Хто хоче працювати за ті копійки? Усі платять лікарям.

– По двісті гривень?!

– Ні, якщо сам підеш в поліклініку, то можна покласти на стіл сто, – пояснила Настя, – тоді тебе приймуть відповідно. А виклик додому – то вже інша такса.

– Такса, – син зітхнув, – у нас завжди була встановлена такса, на все і вже давно. Не хочеш у в'язницю за скоєний злочин? Штука баксів – на рік менше проведеш за ґратами. ДАІшник зупинив за порушення правил дорожнього руху – сплати півціни штрафу. Не хочеш іти на роботу? Купи лікарняний за сто п'ятдесят гривень на один день. Поставити пломбу в державній медичній установі – такса сто п'ятдесят гривень. Нас роками привчали до такси, і ми, німі раби, покірно її даємо. Я був гордий, коли попав на Майдан, і впевнений, що корупція буде подолана, що ми зможемо жити в правовій державі, де кожен буде чесно виконувати свої обов'язки і платити податки. Звичайно, я розумію, що за один день таксу не скасуєш, але все залежить від кожного з нас. Якщо й надалі будемо пхати конвертики в кишені – нічого не зміниться. Невже не можна було не давати лікарю хабара?

Геннадій пильно подивився на батька, потім на матір.

– У тобі палає юнацький запал та наївність молодості, – сказав батько, помішуючи ложечкою чай.

– Ти хочеш сказати, що ми стояли марно?

– Можливо, тобі боляче буде чути, але я скажу «так».

– Я... Я не розумію, – сказав розгублено хлопець, – мої друзі, мої побратими полягли... Їх розстріляли, щоб ми й надалі жили по-старому і пхали гроші в кишені?

– Я був категорично проти твоєї поїздки на Майдан, але ти поїхав, не спитавши нас, – мовив батько. – Ти гадаєш, що ми не хвилювалися за тебе? Спокійно спали ночами? Ти б бачив свою матір: скільки сліз вона пролила, коли почали стріляти в людей! Ми всі ранок починали з перегляду новин і лягали спати з увімкненим телевізором. Ми не бездушні, але тверезо оцінюємо обставини. Нічого не зміниться! На зміну одним олігархам прийдуть до влади інші – і все, крапка.

– Ми не дозволимо, – неголосно, але твердо сказав син. – Більше не дамо розграбовувати країну. Досить! Вона й так залишилася обдертою, як липка.

– Наївна простота! – зітхнув батько. – Хто тебе, чи мене, чи матір питатиме? Зараз ще трохи пошумить Майдан – і все буде, як і раніше. Ні, не так: нові можновладці будуть набивати собі кишені.

– Не буде цього! – палко заперечив син. – Будуть вибори, нові призначення. Сподіваюсь, що весь Донбас бачив і Межигір'я, і золотий батон. Патріоти вже не дадуть на виборах задіяти весь адміністративний ресурс. Зізнаюся, попри те що я вас люблю, мені було соромно, що ви голосували за Партію регіонів та за Януковича.

– Ти сам знаєш, чому ми так робили, – виправдовувалась Настя. – Нас попередили, що будуть звільнені ті, хто проголосує неправильно. Ми ставили підписи під зобов'язаннями «правильного голосування», а для певності нам давали фотоапарати, щоб у кабінці зробити знімок бюлетеня. Вийшов, відзвітував, віддав фотоапарат – можеш працювати далі. Ти все це знаєш. Напевно, не забув, як зганяли на мітинги, до речі, теж під розписку. Не можу заперечити, що частина жителів Донбасу щиро вірила в те, що президентом повинен стати свій, донбасівський, ось і маємо те, що маємо.

– Так, – підтримав Настю чоловік, – насправді, люди вірили, що до влади повинна прийти людина з нашого регіону, незважаючи навіть на те, що майбутній президент був двічі засуджений. Ти ж знаєш, що за це не можна судити людину, бо всі можуть помилятися. Як кажуть, від суми? та...

– Бо нас роками вчили поважати силу, – перебив син батька, – що судимість у пошані, служать в армії тільки ті, у кого нема грошей, щоб відкупитися, а нами повинен правити олігарх, бо в нього є гроші, тому буде менше красти. Знаєте, я коли лежав у лікарні, то мав час для роздумів. Я намагався зрозуміти, коли у наших людей на Донбасі почали висихати мізки. На мій погляд, тоді, коли на помаранчевий колір кидалися, як бик на червону ганчірку. Пам'ятаєте, тітка Аліса розповідала, як мало не вбили підприємця на базарі лише за те, що той намагався допродати светри помаранчевого кольору? Коли в смітники викинули весь одяг цього кольору, бо не можна було вдягати? А з'їзд сепаратистів у нашому місті? Вся країна дізналася, що є таке місто Северодонецьк – центр сепаратизму.

– Прийшов до влади помаранчевий лідер – і щось змінилося? – батько пильно подивився на сина. – Так буде й надалі. Хай хто прийде до влади – буде те саме.

– Тож на Майдані стояли самі дурні? – ледь стримуючи лют, запитав син. – Тут усі розумні, а там зібралися телепні? І люди загинули марно? І Левко пропав задарма? І я своєю кров'ю оросив Майдан просто так?!

– Ти легковірний, – батько допив чай, – піддався пропаганді західняків.

– Сину, – Настя помітила, що син аж зблід, – ти пролив кров немарно. Усе зміниться, але не одразу. Якщо батько цього не зрозумів, то не засуджуй його і не тримай зла. Він чесно висловив свою думку, а це краще, ніж думати одне, а говорити інше. Ви зробили велике діло – показали всьому світові, що українців не зламати, нагадали, що ми – нація, що можна жити гідно і вільно, але за свободу треба платити, на жаль, дорогою ціною. Хай там як буде далі, Майдан увійде в історію. Настане час, і я буду з гордістю розповідати, що мій син відстоював нашу свободу.

– Пишномовні пафосні слова і все, – підвів ризику батько і посунув на кухню.

Настя погладила синову голову.

– Усе буде добре, мій рідненький, – промовила лагідно, – головне, що ти вдома, що ти живий.

– Мамо, скажи правду: чи багато северодончан підтримувало майданівців?

– Не знаю, Генику, – Настя прилягла поруч, – навіть скільки приблизно, не знаю. Думки людей розійшлися, як під час Помаранчевої революції. Скільки людей, стільки думок. Розповідали, що були спроби створити свій Майдан у місті, прийшло кілька людей, яких міліція врятувала від оскаженілого натовпу. Навіть якщо хтось і підтримував або члени родини поїхали в Київ, ніхто не зізнається.

– Але чому? Там твориться історія, наша історія!

– Я тобі наведу кілька прикладів, і ти зрозумієш чому. – Настя обійняла сина за плечі. – Моя співробітниця їздила в Ужгород на лікування, а коли поверталася, то потрібно було в Києві чекати потяг, тож у неї було кілька вільних годин. Вона не була активним прибічником Майдану, але розуміла, що Майдан назавжди увійде в історію країни, тому захотіла сфотографувати барикади та й себе кохану. За барикади вона не пішла, але на фоні нафотографувалася, повернулася додому і виклала у соцмережі, де була зареєстрована. Наступного дня на роботі її знайшли люди з СБУ. Не знаю, про що допитували, але перевірили, чи не стояла вона на Майдані, чи справді їздила на лікування, попередили, щоб більше не було фоток в Інтернеті, бо для неї буде гірше.

– І що вона?

– Перелякалася до смерті й швидко видалила світлини, – пояснила Настя. – Ще один приклад. Знайомий дядька Вадима на власному мікроавтобусі поїхав у Київ навістити доньку-студентку, повіз дещо з одягу та харчі. Не встиг повернутися і в'їхати у місто, його затримують СБУшники до з'ясування обставин перебування у Києві, автівку ставлять на штрафмайданчик. Перевірили, відпустили, попередили.

Це ж добре, що мало хто знав, де ти був. Ми не теліпали язиками, тому й не втратили роботу. Дядько Вадим теж приховував від усіх поїздки у пошуках Левка. Ось тепер сам роби висновки. Ти знаєш, скільки мені на Фейсбуці в приваті дорікали, що я мовчу, не висловлюю свою позицію, не підтримую Майдан? Їм легко кидати в мій бік докори, бо вони з тих областей, де влада відкрито підтримала мітинги. А у нас хто при владі? Партія регіонів та прихвосні комуністи. Спробуй тут відкрити рота! А ми з твоїм батьком стільки років пропрацювали в хімічній галузі й зараз працюємо, щоб піти раніше на пенсію за шкідливість. Нас на роботі попередило керівництво, що звільнять за статтею всіх, хто підтримуватиме Майдан. Чому? Бо всі великі підприємства належать олігархам клану Партії регіонів плюс компартії.

– Я навіть не здогадувався, що тут так усе сумно, – зітхнув син. – Мені здавалося, що з нами піднялася вся країна.

– Вся, окрім сходу, хоча й були спроби створення свого Євромайдану, особливо в Луганську.

– Мені телефонували друзі, підтримували, як могли.

– Підтримували тебе, сину, як свого друга. До речі, придивися, хто чим дихає, не теліпай язиком зайвий раз, бо...

– Мене мої друзі не зрадять, – зупинив він матір, – я в них упевнений. Ми всі різні, кожен має право на свою думку чи переконання, але щоб здати чи зрадити? Ні, це неможливо!

– Людям здається, що вони змінюють події, – задумливо сказала Настя, – проте іноді події змінюють людей. Зрозумів?

– Мамо, як там бабуня? – Геннадій змінив тему розмови.

– Вчора я їй не змогла додзвонитися.

– Коли сьогодні будеш з нею розмовляти, дай мені слухавку, – попросив матір. – Здається, я знайшов аргументи, щоб переконати її повернутися додому. Добре?

– Гаразд, – Настя підвелася. – Ти відпочивай, а я піду в аптеку. Головне – не хвилюйся через дрібниці. Усе у нас буде добре.

Розділ 8

Іванна зайшла до братової кімнати. В руках, як завжди, пакетик з чіпсами «Люкс».

– Чебурек! – привітно озвався до неї Геннадій. – Ти все така ж, жуєш усяку гидоту, а потім дивуєшся, чому повнієш.

– Жую, бо не снідала, а від смаженої картоплі багато кіло не додасться, – пояснила дівчина, хрумкаючи чіпсами. – Хоч раз сам, а то завжди хтось сидить у тебе.

- Так я ж хворий, – посміхнувся брат, – а ти не хочеш бути моєю доглядальницею.
- У тебе є особиста доглядальниця, – парувала Іванна, натякаючи на Оксану. – Пригощайся, – простягла пакетик, – смачно, з беконом!
- З ароматизатором, там бекон і поруч не лежав.
- Помітна школа твоєї подруги: це не можна, те не можна, там бактерії, там глисти, там сальмонела. Послухати її – так нічого не можна їсти. І як ти все це терпиш?
- Покохаєш сама, тоді зрозумієш.
- Хай я крізь землю провалюся, ніж покохаю таку чистоплюйку!
- Даймо спокій і Оксані, і нашим стосункам, – промовив брат, – краще розкажи, як ти тут жила. Сумувала без мене?
- Хвилювалася, щоб тебе, дурнику, не вбили «беркутівці».
- Якби убили, то тобі залишилася б моя кімната, – пожартував Геннадій.
- Дурень набитий, і все! – усміхнулася сестра, і на круглих щоках з'явилися ямочки. – Навіщо мені твоя смерть, коли батьки трохи вже накопичили коштів, збираються взяти ще кредит і купити тобі окрему квартиру. Це мені нічого не світить, окрім кімнатки між бабусиними апартаментами та батьківськими.
- Вийдеш заміж за багатого мена, з власним житлом...
- Ага! – перебила його сестра. – З моєю зовнішністю? Ось дивлюсь я на тебе і думаю: чому природа така несправедлива? Ти – чоловік, якому можна трішки відрізнятись від мавпи, щоб любили жінки, проте тебе природа наділила кращими рисами від батьків, а мені залишила найгірше. Чому так?
- Не мели дурниць. Ти у мене найкраща сестра!
- Проїхали! – сказала Іванна й зіжмакала в руці порожній пакет. – Поки ми наодинці, зізнайся найкращій сестрі, скільки грошень заробив на Майдані? – запитала стишеним голосом. – Я не Оксанка, клянчити не буду.
- Ти що?! – здивовано спитав брат. – Я стояв за ідею, а не за гроші!
- Ой! – махнула рукою дівчина. – Усі знають, що платили добре і майданівцям, і антимайданівцям. З нашого технікуму хлопець стояв на мітингах від Партії регіонів, так привіз тридцять тисяч гривень, а були й такі, що заробили по п'ятдесят тисяч. А вам платили в баксах? Правда, що ваші протести проплачувала Америка?
- Це так вам піднесли інформацію в технікумі?
- Та це кожна дитина знає! Ніхто безкоштовно не стояв! Усім вам платили.
- А коли збиралося півмільйона людей, то їм теж платили?

– Це ти повинен мені розказати, – мовила Іванна. – Гадаю, що їм нічого не дали, а тих, хто щодня стоїть, проплачували.

– Моя дурненька сестричка, – зітхнув Геннадій, – ми відстоювали свою свободу, яка дорого коштує, але її ціна не вимірюється грошовим еквівалентом. За неї заплачено людськими життями та пролитою кров'ю.

– Це лише красиві слова. Я ж тобі до кишені не лізу, то можеш зізнатися про свій заробіток, я нікому не скажу.

– Не мели дурниць! – роздратувався брат. – Якщо чогось не розумієш, то я розкажу, розжую і в рот покладу. У мене нема ніяких грошей, бо ніхто не платив, а якщо хочеш щось інше дізнатися, то запитуй.

– Не хочеш казати, то й не треба, – погодилася сестра. – Скажи мені чесно: тобі не страшно було стояти з бандерівцями разом?

– З ким? – розсміявся брат. – З бандерівцями?! Та ти навіть слово неправильно вимовляєш! З бандерівцями, – Геннадій зробив наголос на «а». – Ти хоч знаєш, хто такий Бандера?

– Степан Бандера вбивав українців, бандерівці вкидали дітей у колодязі, а їхніх батьків знищували, розстрілювали, розпанахували животи. Бандерівці ненавиділи українців. Спитай будь-яку бабцю, вона тобі розкаже, як наші люди боялися їхати на роботу на Західну Україну за розподілом після навчання. І не треба мені розповідати, що пишуть у книжках, що тобі наплели такі, як Марк, – роздратовано сказала дівчина.

– Іванно, ти погано знаєш історію, – спокійно мовив Гена. – Чи знаєш ти, що Степан Бандера був із набожної родини?

– Але ж це не заважало йому знищувати українців?

– До твого відома, він не був військовим і не провів жодного бою.

На обличчі Іванни промайнуло здивування.

– А ось Сталін убивав мільйони людей, – продовжив Геннадій. – А ти знаєш, за що Бандера три роки відсидів у німецькому концтаборі «Заксенхаузен»?

– За вбивства людей, за свої злочини?

– Ні, моя сестричко! – гаряче вигукнув Геннадій. – За те, що проголосив Акт незалежності України!

– Він міг убивати не власними руками, але ж убивали воїни УПА, – парирувала Іванна. – Чи й це будеш заперечувати?

– До твого відома, воїни УПА не провели жодного бою проти воїнів Радянської армії. Вони не окупували чужі території, а захищали свою землю, свій народ, свою незалежність і від німецьких окупантів, і від карателів НКВС. І якщо стріляли в спину, то лише НКВСникам, які винищували народ, а потім палили села. А щодо тих жахів, ніби бандерівці топили дітей та стріляли в жінок, теж поясню

тобі. Є доведені факти, коли НКВСники перевдягалися у форму воїнів УПА і вбивали людей, щоб спровокувати бандерівців. Навіть партизани, які воювали на боці Червоної армії, визнали, що воїни УПА воювали за свою незалежність. А Семен Руднев проводив разом з ними спільні бої проти окупантів упродовж двох тижнів. І наостанок. За відмову Бандери співпрацювати з німцями у концтаборі «Аушвіц» закатували двох його рідних братів. Степан Бандера також відмовився співпрацювати з комуністами, тому його родину переслідували і комуністи, і німці. Тепер зрозуміло?

Іванна, яка до цього часу мовчки слухала з невдоволеним виразом на обличчі, скептично пхикнула.

– Мій любий братику! Тепер я вірю, що вас там напували наркотиками чи ще якоюсь гидотою. Тебе обробили з ніг до голови, так засрали мізки, що довго їх не відмиєш. Правду люди кажуть, що бандерівці ненавидять схід країни, для них Бандера герой, а для нас – убивця. Я тільки одного не розумію: як ти повівся на ці казки? Чому ти зрадив Донбас і перекинувся на бік бандерівців? «Схід і Захід разом»? Дурня! Ми для них – робоча сила. Чому весь Донбас повинен працювати на Захід, утримувати їх, годувати, а вони нас не чують? Чому ми повинні їх слухати, а на нас усім начхати?! – майже кричала Іванна. Лице у неї розчервонілося від гніву. – Вони хочуть вдома відсиджуватися на диванах, а наші шахтарі гинуть у забоях?! Та наші ж батьки труяться на хімічних заводах, щоб утримувати западенців! Ти зрадив і Донбас, і нашу родину! Ти продався їм за тридцять срібняків! Ти гадаєш, що у нас хтось підтримував майдаунів? Та навіть твої друзі вважають тебе зрадником! Вони хвилювалися за тебе, щоб не вбили дурня, а на решту їм було начхати! Може, я дурна і нічого не розумію, але навіть наші викладачі засуджували майдаунів, яким не хочеться жити спокійно! А у нас народ спокійний, бо їм працювати треба, а не стовбичити на Майдані. Хто там стояв? Безробітні! Ледарі, які не хочуть ходити на роботу, а ми всі повинні на них працювати?! Нам нічого не потрібно, дайте нам роботу, вчасно зарплатню, пенсію і право розмовляти рідною російською мовою, а не телячою. І все!

Від таких слів Геннадій оціпенів. Перед ним стояла сестра, охоплена гнівом. Не той веселий повненький Чебурек, а незнайома, зловна фурія, розчервоніла, з розпатланим волоссям, зла, жорстока й чужа.

– Йди від мене геть, – сказав він тихо, але чітко вимовляючи кожне слово.

– Будь ласка!

Іванна різко повернулася й швидко вийшла, грюкнувши дверима. Геннадій обхопив голову руками. Різкий біль стис її міцним металевим обручем, думки сплуталися в один клубок. У пам'яті хаотично промайнули картинки, як у пришвидшених кадрах кіно: багатолюдний натовп, блискучі шоломи яйцеголових «беркутівців», друзі, прапори, гімн України, палаючі шини, постріли, кров, темрява...

– Синку, ти спиш? – почув він голос матері, який донісся ніби через товщу води.

– Ні... Так, – розгублено закліпав очима Геннадій.

– Тобі зле?

– Ні, все добре, – оговтавшись, відповів Геннадій.

Він і сам ще не второпав, що то було: чи він заснув і знову наснилися жахіття, чи неприємна розмова з сестрою збурила жажливі спогади.

Гена подивився на матір. Вона ще така молода, гарна, а в очах – втома. Усе життя працює з батьком, як тут кажуть, «на хімії», щоб заробити йому на окреме житло, економлять на всьому, а кількість отих «зелених» не поспішає збільшуватися. Чи на таке життя батьки заслуговують? У Європі з їхньою освітою та такою шкідливою роботою вже б давно заробили не лише на однокімнатну хрущовку, а й на власний будиночок, та ще й мали б змогу нормально відпочити.

Він пішов працювати після школи, закінчивши курси водіїв, вступив до інституту на заочне відділення. Батьки наполягали на стаціонарі, але Геннадій добре розумів, що те навчання ще більшим тягарем ляже на їхні плечі. Наразі хоча б заробляє на власні потреби та самостійно сплачує за навчання. Працює? Скоріш за все, уже не працює. На гуртовій базі, де він працював водієм, його офіційно не оформляли, втім, це не виняток, а правило. Роботодавець не завжди може сплатити непосильні податки за працевлаштування своїх робітників, тому доводиться дурити державу, яка в свою чергу дурить їх. Він це давно зрозумів, тому й поїхав на Майдан відстоювати нове життя, коли той самий підприємець не буде приховувати податки, бо вони мають бути відраховані чесно з доходу, а не стільки, скільки накаже податкова. Гадав, що повернеться додому, де його всі розуміють та поділяють його погляди, бо їхня родина була дружною. А тут Іванна таке видала!

– Що тебе турбує, мій любий? – лагідно спитала Настя.

– Усе добре, мамо, – натягнуто посміхнувся.

– Я вже п'ять хвилин сиджу біля тебе, а в тебе зморшка між бровами.

– Як у бабусі Богдани? Це у нас родинне. Усі з родини Бидлоти морщать лоба, коли чимось стурбовані.

– Так, – задумливо відповіла мати, – іноді я думаю, що позбулася такого не зовсім приємного прізвища, а все одно воно час від часу нагадує про себе.

– Мамо, ти ж не дитина, щоб я тобі читав лекцію про те, що не прізвище красить людину, а людина його, – вже веселіше сказав син. – До речі, як там бабуся?

– Я другий день не можу до неї додзвонитися – нема зв'язку.

– Нічого, сьогодні ввечері обов'язково з нею будеш розмовляти. Не забудь мені дати слухавку, – нагадав син, – досить їй бути туристкою в Москві.

– Добре, – сказала Настя. – То ти мені поясниш, що з тобою?

– Скажи мені чесно, – попросив Геннадій, – як ти вважаєш, чи Майдан потрібний Україні?

– Звичайно! Хтось повинен був зрушити з місця брилу несправедливості та корупції. Ти знаєш, я давно чекала, навіть відчувала, що ось-ось вибухне гнівом народ, але не було того сірничка, від якого б спалахнув хмиз...

– А батько? Він які погляди має?

– Тобі краще запитати у нього самого, – ухилилася від відповіді Настя. – Він дуже за тебе хвилювався, бо Левко поїхав у Київ і пропав безвісти. Батько не хотів, щоб з тобою трапилося таке саме лихо.

– Це зрозуміло. Але він вважає, що ми стояли там марно? Чи не так?

– Скоріш за все, – мовила Настя після затяжної паузи, – йому зручніше тихо й спокійно жити, як раніше.

– Ясно, – зітхнув Геннадій. – Далі можеш не продовжувати. А наша бабуня?

– Вона тебе дуже любить...

– Мамо! – зупинив її Геннадій.

– Бабуня наша більше смерті боїться бандерівців. Вона не пропускає жодного мітингу, які тут організовують сепаратисти, а там, сам розумієш, тільки й чути «київська хунта», бандерівці, правосеки, «фашисти». А вона всьому почутому вірить.

Син не втримався, розсміявся. Було дивно таке чути. Коли почався Майдан, то в місті тільки й розмов було, що то бандерівці збурили народ, бо їм, бачте, хочеться вільно їздити в Європу на заробітки, але щоб боятися – то вже занадто!

– Так, так! – посміхнулася мати. – Коли у нас гостювали Марк і Петя, вона на ніч замикалася у своїй кімнаті, щоб, бува, їй вночі не перерізали горло.

– Навіть так?! – Геннадій уже не посміхався. – Якась дикість! Ті люди, які стали мені рідними, які привезли мене додому... Ні, я не чекав від бабусі такого! Можливо, ще й гроші в гаманці після їх від'їзду перерахувала?

– Ти знав?

– Неважко було здогадатися, – сумно констатував Геннадій.

– Синку, ти нічого не говори бабусі, не дорікай їй, – попросила Настя. – Ми й так усі знервовані, стільки хвилювань було – не передати словами. А тепер ще й скорочення на роботі... Куди ми влаштуємося? На інший хімзавод? Скільки разів раніше намагалися – марно. Там зарплатня удвічі більша, тож беруть лише своїх та за хабар. Частенько траплялося, що віддадуть не одну сотню доларів, влаштуються на роботу люди, а час від часу йде скорочення. Не встигли відпрацювати кошти, як потрапляють під звільнення. Хабар не захищає від скорочення.

– Яюсь проживемо, – заспокоїв її син. – Я незабаром оклигаю, піду на роботу.

– Не кажи «гоп», поки не перескочиш. Тобі ще довго не можна буде підіймати важке. Зараз головне берегти себе і швидше одужати.

– Мамо, а Іванна... Вона теж думає, як наша бабуня? – обережно запитав син.

– Іванна? Вона, як більшість молоді нашого міста... як би тобі м'якше сказати? – У Насті залягла зморшка між бровами. – Вона кляне бандерівців і вважає, що ти потрапив під їхній вплив, що не хочеться людям спокійно жити, то вони почали революціювати. Знаєш, одного разу я ледь стрималася, щоб її не вдарити. Ніколи

не здіймала руку на своїх дітей, але в той момент, як я ридма ридала перед телевізором, коли показували вбитих юнаків, вона лягнула: «Нема чого ревти за ними, бо самі винні, ніхто їх туди не посилав, сиділи б удома, і все було б добре». Мене як окропом облили! Звідки у неї така жорстокість? Де поділося співчуття? Хіба я так її виховувала?

– Я з нею щойно посварився, – зізнався Геннадій.

– Іванна останнім часом стала така нервова, – якимось винувато сказала Настя. – Можливо, справа в тому, що в неї не складаються стосунки з хлопцями? Вона дуже комплексує щодо своєї зовнішності.

– Справа не в її нестриманості, – зітхнув Геннадій і коротко розповів про сварку з сестрою.

– Ви брат і сестра, тож невдовзі помиритеся, – Настя посміхнулася. – Ви й у дитинстві іноді сперечалися, таке буває, але не потрібно серйозно псувати стосунки через протилежні погляди. Мине трохи часу, і сестра зрозуміє, що помилялася. Ось побачиш, вона незабаром охолоне і прийде просити вибачення. А ти не переймайся, не будеш же ти сваритися з усіма, хто не поділяє твої погляди?

– Не буду, – погодився Геннадій, – але незабаром вони всі прозріють, принаймні сподіваюсь на те.

– Ось і добре. Зараз прийде Оксанка, а потім я принесу тобі вечерю.

Мати турботливо поправила ковдру на ліжку, підіткнула її під ноги сину, поцілувала в маківку. «Все, як у дитинстві, – подумав Геннадій, – хоча я вже зовсім інший, зовсім дорослий».

Довго роздумувати над словами матері та аналізувати сварку з сестрою йому не довелося.

– Тук-тук! – почув він голос своєї дівчини. Майже одразу двері відчинилися, і на порозі постала усміхнена Оксанка – гарна, доглянута, свіжа, як щойно зрізана квітка у вранішньому саду. – А ось і я! Ти радий мене бачити?

Знає напевно, що дуже радий її приходу, але запитує. Лисеня! Сказано, жінка: скільки разів не повторюй – ніколи не стомиться слухати компліменти. Вона пристрасно поцілувала в губи коханого, рука з тоненькими пальчиками ковзнула під ковдру, легенько торкнулася нижче живота.

– Облиш, – пошепки сказав Геннадій, притримуючи її руку.

– Чому? – спитала дівчина й ображено надула губки.

– Я тобі розкрию одну страшенну таємницю, – стишеним голосом почав юнак. – Коли мене поранили, то лікар у той час був дуже голодний. Вірний клятві Гіппократа, він сумлінно розпанахав мій живіт, дістав кулю, аж тут побачив молоду печінку. Тоді лікар, щоби не нашкодити пацієнтові, відрізав невеликий шматок печінки та потрібну довжину моєї кишки, віддав їх медсестрі й наказав негайно зробити кров'янку з печінкою у моїй кишці. Медсестра побігла смажити, а лікар з усією серйозністю зшив порізани кишки та живіт.

– Фу! – Оксанка скривилася. – Яка гидота!

– А лікар сказав, що було дуже смачно! – розсміявся Геннадій. – Вибач, то був мій чорний гумор.

– А білий можна?

– Скільки завгодно! Чим швидше ти мене вилікуеш, тим краще для нас обох.

– Зрозуміло, – зітхнула Оксанка. – Тонкий натяк, що мені негайно потрібно зробити тобі уколи та поставити крапельницю. Я так і знала, що потрібна тобі лише для того, щоб безкоштовно робити уколи, – незле мовила дівчина, розбираючи пакет з ліками.

Розділ 9

Зранку Настя оббігала чимало аптек, поки знайшла ліки, виписані лікарем. Довелося викласти чималеньку суму, хоча в одній з аптек їй запропонували аналогічні ліки українського виробництва, втричі дешевші. Настя вирішила не ризикувати, проте потрібно буде поговорити з лікарем, чи можна купувати аналоги.

Проходячи неподалік «Льодового палацу» повз супермаркет «Сільпо», вона згадала, що там продається гарне дріжджове тісто. Можна купити й нашвидкуруч спекти пиріжків, наприклад, з капустою. Настя вирішила прикупити одразу і смажену капусту – можна зекономити час, але не кошти.

Вирішила піти навпростець через скверик. Колись «Льодовий палац» був гордістю Северодонецька, а зараз від льоду не залишилося й сліду, лише назва «Льодовий». Напевно, про нього дізналася вся Україна, навіть ті, хто не чув нічого ні про палац, ні про місто. Це було під час Помаранчевої революції, коли тут відбувся з'їзд сепаратистів, здобувши кепську славу для міста. Перед будівлею – ряд порожніх басейнів від колишніх фонтанів. Колись Настя любила приходити сюди з маленькими дітьми в спеку, коли дули східні суховії і здавалося, що ти потрапив у ввімкнену духовку. Тільки тут можна було дихнути свіжістю та прохолодою. Вітер розносив навколо прохолодні дрібненькі крапельки з фонтану, а діти плескалися у воді. Що залишилося від чудового місця відпочинку? Порожні басейни, куди мешканці за відсутності урн кидають сміття, а вітри заносять папірці, використані поліетиленові пакети й одноразові стаканчики.

Йдучи сквериком, Настя задумалася й не одразу помітила, що на площі Перемоги, яку вона мала перетнути, зібралося багато людей. Судячи з різних прапорів, які майоріли в натовпі, мешканці міста зібралися на черговий мітинг. З кількості червоних стягів Настя зрозуміла, що й цього разу ініціатором заходу були комуністи. «Сьогодні неділя, – згадала Настя, – схоже, що мітинги по вихідних стають традицією для Северодонецька».

Людей було чимало, тож Настя хотіла оминати натовп, але помітила священнослужителя. Цікавість взяла своє, й жінка підійшла ближче. Вона не приєдналася до мітингувальників, але зупинилася неподалік, поставила сумки на лавку, хотіла сама присісти і дати відпочинок ногам, але передумала – лавки були

брудні й холодні. Звідси вона добре чула все, що відбувається, хіба що погано бачила ораторів, коли ті підходили до мікрофона, розташованого перед пам'ятником. Послухати промовців долучалися такі, як вона, випадкові перехожі. Настя намагалася побачити серед численного натовпу свою свекруху та її подругу Семенівну, які стовідсотково мали бути десь тут, але не помітила. Найімовірніше, ті були в перших рядах, десь попереду натовпу, який швидко збільшувався. Площа вже нагадувала великий мурашник, де люди-мурахи збігаються в одну купу. Настя дістала цигарку. Вона вирішила перекурити і йти додому, щоб не гаяти час, але саме цієї миті закликали до тиші й «мурашник» трохи заспокоївся, гамір вщух. Сказали, що зараз буде панахида за загиблими в Києві «беркутівцями», наголосили, що ті люди «дуже хотіли жити». У Насті в грудях лавою скипів гнів. «Беркутівці» хотіли жити?! А Небесна Сотня, кращі сини Вітчизни, беззбройні, з дерев'яними щитами, не хотіли жити?! Серед загиблих патріотів були зовсім діти! Виходить, що вони не цінували життя, що воно для них нічого не значило?! А ті «беркутівці», які були озброєні до зубів, підняли зброю на дітей України, взяли їх на приціл і безжально стріляли. Могли скласти зброю, не виконати наказ – і самі були б живі, й не оросилася б земля кров'ю невинних жертв, які лише хотіли змінити життя кожного українця на краще.

Обурюючись, Настя викинула недопалок і дістала іншу цигарку. Було неприємно й боляче, ніби ворог товкся брудними чобітьми по свіжій могилі рідних людей. Намагалася думати про те, що у загиблих «беркутівців» теж є матері, діти, дружини, хотіла вдушити в собі образу, але не могла. Вони могли якщо не відмовитися виконувати наказ, то хоча б не стріляти в мирних людей. Можна було випустити кулю в землю, але ж ні! Стріляли влучно, прицільно: в голову, в шию, в груди, щоб убити, не залишити шансів на життя. Яка мати зростила таких безжальних вбивць? Що розкажуть їхні дружини дітям, коли ті виростуть? Чи зізнаються, що батько загинув, коли свідомо пішов на знищення української нації, й саме його постріл відібрав чиєсь юне життя, чи заберуть таємницю загибелі чоловіка з собою в могилу? Настя хотіла йти геть, тікати як від прокази зі зборища, яке слухало панахиду за вбивцями, але ноги стали ватяними. Щось їй заважало вільно дихати й у горлі застрягла велика грудка, коли в голові майнула думка, що поминають вбивцю, який пустив кулю в її сина. Настя сіла на брудну лавку, зробила кілька глибоких вдихів – трохи відпустило, але серце так калатало в грудях, ніби хотіло розірвати грудну клітку й вирватися назовні, щоб заткнути глотку священику. Як у якомусь сні, паралізована почутим та побаченим, закам'яніла вона продовжувала сидіти.

Настя чула, як керівник цього заходу та місцевих комуністів Іван Пилипченко надав слово офіцеру у відставці. Перший оратор почав свою палку промову про загрозу, яку несе з собою Правий сектор й не меншу – бандерівці, які хочуть прийти на нашу землю й тут бути хазяями. Правий сектор, за словами промовця, – це справжні фашисти та криваві вбивці, від яких потрібно захистити місто. Він зауважив, що ситуація в місті погіршується з кожним днем, тому потрібно стати на захист Северодонецька «від фашистів та київської хунти, яка незаконним шляхом взяла владу в свої руки й намагатиметься поставити Донбас на коліна. Але ніколи не вдасться їм принизити працьовитий донбаський народ». Далі чоловік говорив іще багато завчених, засмальцьованих фраз про те, що Донбас годує всю Україну, а бандерівці не хочуть працювати й сидять на їхніх шиях, а нова незаконна влада Донбас не чує. Наприкінці офіцер у відставці закликав усіх мешканців піднятися на захист свого міста й записуватися у добровільні дружини.

Настя слухала цю маячню і не могла збагнути, від кого той чоловік закликав захищати місто і що загрожує мешканцям. Правий сектор? Бандерівці? Їх ніхто тут

не бачив і не чув погроз у бік місцевих. Проте натовп час від часу переривав його гучними оплесками та викриками «Смерть бандерівцям!», «Не пустимо до нас київську хунту!», «Правосеки, геть!», «Нас ніхто не чує! Почуйте Донбас!», гучно скандував: «Расія! Расія!»

Наступним оратором був отець Трохим Потока, саме той, що правив панахиду. Його проповідь була довга. Отець Трохим розпинався перед публікою, говорячи про свою святість, потому протоіерей почав палко доводити, що нам не потрібна Гейропа з легалізованою проституцією та наркоманією, де «храми перетворені в ресторани».

Його виступ час від часу зривав гучні оплески. Підбадьорений вигуками, отець Трохим наклав на себе широкий хрест й пообіцяв в ім'я Господа Христа казати правду і нічого, крім правди. Те, що почула Настя, її приголомшило. За його словами, сьомого березня весь золотозапас України літаком вивезли в США, а п'ятдесят відсотків акцій українських металургійних заводів керівництво країни передало американським компаніям. Насті забракло терпіння слухати ахінею «святого» отця, вона зібралася йти, але наприкінці промови прозвучало таке, від чого жінка отетеріла.

– Блажен человек, родившийся русским, а не украинцем! – промовив він, склавши долоні до купи, й підвів погляд на небеса.

Емоції в натовпі аж зашкалили! Знову кричали свої гасла й аплодували. Насті на мить здалося, що вона не на українській землі, а десь у пеклі, де люди здуріли й не знають, що творять. Розум не міг осягнути, чому ті українці, які стоять тут, на своїй батьківщині, аж запищали, коли почули від отця Трохима на додаток: «Будь проклят украинец и блажен россиянин!»

– Очманіли всі, чи що? – промовила Настя вголос.

Якби була її воля, то підійшла б й заткнула рота тістом такому священнослужителю, але не можна – озвірілий натовп розірве на шматки. Вона забрала свої торби й пішла обходити мітингувальників. Доки пленталася, почула кілька слів, які сказав представник Руського блоку, але після палкої промови протоіерея йому не вдалося отримати гучні оплески. До мікрофона підійшов поет-аматор. Настя стишила ходу, сподіваючись, що поезія як мистецтво має скрасити це збіговисько, схоже на шабаш душевнохворих. Коли натовп змовк, поет почав читати:

За землю русскую вставайте, мужики,
За свою землю, донбасские просторы,
В боях подохнут бендеры-дураки,
Хохлы-предатели, нацисты, суки, воры,
А русские по крови и по духу
Щадить не будут нациков-хохлов!

«А ти, поете, ще й абсолютний нездара», – подумки сказала Настя.

Навіть якби вона промовила це вголос, її б ніхто не почув. Натовп знову осатаніло волав: «Ре-фе-рен-дум!», «Ра-сі-я!», «Беркут!», «Смерть бендерам!». Уже перетнувши площу, Настя чула, як комуніст Пилипченко закликав наступний мітинг приурочити до позачергової сесії міськради й просив підписати лист за проведення референдуму. Перед світлофором Настя зупинилася й озирнулася. Біля пам'ятника роздавали папірці для збору підписів.

Удома перш за все дістала тісто, розпакувала, виклала у миску й поставила на підвіконня. Сонце вигрівало своїм промінням кухню, й жінка доручила йому тісто, яке наче прагнуло піднятися й швидше пірнути в тепло духовки, щоб перетворитися на запашні пиріжки.

– Не спиш, синку? – Настя зайшла до кімнати Геннадія.

– Ні, – відповів син, привітавши матір усмішкою. – А що там за галас на площі?

– Схоже, люди забули, що вони українці, – сказала вона й розповіла про почуте. Промовчала про те, що отець правив панахиду за загиблими «беркутівцями», – не хотіла ятрити синові рану, – але процитувала слова «божої людини», які стали апофеозом її промови.

– Так цей так званий священик провокує людей на насилля! – обурився син. – Ним повинна зайнятися Служба безпеки. Це прямі заклики до сепаратизму! За таке судити потрібно!

– Гадаю, що так і буде, – погодилась Настя. – Я тобі скажу більше: отець Трохим є головою єпархіальної молоді, тож упевнена, що з подібними «проповідями» не раз виступав у навчальних закладах міста. Якось мені на роботі розповідали про його промови, але я не повірила й пропустила повз вуха. Лише тепер, коли почула його «Блажен человек, родившийся русским, а не украинцем», згадала ту розмову. А як тобі віршики?

– Кажеш, поет? Віршошльоп бездарний! Хто він? Звідки?

– Ніколи про нього нічого не чула, жодного разу досі не бачила і маю надію більше не зустріти, – відказала Настя.

– Його місце теж на лаві підсудних.

– Згодна, навіть упевнена, що він своє достойне місце знайде, але що трапилося з людьми? Нема ні відчуття власної гідності, ні гордості, ніби й не жили в Україні ніколи. Якесь повальне психічне захворювання. Ще й наша бабця десь там прапорцем махає, – додала Настя сумно.

– Не переймайся, мамо, – лагідно сказав син, – вона та інші Семенівни народилися в СРСР, виросли, виховані на комуністичних ідеалах і, на жаль, залишилися там, у «совку». Для них Європа, Америка, НАТО – це погано, жити в достатку – значить, крадій, отримати мізерну пенсію – спасибі вам! Їх уже не перевиховаш, тому й ходять на всі комуністичні мітинги, бо то їхнє минуле, їхня молодість, а комуняки вміло цим маніпулюють. Згадай, наша бабуся й раніше на всі їх заходи бігала. Чи не так?

– Так, – усміхнулася Настя, – взує черевички на невеличких підборах, вдягне біленькі шкарпетки, підмалює помадою губи, прапорець у руки й гайда з дому!

– З бабцями мені все зрозуміло, – розмірковував уголос Геннадій, – мене більше стурбувала молодь. Багато їх було?

– Чимало.

- Невже ніхто не сказав й слова на захист української нації?
- Жоден, – сумно й стурбовано відповіла мати.

Розділ 10

Настя намагалася не показувати синові свою розгубленість, стривоженість і навіть безпорадність. Уже п'ять днів поспіль не було зв'язку з матір'ю. Погане передчуття залізло гадом у душу й точило її день і ніч. Вона постійно намагалася додзвонитися матері, телефонувала чи не щогодини, навіть уночі – марно. Відчувала серцем: з матір'ю трапилося щось лихе, але не знала, що робити. Валерій сказав: «Залишається тільки чекати». Він має рацію. Наразі вона не може вплинути на події і щось змінити. Не можна покинути хворого сина і їхати, як мама, хтозна-куди. До того ж на роботі скорочення, запропонували відпрацювати два тижні й отримати двомісячний оклад або ще працювати два місяці й тоді отримати розрахунок. Настя, поміркувавши, вирішила розрахуватися швидше. З цього буде два зиски. По-перше, отримати дві зарплатні одразу їм не завадить, бо лікування сина влітає в копійчину. Якщо врахувати, що можлива ще одна операція, то гроші не завадять. По-друге, велика кількість звільнених робітників одночасно створює проблему працевлаштування в місті.

Випадково Настя знайшла на місцевому сайті оголошення, що на хімзавод у сусідньому місті Рубіжне набирають апаратників. Обіцяють для початку дві тисячі гривень, це на триста менше, ніж зараз, до того ж потрібно добиратися самотужки, але це таки краще, ніж залишитися безробітною. Порадившись із чоловіком, вони вирішили відпрацювати два тижні й спробувати швиденько влаштуватися на нову роботу.

Звільнення, під яке потрапляла половина робітників, було для всіх несподіванкою. Підприємство лише рік тому викупив новий власник із Німеччини, який упродовж року вклав немалі кошти в ремонт, підведення газопроводу та закупівлю нового устаткування. Враховуючи те, що замовлень було вдосталь, підприємство безперебійно працювало, ніхто навіть подумати про скорочення не міг. І раптом, як сніг на голову, слово, яке всіх лякало – скорочення. Спочатку ніхто з працівників не повірив, вирішивши, що то чергові жахачки, бо нема сенсу закривати половину підприємства, яке успішно працює. Поповзли чутки, що хтось із олігархів країни хоче прибрати його до своїх рук, як це водилося останніми роками на Донбасі. Але чому залишається працювати півпідприємства?

Настя наморщила лоба. Чи важливо зараз роздумувати над долею олігархів чи заводу, до якого вона за кілька днів не матиме жодного відношення? Все одно гру багатіїв світу сього ніколи не розгадати простим смертним. Потрібно залагоджувати свої справи.

Після нічної зміни Настя з чоловіком своєю автівкою поїхали в Рубіжне дізнатися, чи можуть вони там влаштуватися на роботу. Зупинилися на парковці поблизу заводу. Настя поглянула на лічильник.

- Враховуючи, що їхали найкоротшим шляхом, дуже непогано – вісім кілометрів від нашого будинку, – сказала вона задоволено.

– Не поспішай, – мовив стримано чоловік. – Подивимося, чи будуть нам тут раді.

У відділі кадрів вони заповнили анкети, написали заяви. Їм сказали, що можуть проходити медогляд і виходити на стажування хоч зараз. Попередили також, що зарплатню виплачують у повному обсязі, хоча із затримкою на місяць і частинами. Та хіба були кращі чи інші варіанти? Подружжя, задоволене результатами поїздки, вирішило одразу з'їздити в село та відвезти харчі для Барсика.

– Нема вдома кота, – повідомила сусідка. – Щойно потепліло – гайда по дівках бігати. Не хотіла випускати з хати, так він мені таке влаштував, – Валентина Петрівна емоційно розповідала та жестикулювала руками, – нявчав, як ненормальний, а потім ще й насцяв у капці. Що мені залишалося робити? Випустила надвір, так чотири дні не приходив додому. Приплівся худющий весь, вухо подряпане, голодний. Що поробиш? Недарма ж кажуть «березневий кіт». Прийшов березень, з ним тепло, тож наївся, добу відлежався і знову кудись подався. Добре, що Стефанівна не бачила, як він схуд, бо ще подумала б, що я його не годую. До речі, коли вона збирається додому?

Настя розповіла, що не може додзвонитися до матері.

– Повернеться, – впевнено сказала сусідка. – Можливо, телефон вкрали або загубила.

– Я теж на це сподіваюся, – сумно промовила Настя.

– Не може не повернутися, бо незабаром час садити город. Як без нього? Стефанівна для вас усіх старається, хоче і вам допомогти, і Володька незабаром звільниться, і Ніну чекає. Так-так, ви не переймайтеся, мати повернеться, і вже скоро, – запевнила Валентина Петрівна. – Будемо разом садити город. Вона мені обіцяла насіння якихось огірочків, які рясно-рясно родять...

– Вибачте, але ми з нічної зміни, – перебила її Настя, – ще й не снідали.

– То ходімо я вас нагодую! – запропонувала сусідка.

– Дякую, але ми поспішаємо, – відмовилась Настя. – Чекаємо на лікаря, після обіду повинен прийти оглянути Геніка.

– Йде на поправку?

– Так. А як там Люда? – поцікавилася Настя, бо з Людмилою вони вирости разом, дружили, потім вона переїхала в Суми, тож тепер бачилися рідше. Лише зараз Настя згадала, що вже тижнів зо два не телефонувала друзі дитинства.

– А! – сусідка невдоволено махнула рукою. – Не можу я з нею спокійно розмовляти.

– Чому?

– Повністю зомбована телевізором, – пояснила Валентина Петрівна, – намагається мені довести, що нова київська влада – не фашистська хунта. А я знаю, що тепер добра не чекай – дорвалися до влади фашисти.

Настя аж спалахнула. Валерій, знаючи дружину, зрозумів, що розмова має всі шанси

закінчитися сваркою, тому одразу смикнув Настю за рукав.

– Годі вам язиками плескати! – навмисно невдоволено сказав він. – Ще й росинки в роті не було, а вам аби лясни поточити.

– Добре, – видихнула Настя. Вона подякувала сусідці за Барсика і на прощання сказала: – Я сьогодні ж зателефоную Людмилі, бо так замоталася у справах, що й вгору ніколи глянути.

– Воно й не дивно, – підсумувала сусідка, – недогледіли сина, тепер маєте клопіт.

«Опель» уже відгукнувся запущеним двигуном, тож Настя поспішила до автівки.

– Настю, – мовив Валерій, коли вони рушили, – вислухай мої поради, тільки, будь ласка, мовчки.

– Гаразд.

– Ти можеш мати свою думку – це твоє право, свої погляди та переконання. Але я прошу тебе: не загострюй кути, якщо вони й так гострі. Не потрібно нав'язувати свої переконання іншим – вони теж мають право на свої погляди, на свою думку, можливо, хибні, але свої. Ти ж бачиш, як зростає напруження у людських відносинах, одні кричать: «Почуйте Донбас!», інші воляють: «Дослухайтесь Києва!» Не потрібно протиставляти схід та захід. Ну відшумів Майдан, загинули діти, батьки, чоловіки – досить! Незабаром все стихне й час розставить усе по місцях, а своїми доказами ти не змieniш думки ні майданівців, ні антимайданівців, бо кожен уже визначився. Тож чи не краще помовчати, ніж розсваритися з усіма, з ким можна?

– Мене просто бісить...

– Ось я про те й веду мову, – спокійно продовжив чоловік. – Тримай свої емоції та переконання при собі. Я теж не згоден з новим керівництвом країни і Майдан вважаю помилкою...

– Помилкою?! – у Насті спалахнули щоки, блиснули недобрим вогником очі. – Тож поранення сина теж помилка?! Він пролив свою кров за кожного з нас! Не він, а ти повинен був стояти на Майдані! Тобі не набридло жити так, як живемо ми?!

– Нормально ми живемо. Ще невідомо, як при новій владі будемо жити, – не підвищуючи голосу, сказав Валерій. – Ти впевнена, що життя покращиться? Що країні краще буде в Євросоюзі, ніж у союзі з братами-слов'янами? З чим Україна прийде в Європу? З голими сідницями? Потрібні ми там, як п'яте колесо возу!

Настя мовчала. Вона пильно вдивлялася в дорогу, немов хотіла побачити там щось незвичне чи рідкісне, а між її бровами залягла зморшка.

– Чому мовчиш? – звернувся до неї чоловік. – Нема чим крити?

– Мені нема чого сказати батькові, який міг втратити сина, але залишився при своїх інтересах. Я не буду сперечатися з людиною, яка не поділяє переконання свого сина і вважає його пролиту кров марнотратством.

До самого дому вони їхали мовчки. Настя трохи заспокоїлася, коли почала відволікатися думками. Вона згадувала дитинство, свою подружку Люду, з якою були нерозлийвода. Шкода, що зараз вона далеко. Людмила працювала в одній з обласних газет Сумщини, була одружена, але родині Бог не послав діточок, тому всю себе вона віддавала улюбленій роботі та чоловікові, з яким жила у злагоді. «Потрібно не забути їй зателефонувати», – подумала Настя, підіймаючись сходами будинку.

Удома на кухні вона побачила за чаюванням свекруху та її незмінну подругу Семенівну. Настя привіталася. Не дуже радувала присутність сторонньої людини саме зараз, коли хочеться спати і вона стомлена та голодна. Зараз потрібно розігріти поїсти собі та чоловікові – він пішов відганяти машину на стоянку. Настя мовчки налила борщ у миски, поставила у мікрохвильову піч, примостилася на краечку стола, щоб нарізати хліб.

– Де ви були так довго? – запитала свекруха.

– Потім розповім, не зараз, – відповіла Настя, – я дуже стомлена. А як там Геник?

– Добре, – відповіла Лідія Іванівна, – він нагодований, зараз потихеньку ходить по кімнаті.

– Хочеш, скажу тобі відверто? – звернулася до Насті Семенівна і, не чекаючи згоди, продовжила: – Ви всі винні, що сина не вберегли. І в тому, що сталося з ним, найбільша провина лежить на тобі, Насте, як на матері. Ти повинна була падати на коліна, чіплятися йому за ноги, плакати, молити, але не відпустити на Майдан. Ти йому дозволила поїхати туди, тож тепер підіймай його на ноги. Та доведи йому, що він попав під недобрий вплив бандерівців, хай ім грець! Лише на Донбасі працюючий народ, який годує всю країну і їх, невдячних, також. Ну помилився хлопець, так нехай хоч зараз за розум візьметься! Геник – добрий, чуйний, ось таких американці й ловлять на гачок. Я читала, що план свій вони вже давно розробили, залишалося лише знайти таких, вибач, дурників, як твій син.

Настя ледь стримувала себе, щоб не дати вибухнути вулкану, який уже клекотів у її душі.

– Я ні про що не шкодую, – сказав Геннадій. Усі повернулися й здивовано подивилися на хлопця, що стояв у дверях. – Я все чув і хочу вам, Семенівно, сказати, що я сам, чуєте, самостійно, без матері прийняв рішення їхати до Києва. Якщо вам цікаво, то мені було нелегко туди дістатися, коли потяги на Київ скасовували, а з тих, що відправляли, знімали юнаків. Але я дістався столиці «перекладними» автівками, мерз на Майдані не за планом американців, а за своїми переконаннями. Ми стояли там, виборюючи свободу не лише собі, а й вам, Семенівно, і бабусі, й моїм батькам, і всім нам. Ви це зрозумієте, але згодом, не зараз, і тоді вам стане соромно за свої слова. А зараз прошу вас вибачитися перед моєю мамою.

– Що-о-о?! – в один голос протягли бабці. – Вибачитися?

– Саме так! Ви її образили, а цього я не дозволяю робити ні вам, ні будь-кому іншому.

– Чому я повинна вибачитися?! – витріщила очі невдоволена жінка.

– Як ти посмів?! – скрикнула бабуся хлопця.

– Усе! Досить! – Настя кинула ніж на стіл. – Я не хочу ваших вибачень, – звернулася вона до Семенівни, – прошу вас лише про одне: дайте мені спокій!

Настя підійшла до сина, взяла його під руку.

– Ходімо в твою кімнату, – сказала майже спокійно, – незабаром прийде лікар.

– А істи? – крикнула їй навздогін свекруха.

– Перехотілося, – відповіла тихо.

Розділ 11

Уля сиділа віддалік і, як завжди, щось малювала.

– Чому ти раніше не приходила? – запитав її Геннадій. Він лежав у ліжку, намагаючись розгледіти обличчя дівчини, але вона нахилила голову і чуб прикривав його.

– Не хотіла тобі заважати одужувати.

Він намагався здогадатися, чи всерйоз це сказано, чи жартома, але не зміг.

– А я сумував за тобою, – сказав після хвилинної паузи.

– За мною, чи за моїм мовчанням?

Така як завжди: неговірка, тиха, скромна. Уля – як непрочитана книга: загадкова, таємнича, навіть важко здогадатися, про що вона думає.

– Я мала намір поїхати на Майдан, але на роботі сказали, що одразу звільнять, – сказала вона, не підводячи голови. – Та й батьки були проти. Вони ще не зрозуміли, що я вже доросла і свій шлях маю вибирати самостійно. Можливо, потрібно було плюнути на все і поїхати? – Чи то питала, чи розмірковувала дівчина. – Принаймні відчувала себе причетною до ходу історії. Ти – молодець! Творець історії, про таких напишуть книжки, а я нічого не встигла зробити, але Майдан іще стоїть, тож можна поїхати.

Знову незрозуміло, чи питає, чи розмірковує.

– Без тебе обійдуться, – усміхнувся Геннадій. – Хто тут буде дизайни кімнат робити? Ти ж найкраща у місті!

– Ти хотів сказати «найкращий дизайнер»?

Нарешті випрямилася, подивилася прямо у вічі. Очі великі, сині, бездонні, мрійливі.

– Не чіпляйся до слів, скажи краще, як ти тут жила?

– Я? Не відриваючись від екрана телевізора або монітора. Здавалося, що вимкнеш на годину, а на Майдані щось відбудеться і ти не будеш знати. Мені здається, вся країна лягала спати і вставала з новинами. Звичайно, багато хто в нас так і не зрозумів, що там відбулося, не повірили, що стояли не за гроші, не на проплачених мітингах, а за ідею. Це було щось неймовірне! Ніби вся країна ожила, стріпнулася, прокинулася після сну, тривожно забилося її серце під назвою Майдан, і ми могли бачити, як воно б'ється, палає шинами, задихається кіптявою, як його б'ють, намагаються знищити, потоптати, розстріляти, а воно живе, воно народжує націю, змушує згадати, що її діти – справжні українці, і вони там, у буремному Києві!

Уля так довго і палко ще ніколи не говорила. Вона схаменулася, почервоніла, опустила голову, але й так було помітно її червоні маленькі вухка.

– Тоді я подумала, – продовжила вона вже тихим звичним голосом, – що тим хлопцям не буде соромно дивитися у вічі своїм дітям, які колись запитать батька, де він був під час революції. Ось тобі, наприклад, не буде соромно відповісти, бо саме ти творив історію, а я... Що скажу я? Сиділа у теплих, у м'якому кріслі й малювала картинки для замовників?

– Ще багато справ попереду, встигнеш і ти зробити свій внесок в історію, – заспокоїв дівчину Геннадій. – І боротися ще доведеться, щоб не пролізли до влади злодії. Зробити люстрацію, побороти корупцію, яка іржею роз'їдає країну... Ой, Улю, справ нас чекає море! Це добре, що ти замислюєшся над майбутнім країни. А як щодо особистого?

– Що ти маєш на увазі?

– З кимось зустрічаєшся? – прямо запитав Геннадій.

Уля мовчала. В цілковитій тиші було чути, як скрипить олівець, виводячи щось на папері.

– Тебе чекаю, – підвела вона голову і всміхнулася якимось сумно. – А ти все зайнятий, та й взагалі всіх найкращих хлопців уже розібрали.

– І тобі нікого не залишили?

– Ні, – стонула плечима.

Геннадій подумав, що він ні разу не бачив Улю з кимось у парі. Він навіть не знав, чи колись вона з кимось зустрічалася, чи ні. Він звик у ній бачити друга, майже хлопця, як його друзі, не дуже переймаючись питанням, чому дівчина завжди сама. Зараз йому стало незручно за свою байдужість та неухважність. Друзі зазвичай самі розповідали про знайомства з дівчатами чи розставання, лише Уля про це ніколи не заводила мови. Іноді на відпочинку вони підсміювалися, що їй потрібно змінити стать, бо вона пацанка, або казали, що залишиться у старих дівах. Чому він раніше не думав про те, що вони, не розуміючи того, ненавмисно можуть робити їй боляче? Можливо, у неї було нерозділене кохання і дівчині не було з ким поділитися?

– Улю, у тебе є гарна подруга? – спитав Генник.

– Нема.

– А з ким ти ділишся, коли тобі на душі кішки скребуть?

– Сама з собою, – всміхнулася Уля. Вона підвелася, простягла аркуш. – Це тобі, на згадку про сьогоднішній день.

На папері малюнок: він лежить у ліжку, прикритий під пахви ковдрою.

– Схожий! Навіть дуже! – розглядаючи зображення, сказав Геннадій. – У мене ціла колекція твоїх малюнків.

– У мене нема жодного.

– Чому?

– Люблю робити подарунки, – відповіла Уля. – Ти одужуй, а я вже піду. Мені час йти.

Вона нахилилася, легенько торкнулася щоки хлопця. Губи м'які, ніжні, не нафарбовані, а чомусь пахнуть полуницею.

– Заходь іще, – попрохав на прощання.

– Добре. Зайду, – сказала у відповідь і тихо зачинила за собою двері.

Геннадій підвівся з ліжка, підійшов до вікна. Уля вже встигла вийти з під'їзду й прямувала кудись тротуаром. Тоненька фігурка, коротка зачіска, джинси – все нагадувало в ній хлопчика-підлітка, проте тендітність, добре окреслена лінія стегон, обтягнутих вузькими джинсами, жіночні плечі не давали сплутати її з юнаком. Справді, чому вона завжди самотня? У неї гарні риси обличчя, шкіра бліда, але чиста й гладенька, повні жіночні губи, виразні очі в обрамленні пухнастих вій. Не віриться, що така дівчина обділена увагою чоловіків. Тож у чому річ?

Геннадій чув, як хтось подзвонив у двері і бабуся почовгала відчиняти.

– Агов! Це я, – почув він голос Льошки. – Лугандія! – прозвучало радісно замість вітання. – Бачу, що справи вже краще?

– Привіт, Льончику! – відповів Геннадій. – Радий тебе бачити, – міцно потис руку товаришу, не втримався, обійняв його, поплескав по плечу. – Я такий радий, що ти завітав.

– Вибач, що не заходжу частіше.

– Облиш! Чи я не розумію? Таня, мама, робота, а тут ще й я! До речі, як мама?

– Хворіє. Незабаром буде оформлятися на пенсію, гадаю, що почуватиметься краще, ніж на роботі з дітлахами.

– А як справи з Тетянкою? – поцікавився Геннадій, бо до цього часу Льоня не обмовився про неї жодним словом. Гена чекав, що друг сам розповість, але він

чомусь мовчав. – Ще не розлюбила?

– А чи кохала? Це ще питання, – намагаючись говорити безтурботно, сказав Льоня. – Раніше здавалося, що у нас все по-справжньому, але останнім часом чи то охололи наші відносини, чи очі у мене відкрилися. Розумієш, Генику, вона постійно заводить розмови про гроші. Згоден, що матеріальне становище відіграє значну роль у нашому житті, але воно не може проходити червоною лінією у стосунках між закоханими.

– Можливо, ти перебільшуєш? Кожна жінка хоче жити у статках, – напівжартома мовив Геннадій.

– Коли захворіла мама, то довелося багато коштів викласти на лікування, а подарунки, походеньки по кафешках із Танею довелося урізати. Одразу ж помітив невдоволення з її боку. Мені навіть здалося, що вона ладна була мене покинути, але якось усе обійшлося. Але знову пішли натяки, що справжній чоловік повинен вміти заробляти гроші, щоб вистачало на всі потреби та забаганки жінки. Мало не посварилися. Я втримався і сказав, що потрібно тоді шукати знайомства з олігархом, бо в пересічного громадянина не вистачить статків на потреби жінки. Вона щось пирснула, що потрібно знайомитися не з олігархами, а зі справжніми чоловіками, що приказка «з милим рай і в халупі» давно вже не актуальна. Слово за слово – і ми на тиждень розбіглися.

– А потім знову помирилися?

– Так, – зітхнув Льоня, – помирилися, але я відчуваю, що наші відносини стали натягнутими, як тятиву. Мені здається, що я не головне у її житті, а якийсь додаток до нього, який може стати непотрібним, якщо знайдеться більш перспективний об'єкт. Мені здається, що жінка повинна дивитися на свого обранця захопленими і закоханими очима, а не зверхньо, ніби ти нікчема.

– А ти не накрутив сам себе? – Гена пильно подивився другові у вічі.

– Здається, ні, – невпевнено відповів Льоня.

– Коли здається, треба хреститися, – посміхнувся Геннадій. – Ти гадаєш, що моя Оксанка задоволена моїм становищем? Вона також може кудись переμεтнутися, туди, де краще й гаманець товщий, але я не поспішаю порвати стосунки. Розірвати їх легко, з'єднати важче. Жінку потрібно тримати біля себе, показувати весь час, що ти її кохаєш. Ти думаєш, мені легко від того, що вона не поділяє мої погляди, не розуміє, чому я поїхав на Майдан? Але я маю надію, що з часом все стане на свої місця і ми порозуміємося. Можливо, й тобі не слід поспішати з висновками? Може, варто ще почекати, подивитися, що буде далі?

– Я так і роблю, але не такі, зовсім не такі в моєму уявленні повинні бути стосунки між закоханими.

– Не вистачає романтики?

– Не вистачає, – погодився Льоня, – все якось прісно та буденно. До речі, на кого ти так дивився у вікно?

– Ти, бува, не знаєш, чи Уля зустрічається з кимось? – замість відповіді спитав Гена.

– Здається, що ні.

– А в неї колись був хлопець?

– Такого на моїй пам'яті не було. А чому ти цікавишся?

– Та так. Сьогодні зрозумів, що я її зовсім не знаю. Тобто мені здавалося, що я про неї знав усе, але виявилося, що нічого не знаю про її особисте життя. Вона завжди поруч, тиха, розумна, але така замкнена у собі, що нікому з нас не дала зазирнути у свою душу.

– А хтось із нас намагався це зробити? Уля, зроби те, Уля, зроби се – вона безвідмовна, а ми всі бездушні сухарі. Вона – жінка, а ми забули про це, прийнявши у свою чоловічу команду. Що ми зробили для неї як для жінки? Купували в складчину подарунок на Восьме березня? Ми дарували їй парфуми, навіть не спитавши, чи вони їй потрібні? Чи подобаються такі? Ніхто з нас не поцікавився її смаками, бо всіх влаштовувала щира усмішка на її обличчі та вдячне «Дякую, мої друзі!».

– Ми – егоїсти, – додав Гена до промови друга. – Тупі самозакохані барани. А ти помічав, що вона доволі-таки приваблива?

– Якщо ти натякаєш, щоб я покинув Тетяну і звернув увагу на Улю, не вийде. Улянка – друг, а ось на тебе, як мені здається, вона іноді кидає далеко не дружні погляди, – зауважив Льоня.

– Не вигадуй, – всміхнувся Геннадій, – тобі здалося. Між нами не може нічого бути, бо Уля – наш друг.

– І все-таки вона не чоловік, а жінка, – зітхнув Льонька.

Розділ 12

Нарешті випала нагода зібратися разом родинам Овчаренків та Агафонових, щоб посидіти за пляшкою пива й потеревенити. Аліса прийшла з сином Іваном, але без чоловіка. Андрій був проти того, щоб родина займалася бізнесом, тому не пхав носа у торгові справи, працював охоронцем на стоянці й, коли мав вільний час, намагався побути наодинці. Звичайно, до компанії долучився Вадим, який, на відміну від Андрія, не хотів залишатися на самоті. Іван пішов до кімнати свого друга, а на столі швидко з'явилися пляшки з пивом і тарань. Велика родина Агафонових уже звикла до маленької кухні, яка була не більше п'яти з половиною квадратних метрів, але якимось чином тут поміщалися усі. На диво, тут разом з мешканцями знайшли своє достойне місце чимало каструль, пателень, тарілок, холодильник, запаси харчів ще й м'який «куточок» з невеликим столом. П'ятеро людей розсілися, й ніхто нікого не штовхнув, хіба що Аліса важко вмостила своє масивне тіло на табуретку збоку. По одному квадратному метру на людину, плюс меблі й усе начиння кухні – всім знайшлося місце.

Полилися неквапливі розмови. Звичайно, все звелось до політики, особлива увага –

кримському референдуму.

– Я не вірю, що 96,77 відсотка проголосували в Криму за приєднання до Росії. Севастопольців 95,6 відсотка... – сказала Настя. – Ніколи аж стільки наших людей не ходило ні на які вибори. А тут така явка! Навіть смішно.

– А я, наприклад, вірю, – мовила Аліса, відсьорбнувши пивну пінку. – І всі у нас на ринку вірять, бо Крим давно хотів приєднатися до Росії.

– Алісо, ти щойно з Криму? – посміхнувся Вадим.

– Мені не потрібно туди їхати, бо є купа знайомих, – відповіла Аліса.

– Голосування під дулами «зелених чоловічків», – сказала Настя, – так, здається, пишуть закордонні газети?

– Я не читаю, що вони там пишуть, – зауважила Аліса, – але сама по телеку бачила, як раділи люди, як на їхніх очах були сльози радощів. Скажеш, не так?

– Майже сто відсотків проголосували за приєднання до РФ, а кримські татари були проти, – розмірковувала вголос Настя. – Виходить, їх голоси не враховані? Чи за них заздалегідь поставили в бюлетенях «галочки»?

– Я не переймаюся долею кримських татар, – відриваючи зубами шматок тарані, сказала Аліса, – але знаю, що тепер з братнім російським народом Крим буде, як сир у маслі.

– Кажеш, з братнім? – втрутився у розмову Вадим. – А що наш «брат» прислав на українську землю своїх озброєних «зелених мовчазних чоловічків», притягнув туди військову техніку – це по-братньому?

– Мені, звичайно, шкода кримських татар як людей, – кинула Аліса, – але ж вони побачать, що їм буде краще в Росії, то й заспокояться. Яка різниця, де жити? Аби жилося добре.

Почалися розмови, суперечки, докази. Настя вийшла з чоловіком на балкон перекурити.

– Як ти гадаєш, – спитала вона Валерія, – загарбники підуть з Криму?

– Мені нема більше про що думати, – грубо відповів чоловік. – Нехай живуть люди, якщо їм так подобається. Обіцяють зарплати й пенсії зрівняти з російськими. Ти знаєш, які в них пенсії?

– Але ж ціни набагато вищі.

– Гірше, ніж тут, не буде.

– Ти не припускаєш, що Росія на цьому не зупиниться? Що піде далі?

– Навіщо їй Донбас? Путіну потрібний був Крим як стратегічне місце. Він його отримав безперешкодно, без кровопролиття. Мешканці Криму хотіли життя такого, як у Росії? Хотіли – й отримали. Навіщо ти забиваєш дурнею голову?

– Я просто не уявляю, що б зі мною було, якби на своїй вулиці я одного дня побачила «зеленого чоловічка», – промовила Настя, задивившись вниз із балкона.

– Не фантазуй, – м'яко сказав чоловік.

– А що б ти робив, якби на нашу вулицю приїхав броньовик?

– Подивився б на нього, – усміхнувся Валерій.

– А я пішла б партизанити.

– Ти?! Партизанити? Це тобі не Сумщина, де можна в лісах сховатися і за три метри тебе не помітно, – всміхнувся чоловік. – У нас навколо сосни, й ті висаджені рівними рядками, тож партизанити не зможеш – ніде сховатися навіть, щоб непомітно попісяти.

– Я не жартую, – серйозно сказала Настя, – я б ночами насипала пісок у баки техніки чи ще якусь капость робила б. Я б убивала непроханих гостей, отих ненависних «зелених чоловічків».

– Голими руками озброєних людей? – розсміявся Валерій. – Насте, не мели дурниць! Ти – доросла жінка, а не дитина. Уявляєш, як це – відібрати у людини життя? Гадаєш, ти на це здатна? Та ти жучка, який залетів у кімнату, не вбиваєш капцем, а береш акуратно ганчіркою і випускаєш на волю.

– То жучок, а загарбники – інша справа.

– Ой! Не хочу слухати твою дурню!

– То йди послухай дурню Аліси, – огризнулася Настя.

– То не дурня, а голос народу. Де в нашому місті можна дізнатися найсвіжіші новини?

– Звичайно, що на ринку! Туди рікою стікаються всі чутки й плітки.

– Ти так завжди кажеш, а багато з того, що казали на ринку, пізніше виявлялося правдою. Чи не так?

– Йди слухай, – трохи роздратовано промовила Настя.

Валерій пішов, а Настя не хотіла повертатися до компанії. Вона стомила від постійних суперечок, коли кожен вважає себе таким політично підкованим, що має право доводити іншим свою правоту. Суперечки всюди: вдома, на робочих місцях, в міському транспорті, на базарі, у дворах, на кухнях. Люди чують лише самих себе і стали глухі до інших. Набридло!

– Можна? – Настя почула голос Вадима.

– Заходь, не зачинено, – жартівливо озвалася до друга.

– Про що задумалася?

– Щойно говорила з чоловіком про можливість появи тут «зелених чоловічків», –

пояснила Настя.

– Тут? У нас? Ні, цього не буде, – заспокоїв Вадим.

– Але ж допустили їх появу в Криму?

– Є багато чого незрозумілого для нас, але я впевнений, що новий уряд зробить усе, щоб тих капосників у нас не було. Думаю, що зараз частину прикордонних військ із заходу перекинуть на східні кордони. Все буде добре, – він усміхнувся, і від щирої усмішки Вадима Насті стало на душі спокійніше.

– Ходімо до гостей, – сказала вона, – бо щось мені зимно.

Розділ 13

На новій роботі в Рубіжному Насті та Валерію було складно. Починалося все добре. Вони швидко пройшли медогляд. Зробили це ще тоді, коли працювали на колишній роботі, потому дочекалися перевірки службою безпеки, й тільки розраховалися, наступного дня поїхали на нове місце роботи. Із позитивного було лише те, що подружжя на їхнє прохання поставили до роботи в одну зміну. Вони гадали, що знайдуть робітників із Северодонецька, щоб скластися на пальне і їздити разом на роботу, але не вийшло. Виявилось, що з такими людьми у них не збігаються зміни. Тож бензин довелося купувати самотужки. Рейсовими міжміськими автобусами теж неможливо було дістатися до роботи, бо вони ходять по маршрутах лише з шостої ранку до п'ятої години вечора, а три зміни не збігаються з рейсами.

Несподіванкою стало те, що на заводі не видають спецодягу і засобів індивідуального захисту. Настя була шокована. Усе життя вони працювали на хімічних підприємствах, але такого ще не зустрічали: ані захисту, ані дотримання правил безпеки. Ще більше вона була здивована, коли побачила, як з-за колон із хімічними реактивами чоловіки дістають пляшечки зі спиртовими аптечними настоянками трав, які пронесли через прохідну в лотках із кашею. Вони пили щодня, криючись від керівництва. Та що там настоянки, коли курили «травку» й частенько декому навіть вдавалося «ширнутися» за рогом приміщення. І це на вибухонебезпечному підприємстві! Хотілося кинути все і бігти звідси куди подалі, але стримувало те, що син дуже повільно одужував, тож потрібні були гроші.

– Роби свою справу і ні на що не звертай уваги, – порадив чоловік, коли вона розповіла про наркоманів, з якими доводиться працювати. – У моєму цеху така сама історія, але я не можу щось змінити. Хіба у нас є вибір?

Вибору не було. Тому вона старанно виконувала всі вказівки керівництва, яке обіцяло через півроку після того, як складуть іспити за інструкціями та добре себе зарекомендують, перевести їх на посаду бригадирів. За два тижні їм видали аванс – отримали по вісімдесят гривень. Настя підрахувала витрати на пальне: вони набагато перевищували сукупний заробіток. Проте це не зламало її, і вона вперто продовжувала добросовісно виконувати свої обов'язки. За три тижні на новій роботі несподівано їй стало зле й вона виблювала. Вирішила, що то даються взнаки нервова напруга й хвилювання за матір, яка за весь час зателефонувала лише один раз. Мама сказала, що живе у людей, які їй дали прихисток, і вони

допоможуть знайти Ніну, а телефон свій вона загубила. Настя хотіла спитати, куди їй надіслати поштовим переказом гроші, щоб вона купила новий телефон, але не встигла, зв'язок перервався. Уже потім, згадуючи та аналізуючи кожне почуте слово, Настя зрозуміла, що голос у матері був незвично сумний, він тремтів і був якийсь чи невпевнений, чи зляканий. Чому ті добрі люди не дадуть їй ще раз зателефонувати? Щось там було не так, але хоча б дізналася, що мама жива.

Настя не зізналася чоловікові, що їй на роботі знудило. Наступного дня знову все повторилося. Вона працювала в цеху з переробки сирого бензолу, де стояв неймовірно неприємний запах органіки, а засобів захисту не мала. Тож за кілька хвилин їй знову знудило, запаморочилося в голові й вона ледь встигла вибігти на свіже повітря і знову довго блювала. Жінка поверталася на своє робоче місце, але за півгодини їй знову нудило. І так щодня. Трохи втішило те, що видали їй на зарплатню ще по сто гривень і попереду були два вихідні дні. Настя мала намір добре відпочити та виспатися. Коли поверталися додому, попросила чоловіка зупинитися біля аптеки. Забігла, купила пляшечку барбовалу та валер'янку в таблетках.

Настя повернулася на роботу після вихідних з новими силами і добрим настроєм, але вже за годину стояла на вулиці, знемагаючи від постійного блювання. Вирішила, що потрібно з цим змиритися. Врешті-решт, організм людини має здатність пристосовуватися і не до такого смороду, тож вона витримає. Але за кілька днів вона вийшла з цеху й знепритомніла. Викликали їй чоловіка та медика, привели до тями й відпустили того дня раніше додому.

- І давно у тебе блювання? – спитав Валерій, коли їхали додому.
- Весь час, – зізналася Настя.
- Чому ти мовчала?
- У нас є інший вибір? – повторила його слова.
- Більше ти там працювати не будеш, – сказав він. – Щось знайдемо інше.
- А тебе не нудить?
- Нудить, – відповів він, – але у мене нема вибору.

До самого дому вони їхали мовчки, а вдома їх чекала несподіванка. З Києва повернувся Вадим. З його змарнілого та вимученого обличчя Настя здогадалася, що про сина він нічого не дізнався. Так і було. За вечерею Вадим розповів, що знову звертався до міліції, їздив по лікарнях, ходив із портретом Левка по Майдану і все марно. Один юнак на Майдані сказав, що бачив його з дівчиною звечора, а коли «беркутівці» почали розгін людей, він втратив їх з поля зору і більше не зустрічав. Настя намагалася втішити, але не могла підібрати слова підтримки для свого друга.

- Усе буде добре, – сказала вона банальні слова й потисла його руку. – Ось побачиш!

- А ти чому така бліда? Схоже, хворієш? – спитав Вадим.

Настя всміхнулася куточками губ. Чи не дивно, що зміни в ній швидше помітив

Вадим, ніж її чоловік? Вона коротко розповіла про роботу та про хвилювання за матір.

– Щодо роботи, мої друзі, можете не хвилюватися, – сказав Вадим. – Після приїзду зустрів свого давнього знайомого. Він нещодавно влаштувався на роботу на Лисичанський нафтопереробний завод, який зараз належить «Роснафті». Там іде набір робітників, завод мають незабаром запустити, – веселим голосом закінчив Вадим.

– Вкотре? – скептично запитав Валерій. – Чи вперше намагаються його довести до ладу? Власники змінюються, НПЗ то намагаються запустити, то розбирають усе на брухт. Історія повторюється?

– Зважаючи на те, кому насправді належить «Роснафта», можна здогадатися, що завод незабаром запрацює. Зараз тривають пусконаладжувальні роботи, оголошений набір робітників, там видають посезонний спецодяг, є побутові кімнати, душові, кімнати для приймання їжі, де є все необхідне, – продовжив Вадим, – зарплатня теж непогана.

– Яка? – спитала Настя.

– Ті, хто працює у першу зміну, отримують по дві тисячі з гаком, а хто працює позмінно – до трьох із хвостиком. Можливо, керівні посади вам не дадуть, але апаратниками повинні прийняти. На мою думку, вам потрібно тікати з вашої роботи – і чим швидше, тим краще.

– Добре, – погодилася Настя. – Завтра поїдемо в Лисичанськ і все дізнаємося.

– Згоден, – підтримав її чоловік.

– Я піду до Геніка, – Вадим підвівся, – вже скучив за ним.

Геннадій зрадив приходу дядька Вадима. Йому завжди було приємно спілкуватися з дядьком-добряком, якого знав змалку. Він ставився до Гені як до свого сина, а коли зник Левко, то почав частіше заходити до нього.

– Як ти, козаче? – потис руку Гені. – Уже ліпше виглядаєш, це радує.

– А у вас сумні очі, – сказав Геннадій. – Не дізналися нічого нового?

– Поки що ні. А у мене для тебе є сюрприз!

– Це добре. Люблю приємні несподіванки! – усміхнувся хлопець.

– Це тобі, – дядько Вадим поклав на стіл ключі від авто. – Левкові обіцяв купити невеличкий мікроавтобус, бо йому не терпілося підробляти. Він мріяв по вихідних займатися приватними перевезеннями, тож я купив уживаний «Форд Транзит». Непогана автівка, німці вміють робити машини. П'ять пасажирських місць, півтори тонни вантажу потягне. Я купив її в надії, що син на відстані відчує мою турботу і це допоможе йому повернутися додому... Повна дурня. Чи не так? – сумно сказав чоловік.

Геннадій помітив, як дрібно тремтять пальці дядька Вадима, як здригнувся його голос.

– Левко повернеться, так буде, – сказав Гена. – Ви мені вірите?

– Я вже не знаю, у що мені вірити, у що – ні, а ти бери ключі. Одужаєш, будеш працювати на власній автівці на самого себе, а не на якогось дядю. Не візьмеш – ображуся і більше не прийду.

– А якщо Левко завтра повернеться?

– То буде найкращий і найщасливіший день у моєму житті, а поки його... Бери, не відмовляй мені.

– Але ж це дорога річ, – запротестував Геннадій, – може статися, що або я її розіб'ю, або хтось зачепить. Що тоді?

– Найдорожча річ – наше життя й життя наших дітей, – сказав чоловік, – бери, користуйся, то лише шматок заліза.

– Дякую, – сказав розгублений і розчулений хлопець.

Розділ 14

Коли Настя з чоловіком написали заяви про звільнення, бригадир невдоволено сказав:

– Я так і знав, що ви не будете працювати. Усі хочуть лише командувати, а роботи з вас немає. Ось утримати б з вас гроші за те, що ми вас навчали, змарнували свій час.

Настя вже й рота розкрила, щоб сказати, що за такі умови праці потрібно судитися з підприємством, але Валерій кинув на неї суворий погляд і вона стрималася – їй потрібно було звільнитися без обов'язкового відпрацювання двох тижнів. Коли вони вийшли за прохідну, Настя з полегшенням зітхнула.

– Невже скінчилися жахіття? – сказала вона. – Усе життя буду згадувати цю роботу як страшний сон.

– Це не завод, а гетто, – додав чоловік, – напевно, фашисти у таборах так не знущалися з людей. У нас жінка послизнулася, впала і вдарилася головою так, що знепритомніла. Ми її підняли, привели до тями, хотіли викликати лікаря, а вона просить, щоб не викликали. Виявилось, що їй залишилося допрацювати кілька місяців, щоб отримувати пенсію по першій сітці шкідливості, тож вона злякалася звільнення. Уявляєш, у неї струс мозку, кров юшить з рани, а вона стала до роботи.

– Жаж! А потім пішла до лікарні?

– Уяви собі, що ні. Розповіла, що рану зашив їй знайомий ветеринар, сама накупила таблеток і ходить на роботу, хоча по два рази на день непритомніє. Якесь середньовіччя! А з іншого боку, її можна зрозуміти, бо де ще вона в такому

віці влаштується на роботу?

– У нас бригадир проходив по території і непомітно кидав кілька зіжмаканих шматочків паперу. Знаєш, навіщо? Щоб повернутися й вказати на неналежне утримання робочого місця – гарна підстава позбавити преміальних. Хлопці розповідали, що таким чином премій позбавляли всіх працівників.

– А рило йому ніхто не набив?

Настя не відповіла. Їм потрібно було якнайшвидше пройти медогляд, бо на НПЗ вже подали заяви. Вирішили не гаяти часу й одразу поїхали до поліклініки.

Спочатку їх змусили оплатити медогляд. Швидко заплатили в касі й побігли займати черги в різні кабінети. Кілька лікарів після огляду без жодних проблем поставили підписи під словом «здоровий», але в окуліста у Валерія виникли проблеми.

– І навіщо я зізнався, що читаю в окулярах? – бідкався він. – Можливо, й підписав би, а то почав розказувати, що потрібний допуск на висоту, а з поганим зором не можна, може запаморочитися в голові. Якесь дурня!

– Вимагає гроші, – констатувала Настя. Вона дістала з гаманця сто гривень. – Йди ще раз.

– А як я віддам? Там медсестра сидить.

– Подавай разом з карткою, – порадила Настя.

– А якщо не візьме?

– Покажи мені хоч одного лікаря у нашому місті, який не бере гроші, – посміхнулася вона. – Йди, не сумнівайся: до хабарів їх уже до нас привчили.

Валерій вийшов із кабінету сяючий.

– Підписав! – радісно прошепотів він.

– А що я тобі казала?

З наступного кабінету чоловік вийшов й одразу сказав:

– Дай ще сто гривень.

– Що ще не так? – запитала Настя, віддаючи купюру.

– Ніколи не думав, що хірурга так зацікавлять мої сідниці. Знайшов шишечку, каже, що з гемороем не можна працювати, бо може відкритися кровотеча. У мене вже дах іде!

Коли пройшли всіх лікарів, поїхали на завод, бо там потрібно було пройти медогляд у кардіолога. У Валерія не виникло проблем, а Насті заявили, що є підозра на відхилення від норми, тому потрібно зробити кардіограму й принести висновок. Знову повернулися в Северодонецьк. Порадились і вирішили, що краще йти в приватну клініку. Як виявилось, там на прийом черга на кілька днів наперед. Вклали в руку медсестрі п'ятдесят гривень – і ніякої черги. Знову оплата через

касу і гроші під медичну картку. Задоволені результатом, поїхали на завод.

Кардіолог довго розглядала кардіограму. Настя сиділа перед нею так, ніби ненароком сіла на розпечену пательню. Вся трусилася від хвилювання, аж спітніла, розчервонілася й стисла міцно кулаки. Лікарка ехидно подивилася на неї і направила на дообстеження на тренажері, який називають по-простому «велосипед». Довелося знову повертатися і чекати наступного дня. Потім знову давала хабара й отримала те, що потрібно. Виявилося, що цього замало. Лікар дала направлення на УЗД серця. Знову оплата в касі й особисто лікареві. Поїхали до Лисичанська, цього разу їй пощастило, бо кардіолог заводу пішла у відпустку, а інший лікар без проблем написала таке бажане «здоровий», хоча Насті було не зрозуміло, чому «здоровий», а не «здорова».

– Тому що ти для лікаря пацієнт, а не жінка, – пояснив Валерій.

– Взагалі ми для них скарбничка, з якої можна при нагоді дістати гроші, – сумно промовила Настя.

– Ми самі привчили їх до цього, тому не треба тепер скиглити.

– Наш син із друзями хотів змінити цю систему, зруйнувати, щоб можна було чесно жити.

– Вважаєш, щось змінилося чи зміниться? Піди на ринок, прислухайся, про що говорять люди. Думаєш, будуть у захваті від того, що перестане брати хабарі, наприклад, податкова інспекція? Чи суддя або прокурор? Вони проклинають Правий сектор, бандерівців і весь Майдан за це, бо роками звикли до того, що найпростіше дати на лапу, ніж добиватися справедливості, якої в нашій країні давно нема. Ось якби кожен з нас перестав давати хабарі, була б інша справа. Але такого в нас не буде, тому я й казав тобі не раз: мені жаль знівченого сина, бо його жертва, як і Небесної Сотні, марна.

– Я не хочу і не буду з тобою сперечатися. Ми не раз говорили на цю тему і не дійшли згоди.

– Як би ми влаштувалися на роботу, якби не заплатили лікарям? Поклали б зуби на полицю і сиділи вдома? – продовжував Валерій. – Дали грошей – стали здорові.

– Якби було по справедливості, то твої окуляри для читання не завадили б роботі, а шишечка геморою ніяк би не завадила виконувати обов'язки оператора, – стомлено сказала Настя. – Давай облишимо неприємну розмову, – попросила вона і додала: – Прошу тебе, не розповідай про наші пригоди синові, йому буде неприємно таке чути.

– Гаразд, – буркнув Валерій. – Головне, що ми влаштувалися на роботу.

– Хоча й витратили на поїздки та медогляд дві тисячі гривень, – додала Настя з сумом.

Біля гаража, де довго чекала свого господаря старенька батьківська «копійка», вовтузилися біля «форда» Геник і Ляня. Спочатку вони вирішили довести до ладу «копійку», бо, як сказав Ляня, «нема у сиротинки господаря, нема». Уже потім кілька днів поспіль возилися коло «форда». Ляня скомандував поміняти фільтри, мастило, привести до ладу днище авто.

– Ось тепер не машина, а лялечка! – Ляня задоволено потер брудні руки. – Німці знають, як робити машини. Тепер можеш братися до роботи, буду за тебе спокійний.

– Так-так! – почули хлопці голос Івана, що підійшов до гаража разом із Яшкою. – Цілий автопарк!

– Тепер ти крутіший, ніж Денис, – сказав Яшка, потиснувши друзям руки.

– З якого дива? – сказав Ляня невдоволено.

– У Дениса один мікрік, а у тебе і легкова автівка, і мікроавтобус! – прозвучало з легкою іронією.

– Куди мені до Дениса, – знітився Гена, – у нього великий бус, а у мене – коротун, та й то не мій, а так поки... – Він торкнувся кузова машини, поплескав її, як товариша по плечу.

– А ти ніби заздриш... – Ляня звернувся до Яшки. – Чи то мені здалося?

– Хіба не можна позаздрити? – Яшка дістав цигарку, прикурив від запальнички, затягнувся димом. – Заздрість, Ляню, буває різна, – почав він, але не встиг розповісти про види заздрощів, бо під'їхав на своєму «китайці» Никон.

– О! Ще один крутий, – сказав Яшка. – Щастить же людям з батьками! І квартиру на тобі, і фірму з виготовлення меблів бери, ще й іномарочку на додачу!

– Привіт! – вийшов з автівки усміхнений Нік, потис усім руки. Мішкувата куртка, сережка у вусі, матня до колін – усе, як завжди. – Ну, як ви тут? Запрягли вже «коника»?

– Усе як слід! – похвалився Ляня, намагаючись витерти ганчіркою руки.

– Тоді вітаю, Геніку!

– Прибий його, – Геннадій вказав пальцем на Ляню, – бо він мене принижує.

– Зараз зробимо, – у тон йому жартома відказав Никон. – Зізнавайся, як ти принижував нашого революціонера?

Никон підійшов до Ляні, наставив на нього вказівний палець, імітуючи пістолет.

– Він ставився до мене, як до вагітної жінки, – навмисно пискляво поскаржився Генік, – не дозволяв мені нічого робити, лише «подай те, подай се» або «сиди й не рипайся, тобі не можна важке піднімати». Ось так!

– Не плач, дитинко! – Никон жартома пригорнув до себе Геніка. – У мене для тебе є подаруночок.

Никон підійшов до своєї автівки, скрутив значок з «китайця» у вигляді трьох іксів, собі прикріпив з «хонди». Потому підійшов до «форда», прикріпив свій значок з «ксинкая» на радіаторну решітку мікроавтобуса.

– Дарую! – сказав він і широко та щиро всміхнувся. – Це на згадку про мене, – додав він. – У разі війни вороги будуть думати, що в тебе не «форд», а поганенька китайська машина.

– Сплюнь, щоб не наврочити!

– Тепер у добру путь?

– Дякую! – сказав Геннадій. – Чудовий подарунок!

– А обмити? – запитав Яшка. – Ні, друзі, так не можна! Навіть кораблі у плавання не йдуть, поки не розіб'ють об борт пляшку шампанського. Традиція!

– То зганяй за пивом, – Геннадій дістав з барсетки гроші, – тільки не забудь одноразові стакани та банку безалкогольного пива для мене.

– І чогось солоненького до пива! – нагадав Іван.

– Потрібно запросити Антона, – нагадав Геннадій.

Зателефонували, але виявилось, що він на роботі. Дениса не запрошували, бо все одно дружина не відпустить.

Хлопці поклали інструмент, який великим віялом лежав біля мікроавтобуса, зайшли в гараж, примостилися хто де може. Незабаром вони пили пиво й говорили про автівки. Усі зійшлися на тому, що «форди» витривалі та надійні, але будь-яку автівку потрібно тримати в належному стані.

– Тепер можна оформляти ліцензію, брати свідоцтво та патент, – сказав Геннадій. – Підкажеш, Іване, з чого починати?

– Ти що?! Який патент? Яка ліцензія? Спочатку дай об'яви у місцевій газеті та на сайті, «набий» своїх клієнтів, а тоді вже думай про оформлення документів.

– А якщо зупинить ДАІ? – поцікавився Гена.

– Скажеш, що знайомих везеш або собі щось купив. Узагалі, дешевше впхати менту в кишеню купюрку, аніж офіційно все оформляти. Звідки ти знаєш, що у тебе буде стільки замовлень, що вистачить усе сплатити? Тебе ніхто не запитуватиме, чи заробив ти на патент і податки, чи ні – маєш сплатити день у день, бо буде штраф, пеня і таке інше. Та й з оформленням не все так легко. Потрібно визначитися і вказати, що саме ти будеш возити. Якщо харчі, то санстанція тебе дістане, якщо людей, то страховка дорога.

– Ого скільки проблем, – почухав потилицю Генік, – може, й справді поки без оформлення поспробувати?

– Ти прислухайся до порад Івана, – зауважив Яшка, – він у нас бізнесмен і вже на цій підприємницькій діяльності собаку з'їв. Везунчики ви! – зітхнув він. – А в

мене ніколи не буде ні автівки, ні власного житла. Усе, що зароблю, йде на комунальні платежі, деякі харчі та горілку для батьків, – мовив сумно. – Дістали вже так, що далі нікуди! Усе життя зводиться до випити-похмелитися і так до безкінечності. Мені здається, що вони колись давно один раз випили й до цього часу похмеляються.

– Усе у твоїх руках, – сказав Льоня. – Якщо нічого з ними не можна зробити, йди з дому.

– Куди?

– Винайми квартиру, хоча б кімнату в гуртожитку, влаштуйся на гарну роботу, візьми кредит у банку й купи автівку, – порадив Льоня.

– Усе по полицках розклав, – зіронізував Яша. – Є такі, хто вляпався в кредити, а тепер не знають, як з того лайна вилізти.

Усі знали, що йдеться про батьків Івана. Його мати взяла кредит під забудову. За два роки побудували та відкрили невелику продуктову крамницю, бо доти роками стояли на ринку в металевих контейнерах і в спеку, і в морози. Усе було добре, поки курс долара не зріс удвічі. «Приватбанк» не пішов ні на які поступки, тож взяли ще один кредит на батька, потім ще й на Івана, але їх знову чекала невдача – фінансова криза в країні. Врешті-решт, банк вчинив за напрацьованою схемою: він найняв бандюків із Луганська, які, попри те, що частина магазину була в оренді і ще тривала судова тяганина, силоміць викинули матір Івана на вулицю, без усяких судовиконавців. А на додаток, щоб тітка Аліса не здіймала галас, вдарили її пляшкою по голові на очах доблесної северодонецької міліції.

– Як у вас зараз справи? – поцікавився Геннадій. – Є світло в кінці тунелю?

– А ніяк! Навіть справу про завдання тілесних ушкоджень не відкрили!

– Чому?! Тітка Аліса ж пройшла судову експертизу? – спитав Гена.

– І що з того? У нас правий той, хто має владу і гроші. Хто я і хто такий Коломойський?

– Для всіх є одна буква закону.

– Можливо, десь у якійсь країні й існують закони, а у нас їх нема. Закони тебе торкаються тоді, коли ти щось винен державі або тому ж Коломойському. Не є великим секретом, що всі банки щомісяця несуть хабарі нашим суддям, щоб ті приймали рішення на їхню користь, – пояснив Іван. – Ось ми вивернулися навиворіт, щоб заплатити адвокату, але що він може зробити?

– Господи, справи ще гірші, ніж я гадав, – зітхнув Геннадій. – Конче потрібна люстрація суддів.

– Гадаєш, щось можна змінити? – Іван налив пива у пластиковий стаканчик, відсorbнув піну. – Не можна. На зміну одним прийдуть такі ж самі тільки з іншими обличчями.

– Згоден з Іваном на сто відсотків, – втрутився в розмову Яків. – Вибач, Генику, але мені здається, що ти марно поїхав у Київ, втратив здоров'я... І заради чого?

Розмова знову перейшла у політичну площину і затяглася до півночі. Геннадій намагався довести, що вся країна підвелася з колін чи не вперше за роки незалежності не для того, щоб отримати поразку, а заради кращого життя для всіх. Іван та Яків палко сперечалися, намагаючись довести, що марно бандерівці та правосеки розбурхали народ і зробили ще гірше, ніж було, що саме вони заради свого зиску та за гроші зчинили бурю, яка призвела до загибелі людей, а працьовитий Донбас ніхто так і не почув, не запитав, чого він хоче. Никон у суперечки майже не встрявав, тому важко було зрозуміти, якої він думки про останні події. Геннадія підтримував Льоня, і то майнула думка, що робить він це лише заради їхньої дружби.

Додому Геннадій повернувся схвильований. Тихо ввімкнув у коридорі світло, намагався роззутися тихо, щоб нікого не розбудити, але, як на зло, з тумбочки впала на підлогу материна парасолька. Зі своєї кімнати прошмигнула в туалет Іванна, вдаючи, що не помітила брата. Вона досі з ним не розмовляла й уникала зустрічі. Мати казала, що вона почувається винною, але не може пересилити себе, щоб помиритися. Нехай ще трохи побіситься, потім попустить. А ось вечір закінчився не зовсім вдало. Геннадій вимкнув світло, у півночі дістався свого ліжка. Почувався так, ніби його розчавили, як поганого клопа. Розмова з друзями не йшла з голови. Не хотілося навіть роздягатися, тому приліг в одязі, закинув руки під голову. Геннадій знав, що довго не зможе заснути. Минули ті часи, коли міг впасти на ліжко і прокинутися вже вранці у тій самій позі. Усе змінилося в його житті там, на Майдані, і сам він став іншим. Його друзі були тут, у Северодонецьку, у столиці сепаратизму – так жартували побратими-майданівці, коли дізнавалися, звідки він приїхав.

Аналізуючи нещодавню розмову, Геннадій відчув себе зрадженим. Ним оволоділо почуття спустошеності. Напевно, так буває завжди, коли близькі люди не виправдовують твоїх сподівань. Так людська душа реагує на втрату мрії. Чому він вважав, що його друзі мають таку ж думку і переконання, як і він? Чому події у столиці не розкрили очі хлопцям? Його душевний біль – наслідок розчарування в тих, кому він вірив. Потрібно не зациклюватися на ньому, а по краплі випустити з себе розчарування, бо все минає, а люди, які були поруч упродовж багатьох років, залишаються.

Можливо, він себе обманював, надаючи їм рис, створених своєю уявою? А зараз намагається звалити на них провину за власне розчарування? Можливо, помилявся, розраховуючи на більше? Не розчарується лише той, хто ні на що не сподівається і нічого не чекає. Можливо, і в ньому хтось розчарувався? Попри все, не можна зненавидіти того, кого душа бажає любити. Всі вони залишаються його друзями, тому потрібно послати їм промінь любові та прощення. І взагалі, треба пам'ятати, що люди не можуть бути ідеальними для всіх. Він і надалі буде поруч зі своїми друзями, лише думки про них змінилися, стали іншими.

Частина друга

Ярій, душе. Ярій, а не ридай.

У білій стужі сонце України.
А ти шукай – червону тіль калини,
на чорних водах – тіль її шукай,
де жменька нас. Малесенька шопта
лише для молитов і сподівання.
Усім нам смерть судилася зарання,
бо калинова кров – така ж крута,
вона така ж терпка, як в наших жилах.
У сивій завірюсі голосінь
ці грона болю, що пануть в глибінь,
безсмертною бідом окошились.

Василь Стус

Розділ 16

Російські війська вже отаборилися на кордоні з Україною, а Северодонецьк, як і раніше, лихоманило. Лихоманка – ще не хвороба, але вірус сепаратизму таки потрапив до організму містян. Схоже, що спокійне життя вже не для густозаселеного компактного міста, де раніше чудово уживалися представники різних національностей, де люди по-дружньому ставилися до традицій та звичаїв інших націй і добре розуміли одне одного.

Щось розладнали в спокійному плині міського життя численні мітинги. Саме тоді почалося розповсюдження вірусу, бо він має здатність передаватися від однієї хворої людини іншим. Складалося враження, що комуністи та Партія регіонів навмисно день за днем розхитують спокій, то здійснюючи бурю у склянці через неіснуючу проблему російської мови, то закликаючи до проведення референдуму, то залякуючи мешканців «фашистами з Правого сектора». Саме комуністи та їхній клон Партія регіонів стали джерелом розповсюдження вірусу серед населення. Вірус набрав швидкість, хоча мітинги вже не були такі масові.

Настю спочатку веселили жахачки то про Правий сектор, членів якого ніхто тут не бачив, то про бандерівців, хоча достеменно ніхто не знав, де вони є і що хочуть скоїти. Цілеспрямовано нагнітався страх перед неіснуючими ворогами, роблячи людей знервованими на мітингах, де роздавали листівки, збирали підписи й істерично виступали оратори, закликаючи до протестів. Люди, підхопивши вірус сепаратизму, розносили його по домівках, розповсюджуючи інфекцію серед своїх

близьких, родичів, знайомих. Як відомо, він швидко і легко поширюється на тих, у кого слабкий імунітет.

Підвищити захисні функції організму міста могла місцева влада. На початку лихоманки її представники показали свої обличчя на мітингах, а потім уже не брали в них активної участі, проте не було й заборони. Але якщо нема заборони – це значить, що є дозвіл. Порушення імунної системи стало фактором ризику захворювання, хоча є більш ефективний спосіб запобігти зараженню за допомогою профілактики. Але її потрібно було починати заздалегідь, можливо, тоді, коли під час Помаранчевої революції в місті було накладено табу навіть на одяг помаранчевого кольору.

Настя розуміла, що якби оратори не мали підтримки місцевої влади, то завжди спокійне місто продовжувало б жити у рівновазі, не охоплене вірусом. Спокійне, законслухняне місто, де, як жартувала Настя, навіть бездомні собаки перетинали вулицю на пішохідному переході і безхатченки мали свою територію й ніколи не ворогували. Тепер тут швидко зростало напруження. Стало звичкою прокидатися навіть у вихідний о восьмій ранку під горління комуністів з гучномовця на дашку їхнього «запорожця». Щоразу заклики на мітинги, їх проведення у різних місцях. Щоправда, з часом людям набридло слухати істерію, яка повторювалася на мітингах, тому кількість бажаючих поганяти ротами значно зменшилася, але вірус уже поширився тілом міста.

Підозри Насті щодо причетності місцевої влади до підтримки численних мітингів незабаром підтвердилися. Двадцять третього березня на площі Перемоги, де серед інших були й представники компартії та Партії регіонів, у присутності небагатьох охочих послухати ораторів була прийнята резолюція щодо ініціювання проведення Всеукраїнського референдуму з питань федеративного устрою країни. До того часу пропонувалося не допустити підписання угоди про асоціацію з Євросоюзом. Щоб усе це почути й побачити, Насті було достатньо вийти на балкон – площа Перемоги як на долоні. А вже двадцять сьомого березня керівництво місцевого осередку Партії регіонів та депутатів їхньої фракції на вісімдесят третій сесії місцевої ради прийняли рішення, яке незабаром Настя прочитала на сайті.

«1. Ініціювати проведення Всеукраїнського референдуму з питань:

Федеративного устрою України;

Визначення геополітичного вектору розвитку України (входження до Євросоюзу чи входження до Митного союзу).

2. До проведення такого референдуму не допускати:

Підписання угоди про асоціацію з Євросоюзом;

Підписання угоди з Міжнародним валютним фондом».

Слово в слово як на останньому мітингу! Було дивно приймати таке рішення після того, як політична частина Угоди вже була підписана з Європейським Союзом. Компартія та Партія регіонів звикли вирішувати все за людей, не питаючи їхньої думки, привчили бути слухняними й вірити кожному слову, бо саме вони господарі

Донбасу, а мешканці така собі слухняна робоча сила. Ця вміло спланована робота з підготовки німих рабів велася не один рік, але Настя вірила, що є розумна та горда патріотична частина населення, яка не стала частиною стада. Тільки де вона? І раптом як промінь сонця у соцмережі з'явилося повідомлення про проведення флешмобу «З Україною в серці». На заході планувалося розгортання великого українського прапора, спільне виконання гімну країни та запуск синіх і жовтих кульок. Акція ініціювалася на підтримку єдності України під гаслом «Якщо у вас у серці є місце для України, яка зараз як ніколи потребує підтримки, – приходьте, розкажіть про це!»

«Дякувати Богові, все не так уже й сумно», – зраділа Настя. Вона постановила йти на флешмоб одразу й не вагаючись. Поміркувавши, вирішила не розповідати про свій намір чоловіку, бо той скаже, що нема чого їй там робити. Сину теж вирішила не казати, щоб він не пішов, – нехай набирається сил вдома. Спитала Алісу, чи не піде, але та послалася на невідкладну роботу. Вадим шостого квітня працюватиме, тож вирішила піти тихенько, нікому не доповідаючи. Радувало й те, що на п'яте квітня намічено автопробіг під гаслом «Україна – єдина й неподільна» і «Україна повинна жити в мирі й без війни». «Ось і покажуть себе патріоти міста, – раділа Настя, – пробудять дрімаючу свідомість мешканців міста».

Наступні дні вона перебувала в піднесеному настрої, бо відчувала себе причетною до долі країни, на яку й вона, маленька піщинка, може вплинути.

До Великодня залишалося мало часу, тож увечері Настя вирішила навідатися до супермаркету «Сільпо» й дещо заздалегідь прикупити. Вона перетнула дорогу і встигла сісти в тролейбус. Людей було небагато, тож Настя присіла біля вікна й спостерігала за миготливими світними вогниками вивісок на магазинах, вуличними ліхтарями та перехожими, що кудись поспішали.

У «Сільпо» вона трохи повагалася, вибираючи, що взяти – кошик чи візок. Прихопила кошика й біля каси мало не наскочила на візок, навантажений аж із верхом.

– Обережно! – почула вона голос «господаря» краму на візку.

Перед нею був той самий отець Трохим, який розпинався на мітингу. Вона його бачила лише раз, і то здалеку, але в очі впав той самий великий хрест на шиї, а ще шапка й шкіряна курточка. Настя мимоволі звернула увагу на продукти у візку священнослужителя. Велика кількість пакетів вермішелі швидкого приготування «Мівіна», дешеві консерви «Кілька в томатному соусі», декілька упаковок одноразових стаканчиків і багато пляшок найдешевшої горілки.

– Ого! – хихикнули юнаки, оглядаючи повний візок горілки. – Ми стільки не вип'ємо! «Справді, навіщо святому отцю стільки горілки й дешевої закуски?» – подумала Настя й пішла поміж довгих рядів.

Розділ 17

Про проведення флешмобу активісти повідомили міську раду й отримали згоду, тож Настя була впевнена, що правоохоронці забезпечать належний порядок. Але менш ніж

за дві доби вона натрапила на публікацію в групі «Русская весна» ВКонтакті. Це був заклик до проросійських сил Северодонецька зібратися біля Палацу культури «на боротьбу з бандерівцями, які прийдуть для захоплення міста». Настя стривожилася, але незабаром на місцевому сайті написали, що з відповідною заявою звернулися до правоохоронців ініціатори флешмобу, інформацію оперативно передано до СБУ, тому ситуація під контролем і хвилюватися нема чого. Вона заспокоїлася. Не може бути, щоб міліція не стала на захист прогресивної частини мешканців. А за добу чи не все місто було обклеєне листівками з текстом, де були заклики прийти на захист рідного міста. Настя була задоволена, що син не зможе піти на захід, бо саме на цей день заздалегідь прийняв замовлення від клієнта відвезти його у Харків. Вона побоювалася, що в натовпі можуть ненароком штовхнути Геннадія, якому лікар наказав берегтися й не підіймати важке. Звичайно, син був не в захваті, бо дуже хотів подивитися на приїжджих бандерівців.

– Не переймайся, – заспокоїла його мати, – на твій вік ще вистачить флешмобів.

Про себе вирішила, що розповість сину про захід, коли він повернеться додому, навіть поклала в сумочку фотоапарат, щоб потім не забути.

Біля Палацу культури було людно. Настя підійшла до групи людей, які стояли з державною символікою. Серед них було багато матусь із дітьми. Настя заходилася допомагати надувати сині та жовті кульки. Молода жіночка прикріпила синьо-жовті стрічки на одяг мітингувальників.

Поки збиралися люди, Настя роздивлялася інший, набагато більший натовп, що стояв віддалік із червоними прапорами. Їм прикріпляли «георгіївські» стрічки. Під'їхав автобус із табличкою «Северодонецьк – Рубіжне». Здавалося, що то звичайний рейсовий автобус, але тут не було його зупинки. Звідти вийшли люди вже з «георгіївськими» стрічками під гучні підбадьорливі крики та оплески. Потім під'їхав автобус «Северодонецьк – Лисичанськ», пасажирів якого привітав натовп зі ще більшою радістю.

– За жителями Рубіжного до нас приєдналися лисичани! – волав хтось у натовпі. – Ура! Ура! Ура!

Проросійський натовп швидко збільшувався. Настя пошукала поглядом правоохоронців – їх було не більше десятка. Можливо, вони вдягнені у цивільний одяг? Тоді їх не розпізнаєш серед інших людей. До одного з міліціонерів, який стояв на ганку, підійшов юнак, по-дружньому потис йому руку й урочисто почепив «георгіївську» стрічку.

– Скоти, навезли багато немісцевих, – почула Настя розмову активістів поруч, – та ще й по сусідніх містах назбирали.

– А ще машини з одеськими номерами прибули, – додав юнак, – напевно, тітушок навезли.

– Нехай, – відповіла дівчина, яка тримала в руках згорнутий великий прапор, – правоохоронці пообіцяли, що нас надійно захищено і вони не допустять безпорядків.

Вона поглянула на годинник і звернулася до людей.

– Не звертайте уваги на «колорадів», – сказала активістка, – рівно о

шістнадцятій жінки й чоловіки вишикуються в ряд, розгортаємо прапор, співаємо гімн України. Як тільки закінчуємо, дітлахи махають прапорцями й випускають кульки в небо. Одразу ж розходимося, не звертаючи уваги на натовп поруч. Головне, не реагуйте на їхні викрики, не відповідайте їм, щоб не спровокувати. Зрозуміло?

За кілька хвилин до початку флешмобу його противники зайняли майже всю площу. Присутні, розігріті спиртним, почали розмахувати червоними прапорами та триколірними, волаючи на всю горлянку «Ра-сі-я!», «Ре-фе-рен-дум!», полилася брудна лайка на адресу активістів. Серед них Настя помітила отця Трохима, а поруч із ним червонопиких кремезних молодчиків. Вони були дуже агресивно налаштовані, деякі хиталися від прийнятих ста й більше грамів, в руках інших були битки. Стало зрозуміло, навіщо напередодні «святий» отець закупив стільки горілки. «Продалися за горілку, а загризли сухою «Мівіною», – подумала Настя, – Скупий, виходить, ваш наставник».

– Час! – дала команду дівчина.

Не встигла Настя вишикуватися, щоб розгорнути разом з іншими прапор, як на них за чиеюсь командою для «розігріву» посунули молодики в балаклавах. Зо двадцять чоловіків ішли на людей, підтримуючи один одного рукою за плече. Настя швидко почала допомагати дівчині розгортати прапор. Потім на мирних беззахисних людей лавиною посунули добряче напідпитку молодчики з характерною зовнішністю бандитів. Вмить почулися крики, заплакали перелякані діти. Юнаки підбігли до людей, які намагалися попри все розгорнути прапор. Один із них сильно ударив в обличчя дівчину-активістку. Її лице залила кров. Коли дівчина опинилася на землі, цілий натовп молодчиків почав її бити ногами та битками.

Настя притисла до себе прапор, але удар биткою ззаду по плечах її також звалив на землю. Біль пронизав усе тіло. Інтуїтивно вона скрутилася, підібгавши ноги, й намагалася прикрити собою прапор. На неї сипалися удари чобітьми, вона несамовито скрикнула від болю й більше не могла кричати, бо наступний удар прийшовся їй у живіт.

– Не чіпайте! – скрикнула вона хрипко, утримуючи полотнище, яке почали витягати з усіх боків.

Озвірілі п'яні молодики вирвали прапор, почали його шматувати, але тканина не хотіла піддаватися. Звідкілясь узявся юнак із пляшкою пального.

– Відійдіть! – крикнув він і почав обливати бензином стяг.

Настя підвелася, з останніх сил кинулася рятувати прапор. Вона вже не відчувала фізичного болю – палав біль у душі за сплюндрований державний прапор.

– Тварюко, не смій! – крикнула вона. Настя впізнала молодика зі звірячим оскалом – саме він тис руку міліціонеру перед заходом.

Вона схопила краєчок прапора, але сили були нерівні. Молодик різко рвонув на себе полотнище, й Настя впала на спину. Хтось їй боляче наступив на руку, потім вдарив кулаком у груди. Поруч, стікаючи кров'ю, непорушно лежала дівчина-активістка, Настя кинулася до неї, повернула до себе її обличчя – воно було скривавлене, а з розбитої голови стікала цівкою кров.

– Допоможіть! – кричала Настя, намагаючись побачити хоча б одного правоохоронця.

Настя побігла крізь натовп, в якому все змішалось до купи. Молодики били всіх без розбору: діставалося і чоловікам, і жінкам. Вони зривали державну символіку й нещадно били руками та битками. Не шкодували навіть підлітків, вириваючи в них прапорці з рук. Перелякані дітлахи плакали – молодчики підбігали до них, тицями запаленими цигарками у повітряні кульки й дико реготали. Матері хапали дітей на руки, намагаючись вирватися з натовпу оскажених бандитів, а ті наздоганяли їх, щоб зірвати синьо-жовті стрічки.

Нарешті Насті вдалося прорватися до правоохоронця. Він стояв віддалік, спокійно спостерігаючи за безладом.

– Там, – захекавшись промовила Настя, – там побиті люди, їм потрібна допомога. Що ж ви стоїте стовпом?!

Правоохоронець із «колорадською» стрічкою нахилився до неї і тихо, зі злістю прошипів:

– Ну що, вам Бандера ваш допоміг?

На його обличчі грала ехидна посмішка. Настю вмить обдало жаром. Не тямлячи себе від гніву, вона завела руку назад, щоб з усього розмаху дати ляпаса нахабній продажній червоній пиці, але її руку хтось ззаду притримав, обережно, але міцно.

– Не треба, – сказав Никон, відпустивши її руку, – тітко Настя, ходімо звідси, – промовив юнак. Він обійняв її за плечі, відвів убік. – Ходімо звідси.

– Я не можу, там побиті люди, їм потрібна допомога, – сказала жінка.

– Уже хтось викликав «швидку допомогу», – Никон хитнув головою у бік автівки з червоним хрестом, яка з мигавками під'їхала до площі. – Я на машині, тож можу вас відвезти додому.

Догорав прапор, здіймаючи вгору темну хмаринку диму. Люди втікали від ударів, намагаючись сховатися у дворах. Крики, плач дітей, стогін поранених – все змішалось в один звук, від якого Настя здригнулася і лише тепер відчула дикий біль у спині та руці. Пекло коліно – джинси розірвалися при падінні й були у багнюці, змішаній із кров'ю.

– Так, – сказала тихо, бо в голові паморочилося, – відвези мене додому.

– Як ви там опинилися? – спитав Настю юнак, коли вони їхали додому по Радянському проспекту.

– Розумієш, Ніку, – сказала Настя, – вірус сепаратизму почав швидко інфікувати місто, яке я люблю, влада не вживала профілактичних заходів, тож я вирішила допомогти у лікуванні. Виявилось, що вірус уже поширився на багатьох. Інфекція може з часом зникнути сама по собі, але залишається ризик її передачі. Одужання рано чи пізно настане, але вірус може дати ускладнення на інші органи, тоді лікування буде довгим та затяжним.

– Ви сама нічого не зможете змінити.

– Я не була сама, нас було чимало. Мені не зрозуміло, чому міліція не запобігла сутичкам? СБУ була поінформована про їх можливість і прислала лише десяток міліціонерів. До Палацу культури можна дістатися через два проходи. Чому не перекрили їх? Чому ДАІшники пропустили у місто автобуси з тітушками? – вголос розмірковувала Настя. Вона дістала вологу серветку, витерла з рук бруд.

– Міліція стояла і мовчки спостерігала збоку. Що від них чекати? Захисту? Це ті ж самі бандюки, тільки при погонах, чинах та владі.

– Там були маленькі діти, – зауважила Настя. – Невже у ментів нема своїх?

– Діти є, совісті – нема.

Розділ 18

Насті дісталася на горіхи потроху від кожного члена родини. Свекруха, яка, на своє щастя, прогавила захід, зауважила, що не треба було пхати носа куди не треба. Чоловік дорікнув: «Ти, як і вся ваша родина Бидлот, завжди кудись вляпаєшся». Іванна звинуватила в тому, що нікого з них не попередила. Лише Геннадій поспівчував матері й довго обурювався бездіяльністю місцевої влади та правоохоронців. Син був упевнений, що тепер, після Кривавої неділі, як цей день одразу ж охрестили, влада зрозуміє свою помилку й винні у кровопролитті будуть покарані.

Подиву хлопця не було меж, коли незабаром на місцевому сайті міліція виклала своє бачення подій того дня. В опублікованому правоохоронцями прес-релізі був перелік грабунків та дрібних правопорушень. І лише наприкінці, в розділі «Інше», як про незначну пригоду було написано: «6 квітня 2014 року з 15.45 до 18.20 у місті Северодонецьку біля міського Палацу культури на проспекті Хіміків з ініціативи громадян відбувся мітинг для обговорення політичної ситуації в державі та підтримки проведення референдуму. О 16.00 між цією ініціативною групою і тими, хто готувався до проведення флешмобу (мали намір заспівати гімн України і випустити жовто-блакитні повітряні кульки), відбулася бійка. Під час бійки 6 громадян отримали тілесні ушкодження та звернулися по медичну допомогу в травмпункт міської лікарні. Порушення громадського порядку було зупинено працівниками міліції. Даний факт зареєстрований у Єдиному реєстрі досудових розслідувань. Проводиться перевірка».

– Це вже занадто! – сказав розгніваний юнак і звернувся до матері: – Ти це читала?

– Реліз? Так, читала, – відповіла Настя. – Цинізм і відкрита брехня! Тепер ти розумієш, чому я не захотіла звертатися із заявою до міліції? Якщо до цього була крихітка довіри до них, то тепер і її не залишилося. Хоч би мали сором і зняли вивіску «Служимо народу України!».

– Я так розумію, що комусь потрібно було зіштовхнути лобами мешканців міста, – розмірковував син. – Виникає питання: кому? Можна було одній з груп запропонувати інше місце для проведення заходу, але цього не зробили. Навпаки, дозволили звести людей з інших міст. Навіщо? Щоб пролилося більше крові?

Виходить, міліція прикриває бандитів? Ні, хай би що мені казали, я впевнений, що керівництво міста причетне до скоєного.

– Ми багато чого не знаємо, – мовила Настя, – але впевнена, що тверезий розум северодончан візьме гору. Не можуть усі люди бути такими короткозорими.

– Я зараз зателефоную Антону, – Геннадій схопив мобільник, – він у нас правоохоронець, тож нехай мені пояснить, кого вони охороняють.

– На будівлі міліції треба виправити на «Не служимо народу України», – Настя сумно посміхнулася.

Геннадій вийшов з кімнати батьків, щоб поговорити з другом, а до Насті завітав Денис. Як одружений чоловік він найрідше заходив у гості, тому Настя так зраділа йому.

– Як ви, Анастасіє Іванівно? – запитав Денис, привітавшись. На ім'я та по батькові її називав лише він. Можливо, тому, що був найстаршим із друзів сина і молодшим за неї лише на дванадцять років. – Бачу, вам добряче дісталось. Були на судово-медичній експертизі?

– Ні, що ти! Не хочу вплутуватися в судову тяганину, бо результат відомий заздалегідь, – відповіла жінка. – Судді продажні, та й хто винесе обвинувальний вирок проти правоохоронців? На Майдані людей повбивали – й досі ніхто не покараний.

– То хоча б до лікаря зверталися?

– Ні. Попросила знайому медсестру проколоти та прокапати від струсу мозку, – пояснила Настя, – бо в голові паморочиться. Пусте, відлежуся, залижу рани, заживе, як на собаці. Краще розкажи, як ти, як твої батьки, діти? Крим анексовано, а у вас там є родичі?

– Так, є, і багато, – зітхнув Денис. – Батьки телефонували, ми пропонували виїхати звідти, якимось би потіснилися. Але вони відмовилися – вірять, що Україна поверне собі Крим. Звичайно, це сумно й боляче. Я вважаю себе кримським татариним, хоча все життя живу тут, але мої предки, мое коріння там, на кримській землі. На ринку за день наслухаєшся такого, що волосся ворухиться. З одного боку, радіють, що «зелені чоловічки» окупували Крим, з іншого, репетують: «Хочемо в Росію!» Складається враження, що люди дуріють. Їхню землю окуповують, а вони радіють з того. Якесь масове божевілья!

– Я в цьому теж уже впевнилась, – підтримала його жінка.

– Щодня доводжу до хрипоті в горлі, що кожен повинен залишатися тим, ким він є: якщо я кримський татарин, то ним і лишуся. Якщо народився українцем, то ти вже не станеш росіянином... Але все марно. Навіть погрожують розфарбувати мій контейнер у триколон.

– А ти що на те?

– Обіцяю їхні контейнери розфарбувати синім і жовтим, – усміхнувся Денис. – Я міг би кожному з них набити пику, але мені щодня й надалі доведеться працювати поруч із цими людьми, тому ведемо словесний бій.

– Поговорив з Антоном, – доповів Геннадій, зайшовши в кімнату. – Він сказав так: «Ми лише виконуємо наказ. Якщо міліція отримала «згори» наказ так поводитися, то куди вона подінеться?»

– Так само казали в Києві «беркутівці», – сумно констатувала Настя.

– Таксисти зовсім подуріли, – сказав Геннадій, – мотаються по місту, начепивши на себе георгіївські стрічки, та радіють казна-чому.

– Бо тупоголові, – зробив висновок Денис.

Юнак хотів поспілкуватися ще, але до кімнати шумно увірвалася подруга Насті Аліса, зайнявши собою вільний простір. Кімната відразу стала тісною для інших. Хлопці пішли до Геннадія, а подруга всілася біля недужої.

– Я ж казала тобі, що зараз потрібно сидіти тихо, як миша у нірці, – почала відразу повчати, – а тобі не хочеться спокійного життя. Це ж добре, що не дуже постраждала, могло бути й гірше. І чому ти туди поперлася? Що ти там забула? Пригоди захотілося?

– Не зуди, Аліско, – попросила Настя, – і без твоїх докорів голова розколється.

– Може, лікаря привести? – вже спокійніше промовила Аліса. – Можу знайти гарного спеціаліста, і недорого візьме.

– Відчепись! – скривилася Настя. – Зі мною все добре.

– І все-таки зізнайся, що ти там забула?

– По твоєму, я повинна була сидіти вдома? Анексований Крим – а ми маємо сидіти склавши руки? Чекати, поки й усю Україну так само захоплять?

– Ніхто Крим не захоплював, це по-перше. По-друге, населення саме того хотіло. У мене там багато знайомих, і вони дуже задоволені приєднанням до Росії.

– Побачимо, що вони заспівають через кілька років, – сказала Настя. – Які там роки? Україна незабаром поверне Крим, я впевнена в цьому!

– Ага! Чекай. Питання, чи хоче цього кримське населення? Великі пенсії, як у Росії, висока зарплата... Який дурень відмовиться? – посміхнулася Аліса. – Швидше б уже й нас приєднали до Росії! Отоді б зажили!

– Тіпун тобі на язык! – невдоволено кинула Настя. – Я не хочу жити в іншій державі.

– У злиденній Україні краще?

– Але ж у своїй країні! – сказала Настя, наголосивши на слові «своїй» і додала:
– Потрібно зробити її багатшою, а не пертися до чужої.

– Уже один зробив, прийшли інші й зроблять те саме – будуть красти, як попередники.

– Якщо дозволить народ, то будуть, а якщо ні...

– Ой! Я тебе благаю! Хто нас питатиме?! Ось прийдуть бандерівці – нам буде труба! Кажуть, що вони нас ненавидять, приведуть їх сюди правосеки, то може тебе й не зачеплять, бо твоя мати родом з бандерщини, а що нам, російськомовним, робити? Я нічого не розумію на українській мові, не можу ні писати, ні читати.

– Нічого не розумієш? А якщо скажу, що там, за рогом будинку, саме для тебе залишили мішок з грошима, зрозуміла? – спитала Настя українською.

– Еге ж! – голосно розсміялася Аліса. – Таке хіба що дурень не зрозуміє!

– І ти її добре розумієш. І не треба вдавати, що тобі незрозуміла державна мова.

– Але я хочу розмовляти так, як мені зручніше!

– А тобі хтось забороняв це робити?

– Та ні, – стонула плечима.

– Ось ти як підприємець здаєш звіти до податкової, то якою мовою заповнюєш бланки?

– Звичайно, російською!

– Тобі хтось хоч раз заборонив писати російською?

– Та ні, але стоп! – Аліса нервово закрутилася на стільці. – Згадала! У пенсійному фонді змушують писати своє прізвище українською.

– Тобі важко списати з паспорта своє прізвище? – Настя прискіпливо подивилася в очі подрузі.

– Неважко, але коли прийдуть сюди бандерівці, що я буду робити? Дивись, хто прийшов до влади, – жінка почала перераховувати, тож Насті довелося трохи просвітити подругу, розповівши, хто і звідки родом у нинішній владі. Зробити це було непросто, бо для Аліси Сумщина вже бандерщина. – І хто тебе так нажахав? – запитала Настя.

– Прийди на ринок, послухай, – образилась Аліса. – У мене теж вища освіта, але ти на це не зважаєш. Нехай я дурна, але не може бути придуркуватим весь ринок.

– Не хочу нічого поганого казати про твоїх колег, але хотілося б дізнатися, який приблизно відсоток хоче приєднання до Росії?

– Відсотків вісімдесят, не менше, – впевнено сказала Аліса.

– Ого! – Настя скрушно похитала головою. – Тепер зрозуміла така ненависть до українських вишиванок.

– А до чого тут вишиванки? – округлила очі Аліса.

– Нещодавно ходила на ринок, щоб купити собі домашні капці, – пояснила Настя. – Випадково натрапила на палатку, де молода жіночка торгувала вишиванками. Знаєш,

там є і з машинною вишивкою, є з ручною роботою, і вишиті хрестиком, і гладдю, є навіть для немовлят сорочечки. Така краса! Задивилася я їй одразу не помітила, що у жіночки сльози на кілочку. «Купують?» – спитала. «Іноді, – відповіла вона, – але частіше запльовують». Я не повірила своїм вухам! Навіщо плювати в своє, українське? Не подобається тобі вишиванка, то не купи, йди своєю дорогою, ніхто не змушує її купувати чи носити. Але плювати? Дикунство якесь!

– Може, збрехала?

– Ні, Алісо, не збрехала, – зітхнула жінка, – вона мені показала цілий стос сорочок, які спаскудили. А які ж вони гарні! Якась жінка вручну хрестик за хрестиком викладала в узори, вишивала для краси, для добрих людей. Хіба вона гадала, що на них якесь бидло плюне? Жіночка мені розповіла, що родом з Івано-Франківська, вийшла за місцевого хлопця заміж, почала привозити сюди вишиванки, а тут таке... Сказала, що потрібно закривати бізнес. Уявляєш, бідненька жіночка розмовляти почала російською, але чути акцент, тож навіть це її не врятувало.

– Ось скажи мені, Насте, навіщо нам тут її сорочки? Хіба що в клубі на концерті самодіяльності в них виступити.

– Та то ж не просто вишиванки, а наше українське національне вбрання!

– Де ти бачиш тут українців? На Донбасі більша частина росіян.

– Якщо люди розмовляють російською мовою, то це не значить, що вони росіяни. Хто ти за національність?

– Українка, – відповіла Аліса, – але це не значить, що я повинна носити вишиту сорочку. Подобається їм на Західній носити вишиванки, то їй нехай носять. Я не виправдовую тих, хто зіпсував товар, ні в якому разі, але й вишиванку вдягати ніколи не буду.

– А я вдягла б із задоволенням! – захоплено сказала Настя.

– Ось тобі й на! – сплеснула руками подруга. – Мало тобі розгортання прапора! І не здумай купити вишиванку й пройтися в ній по ринку!

– А то що буде?

– У кращому разі побурять у тебе яйцями, а в гіршому отримаєш добрячих стусанів і підеш додому в самому ліфчику – порвуть сорочку на тобі й не спитають, як тебе звати, – охоче пояснила подруга. – Тож перш ніж вдягти таку сорочку, подумай про наслідки і згадай, де ти живеш, – порадила Аліса.

– Я добре пам'ятаю, що живу в Україні.

– Ти живеш на Донбасі, – виправила її подруга, – а це різні місця.

– Ніколи про це не думала, але зараз мені здається, що я живу серед дикунів, – задумливо сказала Настя.

– Мені так не здається, – почала подруга, але Настя її зупинила.

– Алісо, я не хочу з тобою сперечатися чи щось доводити. Бачу, що все марно, тому давай домовимося більше не розмовляти на такі теми. Якщо ми з тобою опинилися, як зараз говорять, по різні боки барикад, то будемо спілкуватися й надалі, проте без жодного слова про політику. Залишайся ти при своїй думці, а я при своїй, інакше ми посваримося раз і назавжди. Добре? – стримуючи себе, запитала Настя.

– Гаразд, – буркнула подруга. – Від матері не було звістки?

Настя похитала головою.

– Треба на вихідних зібрати суботник та засадити вам город, – запропонувала Аліса.

– Хлопці допоможуть, – сказала Настя, маючи на увазі друзів сина.

Розділ 19

Настя помітила, як останнім часом почала віддалятися від давньої подруги Аліси. У спресованій за стільки років дружбі утворилася невеличка тріщинка, яка повільно, але збільшувалася. Настя намагалася уникати розмов про розбіжності у поглядах, але час від часу вони знову поверталися до неприємних обом бесід. Тріщинка продовжувала розколювати дружбу навпіл, утворюючи між жінками велику прірву.

Настю дратувала пасивність чоловіка, якому, здавалося, було байдуже до всього, що відбувається в країні. Коли у всіх стало звичкою прокидатися вранці і в першу чергу вмикати телевізор на канали новин, Валерій міг спокійно пити каву і не поспішаючи збиратися на роботу. Коли жінка заводила мову про останні події, він невдоволено кривився: «Воно тобі треба? Усе вирішать без нас, втім, як завжди». – «Тобі байдуже, що тут можуть з'явитися бандити? Або російські загарбники?» – обурювалася Настя. – «Та хоч інопланетяни, – відповідав з непорушним спокоєм, – аби мене не чіпали та робота була. Найгірше буде, коли завод зупиниться – ти про це думай, а не переймайся політикою». Казав так і йшов геть, даючи зрозуміти, що розмова закінчена.

Свекруха геть з глузду з'їхала, очікуючи приєднання до «братнього російського народу». З Іванною теж було важко про щось говорити. Вона з неприхованим захопленням могла годинами дивитися в Інтернеті відео про блокпости та хлопців зі зброєю в руках. Саме вони викликали у неї інтерес, ніби то були не покидьки, а Робін Гуди чи навіть Рембо. Іноді вдавалося нормально поспілкуватися з сином, але Настя його бачила нечасто. Геннадій то ночував у Оксани, то їздив на замовлення, то Насті випадали зміни, коли син був удома.

На роботі іноді траплялася нагода перекинутися кількома словами з Вадимом, якому, на відміну від її чоловіка, була небайдужа доля країни. Якось так вийшло, що Настя знайшла співбесідника та однодумця у своїй подрузі дитинства та юності Людмилі. Донька Валентини Петрівни посварилася з матір'ю, навіть обізвала її сепаратисткою за її неймовірну любов до Росії та ненависть до «київської хунти». Людмилу цікавила кожна подія на Донбасі, до якого були прикуті всі погляди, тому

вона останнім часом часто телефонувала Насті, розпитуючи про деталі. Чим могла похвалитися Настя? Соромно навіть зізнаватися, що живе серед людей, більшість яких ненавидить усе українське. Люда розповіла, що Суми лихоманили протиріччя, поки не анексували Крим. Тоді буря вщухла, бо люди зрозуміли, що одного прекрасного дня також зможуть побачити на своїх вулицях «зелених чоловічків». А більшість северодончан це аж ніяк не лякало. Навпаки, всюди було тільки й чути про те, як у Криму «добавили пенсії, незабаром збільшать зарплати». Ніхто навіть не задумувався, що то не зростання добробуту населення, а недоїдки із барського столу.

Одного разу Людмила запропонувала Насті написати невеличку статтю про останні події.

– Знайшла репортера! – розсміялася Настя. – Я на таке не вчилася.

– А мені не потрібний професійний репортаж, – сказала Люда, – читачі хочуть почути жителя Донбасу.

– Бо Донбас ніхто не чує? – сумно спитала Настя. – Може, й добре, що не чують нормальні люди «нові казки Донбасу».

– Гарна назва! Можливо, розповісти про хибні думки населення?

– Я не політик, не політолог, не економіст. Я теж можу в чомусь помилятися.

– Усі ми можемо помилятися, але читачам було б дуже цікаво почути розповіді не від політиків, не від влади, а від пересічного громадянина, – захопившись новою ідеєю, емоційно говорила Люда. – Ти можеш підняти рейтинг і тиражі нашої газети. Від тебе потрібна буде невеличка розповідь, і все! Як щось не так буде, я виправлю. Ну, як тобі моя ідея?

– Відверто? Не хочу, щоб мое прізвище світилося на шпальтах газети, – зізналася Настя. – Впевнена, що моему чоловікові прізвище його дружини в газеті не принесе особливої радості, а мені сварок додасть.

– Тоді давай вкажемо, що автор бажає залишитися невідомим і підписується псевдонімом... Яким? Давай вигадасмо тобі ім'я та прізвище. Вибираємо: Надія, Антоніна, Світлана, Марта, Віра?

– Віра, – сказала Настя, – без віри ніяк, а ось прізвище...

– Які там у вас найпоширеніші? – торохтіла невгамовна подруга.

– Якщо врахувати, що ми будемо вказувати мое справжнє місце проживання, то нехай буде Віра Северодонецька. Можна так?

– Геніально! – радісно скрикнула задоволена подруга. – У цьому щось є! А ще плакалася, що не журналіст! Так і моєю конкуренткою станеш!

Вони домовилися, що першим буде коротенький допис про блокпости поблизу Слов'янська. Те, що Настя там не була, Людмилу не бентежило.

– У тебе син там проїжджає часто, – сказала вона, – розповідав усе в деталях, тож напиши, що ти з ним їхала і все бачила на власні очі, – порадила Люда, – а

надалі будемо писати про Северодонецьк.

Кілька днів Настя ніяк не могла виконати свою обіцянку. Тривожні новини не давали їй спокою. До того ж Іванна досі не розмовляла з братом, а від матері не було жодної звістки. Насті снилися кошмари, в яких вона намагалася врятувати маму то від озброєних людей, то від якоїсь страшної чорної безформної істоти. Відчувала душею, що матері зараз дуже погано, але не знала, що робити. Безпорадність вибивала її з колії, відбирала життєві сили, висмоктувала, мов та страшна чорна істота з її снів. Якби вона могла поплакати, по-жіночому вилити слізьми біль, який накопичувався в душі щодня й тиснув каменем... Але очі ніби висохли, лишивши їй муки. Камінь, який був у грудях, щодня збільшувався і важчав, і цьому неабияк сприяло напруження від численних мітингів, на яких відкрито майоріли прапори чужої держави. І хоча на збіговиська комуністів приходило дедалі менше роззяв, справа була зроблена: повсюди було чути сварки мешканців міста, людей розкололи на два табори, на жаль, такі розколи були й серед членів однієї родини.

Дедалі частіше Настя зустрічала в місцях скупчення людей, особливо в магазинах та на зупинках, бабусь, яких ніяк не можна було назвати «божими кульбабками». Зазвичай іще активні, при здоров'ї, вони не лізли за словом у кишеню, просто підходили до кількох жіночок похилого віку й ніби ненароком починали розмову про ціни на продукти, а потім плавно переходили в політичну площину. І тут виявлялося, що винні у всьому «кляті обкурені та обколоті майданівці, які за п'ятдесят гривень у день та за наркотики згубили країну», а «правосеки незабаром прийдуть сюди, щоб захопити мирний і працьовитий Донбас». До «випадкової співрозмовниці» підходили перехожі послухати про «бандерівців, які не хочуть працювати, тому незабаром прийдуть сюди, щоб заселитися у наше житло, бо ми не зможемо оплачувати комунальні платежі і людей викинуть на вулицю». Настя дивувалася, чому таким жахам вірять більше, ніж українським ЗМІ. Вона кілька разів натрапляла на одну й ту саму жінку в різних місцях. Найчастіше та «працювала» у продуктових супермаркетах, зупиняючись біля дорогих продуктів. Було зрозуміло, що такі провокатори кимось непогано фінансуються. Коли Настя вчетверте зіткнулася з нею, то вирішила поговорити. Влаштувати сварку в магазині не можна, тож Настя дочекалася її надворі.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=6606139&lfrom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примечания

1

Северодонецьк – саме таку назву вживають жителі цього міста і використовують в офіційних документах. Орфографічна норма – Северодонецьк.

2

Заочниця – так називають жінок, які познайомилися за листуванням із ув'язненими чоловіками.

3

«Мріївські» будинки – ті, які збудувала МЖК «Мрія-Інвест».